

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE ISTORIE

REVISTA

DE

ISTORIE
A MOLDOVEI

Nr. **4** (100)
octombrie - decembrie
2014

Chișinău, 2014

FONDATOR: Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.
Revista de Istorie a Moldovei apare din 1990.

REDAȚIA:

Gheorghe COJOCARU, dr. hab. conf. univ. (*redactor-șef*)
Ion ȘIȘCANU, dr. hab. prof. univ. (*redactor-șef-adjunct*)
Constantin UNGUREANU, dr. conf. univ. (*secretar responsabil*)

Redactor: Ion NEGREI
Tehnoredactor: Vera BOSTAN

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nicolae CHICUȘ, dr. conf. univ.
Gheorghe CLIVETI, dr. prof. univ. (România)
Ovidiu CRISTEA, dr. prof. univ. (România)
Demir DRAGNEV, dr. hab. prof. univ., membru coresp. al AȘM
Nicolae ENCIU, dr. hab. conf. univ.
Academician Andrei EȘANU, dr. hab. prof. univ.
Stella GHERVAS, dr. prof. univ. (Franța)
Victor IȘCENKO, dr. conf. univ. (Rusia)
Paolo MALANIMA, dr. prof. univ. (Italia)
Academician Ioan-Aurel POP, dr. prof. univ. (România)
Igor ȘAROV, dr. conf. univ.
Anatol ȚĂRANU, dr. conf. univ.
Ion VARTA, dr. conf. univ.

- Autorii poartă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate.
- Opiniile autorilor nu reflectă neapărat opinia Colegiului de redacție.

© Institutul de Istorie al AȘM

SUMAR

IN HONOREM

ACADEMICIANUL ALEXANDRU ZUB LA 80 DE ANI 5

STUDII

Alexandru ZUB,
CRITICĂ ȘI (RE)CONSTRUCȚIE ÎN DISCURSUL ISTORIC 8

Constantin UNGUREANU,
ÎNFIINȚAREA UNIVERSITĂȚII DIN CERNĂUȚI, ÎN 1875 19

Pavel MORARU,
MINORITATEA BULGARĂ DIN BASARABIA ÎN PERIOADA REGIMULUI ANTONESCU 33

Mariana BAGRIN,
SCRISOAREA SECRETĂ A COMITETULUI CENTRAL AL PCUS DIN 19 DECEMBRIE
1956: DEZBATERI ÎN CADRUL ORGANIZAȚIILOR DE PARTID DIN RSSM 44

Gabriel MOISA,
HISTORY UNDER IDEOLOGICAL CONTROL. NICOLAE TITULESCU
BETWEEN EXCLUSION AND INTEGRATION (1948-1989)..... 52

DOCUMENTAR

Marius TĂRÎȚĂ,
RETRAGEREA SOVIETICILOR DIN CHIȘINĂU (15-16 IULIE 1941), DESCRISĂ ÎN PROZĂ 69

RECENZII

O CONTRIBUȚIE ISTORIOGRAFICĂ DE SEAMĂ DESPRE BASARABIA ÎN EPOCA MODERNĂ 75

Serghei TABUNCIC
VALENTIN CONSTANTINOV, ȚARA MOLDOVEI ÎN CADRUL
RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE (1611-1634) 78

Eugeniu CERNENCHI

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ „90 DE ANI DE LA FORMAREA
RASS MOLDOVENEȘTI: ISTORIE ȘI CONSECINȚE” 80

Eugen-Tudor SCLIFOS

SUMARUL REVISTEI DE ISTORIE, NR. 1-100 82

Constantin UNGUREANU, Vera BOSTAN

CONTENTS

IN HONOREM

ACADEMICIAN ALEXANDRU ZUB – 80 YEARS OLD	5

STUDIES

Alexandru ZUB, CRITICISM AND (RE) CONSTRUCTION OF THE HISTORICAL DISCOURSE	8
Constantin UNGUREANU, THE ESTABLISHMENT OF THE UNIVERSITY OF CERNĂUȚI, IN 1875	19
Pavel MORARU, BULGARIAN MINORITY IN BESSARABIA DURING ANTONESCU REGIME	33
Mariana BAGRIN, SECRET LETTER OF THE CENTRAL COMMITTEE OF CPSU FROM 19 DECEMBER 1956: DEBATES WITHIN THE PARTY ORGANIZATIONS FROM MSSR	44
Gabriel MOISA, HISTORY UNDER IDEOLOGICAL CONTROL. NICOLAE TITULESCU BETWEEN EXCLUSION AND INTEGRATION (1948-1989).....	52

DOCUMENTARY

Marius TĂRÎȚĂ, SOVIET RETREAT FROM CHISINAU (15 TO 16 JULY 1941), DESCRIBED IN PROSE	69

REVIEWS

AN IMPORTANT HISTORIOGRAPHICAL CONTRIBUTION ABOUT BESSARABIA IN MODERN TIMES	75
Serghei TABUNCIC VALENTIN CONSTANTINOV, MOLDOVA IN INTERNATIONAL RELATIONS (1611-1634)	78
Eugeniu CERNENCHI	

SCIENTIFIC LIFE

SCIENTIFIC CONFERENCE „90 YEARS FROM THE FORMATION OF MOLDAVIAN ASSR: HISTORY AND CONSEQUENCES”	80
Eugen-Tudor SCLIFOS THE SUMMARY OF THE JOURNAL OF HISTORY OF MOLDOVA, NO. 1-100	82
Constantin UNGUREANU, Vera BOSTAN	

IN HONOREM

ACADEMICIANUL ALEXANDRU ZUB LA 80 DE ANI

*„Dacă vei avea aur în sufletul tău, în licăriri de aur
va străluci tot ce pornește de la tine”.*

Nicolae Iorga

La 12 octombrie a.c., academicianul Alexandru ZUB a rotunjit frumoasa și venerabila vârstă de 80 de ani, prilej cu care colectivul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei adresează distinsului savant și filozof al istoriei cu renume mondial alese cuvinte de prețuire și de sinceră admirație față de o mare personalitate a zilelor noastre, opera căruia este văzută de cei avizați ca o încununare a unui vast proiect istoriografic și cultural, însumând peste 30 de volume de autor, peste 30 de volume tematice coordonate și îngrijite de omagiat, peste 2000 de studii, articole, eseuri, introduceri la diferite volume etc.

Născut în localitatea Vârful Câmpului din județul Botoșani, Alexandru ZUB este continuatorul seriei marilor personalități pe care le-a dat spațiul botoșănean, edificându-și, de-a lungul unei cariere de excepție, o biografie despre care, pe drept cuvânt, Alexandru-Florin Platon spune că e grăitoare „prin capacitatea ei de a se preta, încă de pe acum, unei hermeneutici edificatoare”, fiindcă „desfide împărțirea dintre viață și profesie”.

Absolvent al Școlii Pedagogice din Șendriceni, județul Botoșani, Alexandru ZUB îmbrățișează de timpuriu profesia în care avea să exceleze, devenind în 1957 licențiat în istorie al Universității „Al. I. Cuza” din Iași și în 1973 doctor în istorie al aceleiași prestigioase instituții superioare de învățământ. A deținut o seamă de funcții importante în domeniul în care a activat, inclusiv aceea de cercetător la Institutul de Istorie și Filologie din Iași (1957-1958), de bibliograf la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași (1964-1968), de cercetător la Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” din Iași, responsabil al colectivului de Istoria culturii (1968-1989), de director al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” (din 1990), precum și aceea de profesor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași.

Cu referire la splendorile dar și, în egală măsură, inconveniente și riscurile meseriei de istoric, academicianul Alexandru ZUB avea să menționeze, cu justificat temei, în una din lucrările sale, că muza Clio nu-și împarte întotdeauna și neapărat darurile sale pe criteriul dreptății și cel al echității, ci din rațiuni doar de ea știute. Din acest motiv, a cunoscut atât puterea de seducție a istoriei, cât și experiența tragică a recluziunii. O secvență în acest sens, din viața distinsului omagiat este descrisă de Jacob Mârza în „Alexandru ZUB sau puterea de seducție a istoriei”: „Atașat, alături de alți tineri intelectuali români și patrioți, istoriei nefalsificate și valorilor perene ale poporului român și pentru că a avut curajul să apere adevărul istoric, cu ocazia serbărilor consacrate lui Ștefan cel Mare la Putna, în aprilie 1957, pe când era student, într-o atmosferă de dezlănțuire a dictaturii comuniste, Alexandru ZUB va fi arestat și deținut timp de 6 ani și 2 luni (6 martie 1958 – 16 aprilie 1964)”. Și tot din cauza acestor convingeri față de scrierea istoriei, a devenit destul de târziu membru al Academiei Române.

Și totuși, sfidând încercările destinului, academicianul Alexandru ZUB și-a urmat cu tenacitate materializarea ambițiosului proiect istoriografic și cultural constând din: crearea instrumentelor de lucru în perspectiva restituțiilor istoriografice la care se gândea (A.D. Xenopol, Vasile Pârvan, Mihail Kogălniceanu, Mihai Eminescu...); editarea scrierilor istoricilor agreeți; realizarea unor sinteze de istoria istoriografiei; scrierea unor cronici, eseuri, cu scopul de a completa celelalte componente ale operei; traducerea unor studii și monografii în diferite limbi străine, cu scopul de a recupera, atât cât se putea în împrejurările de dinaintea anului 1989, tradiția interbelică a deschiderii spre Europa și a dialogului între specialiști; amplificarea, după 1989, a acestei deschideri, în același spirit al sincronismului cu noile tendințe ale istoriei post-comuniste.

Un loc de vază în opera academicianului Alexandru ZUB îl ocupă istoria Basarabiei și a identității acesteia (*Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc*, 1996; *Impasul reîntregirii*, 1995, 2004, 2009; *Basarabia. Dilemele identității*, 2001), pornindu-se de la considerentul că, sub presiunea schimbărilor geopolitice, dar și grație dezvoltării istoriografiei în context multidisciplinar, totul se regândește azi, inclusiv chestiunea identității, fie aceasta individuală sau colectivă, într-un moment de accelerare insolită a mutațiilor de tot felul. Avem de-a face, afirmă pe bună dreptate academicianul Alexandru ZUB, „cu o temă obsesivă și obsedantă a timpului nostru, poate cea mai caracteristică pentru secvența postmodernă a istoriei”. Și dacă fragmentarismul, secvențialul, caleidoscopicul constituie o notă definitorie a acesteia, reacția contrară, menită să apere sau să creeze coerențe, structuri, solidarități la diferite nivele nu e mai puțin semnificativă și caracteristică.

La cei 80 de ani pe care i-a împlinit în toamna acestui an, 2014, academicianul Alexandru ZUB ne pune în față o viață drămuțată exemplar, trăită intens și din care cei mai tineri, așa cum pe bună dreptate afirmă Alexandru-Florin Platon, pot extrage câteva căi de urmat: 1. orice inițiativă științifică a istoricului

Alexandru Zub a avut un caracter programatic; 2. orice lucru a fost bine făcut, iar o dată început a fost dus până la capăt, indiferent de conjuncturi și pe baza unui nestăvilat efort de informare și sistematizare; 3. a investit încredere în domeniul în care a activat și continuă să activeze; 4. permanent este preocupat de a ieși din izolare, din localism și de a se sincroniza cu lumea mare; 5. nu s-a cufundat total în paradigma culturală postmodernă, care pune accent pe fragmentar, diversitate și specializare analitică, revenind la enciclopedism și erudism; 6. preocuparea permanentă de a deveni o adevărată instituție științifică și culturală; 7. a creat la Iași o alternativă culturală și istoriografică, în răspăr flagrant cu orientarea vremii; 8. a dat o variantă sobră, echilibrată și infinit mai complexă „discursului” național, distonând enorm cu stridențele ideologice oficiale.

Cu prilejul frumoasei vârste împlinite, colectivul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei aduce academicianului Alexandru ZUB un pios omagiu, adresându-i tradiționala urare

Vivat, crescat, floreat!

În numele colegilor de la Institutul de Istorie al AȘM,
Nicolae Enciu*

---

* **Nicolae Enciu**, doctor habilitat în istorie, șef Secție Istorie Contemporană la Institutul de Istorie al AȘM.

STUDII

Alexandru Zub*

CRITICĂ ȘI (RE)CONSTRUCȚIE ÎN DISCURSUL ISTORIC

Doresc a mulțumi, mai întâi, cordial, pentru invitația de a vorbi astăzi, într-un cadru atât de solemn, pe o temă de istoriografie, aleasă anume din aria mea de specialitate**. Este un prilej deosebit de onorant, pentru care vă sunt recunoscător la toți, colegi de breaslă și factori de răspundere academică deopotrivă.

Desigur, *Critică și (re)construcție* nu este o temă nouă, nici în palmaresul meu, nici pe un plan mai larg, extins eventual la „economia” însăși a domeniului pe care îl profuez de câteva decenii, atent pe cât posibil la schimbările de paradigmă, la sinuozitățile discursului istoric de oriunde, la tot ce poate afecta înțelegerea omului și a „aventurii” sale cronotopice. Un asemenea discurs, înfiri-pat anevoie, prin strădaniile multimilenare și implicând un profesionalism tot mai greu de atins, invită și acum la o reflecție mai riguroasă. Muza breslei noastre, a istoricilor, continuă să inspire munca tăcută a celor care i se devotează. Puțin din prestigiul ei se revarsă și asupra celor mai umili dintre devoți. „Tu, Clio, culegi de pe morminte florile uscate și ni le faci iară vii, înflorind proaspete, ca cicoarea pe lanuri, în roua dimineții”¹.

Cuvintele lui Vasile Pârvan nu au, aici, un rol de simplă *captatio* retorică. Ele evocă rostul însuși al istoriei, ca domeniu cognitiv, acela de a strânge și interpreta urmele vieții, pentru a face din ele suport de meditație la îndemâna contemporanilor. Suport aporetic, precar, spun scepticii, dar indispensabil și de o nobilă propensiune spirituală.

A vorbi, în această perspectivă, de *critică și (re)construcție* mi se pare o bună ocazie de a pune în lumină câteva din preocupările istoriografiei de azi, deloc noi, însă având în timpul din urmă conotații dramatice, prăpăstioase, dacă ne gândim la câte *morți* au fost proclamate, simbolic, în ciclul modern și postmodern al istoriei. Dumnezeu, ideologie, artă, umanitate, istorie, nimic n-a scăpat de sentința unor spirite prea radicale.

---

* Acad. **Alexandru Zub**, prof. univ. dr., Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” - Filiala Iași a Academiei Române.

** Text prezentat la Academia Română, Filiala Iași, 11 septembrie 2003. Publicat în volumul de autor *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri*, Iași, 2006, p. 68-79. Revizuit pentru Academia de Științe a Republicii Moldova, Chișinău, 21 oct. 2014.

¹ V. Pârvan, *Memoriale*, București, 1923. Apud *Scrieri*, ed. Alexandru Zub, București, 1981, p. 525.

Wozu noch Historie? Întrebarea lui Reinhart Koselleck, pusă în 1970, la un congres de specialitate², reitiera în fond o *neliniște nietzscheană*, pe seama căreia avea să se producă, îndeosebi prin spenglerieni și heideggerieni³, o lungă serie de reflecții consonante, pigmentând criza istoriei în ansamblu, ca realitate complexă și misterioasă, nicicând explicabilă total. „În această lume detracată, se întreba H.-I. Marrou, cu un demisecol înainte, ce loc mai rămâne pentru istorie? Ea nu este decât un joc de măști în magazinul de accesorii pentru comediații propagandei.”⁴ Istoria și contraistoria au stimulat de atunci destui actanți, sporind în egală măsură și tagma scepticilor⁵.

Cu toate astea, profesioniștii veritabili au știut să nu abandoneze misiunea de a menține sensul unui efort multimilenar. „Fiecare generație își reface istoria, nu pe ruine, ci pe câștigurile generației precedente. Fiecare clipă a prezentului clarifică sub un alt unghi trecutul, suscitând reliefuri neprevăzute”⁶, ne asigură același Marrou, de la știința și echilibrul căruia, pe plan spiritual și academic, avem mereu de învățat.

Unii s-au îndoit însă că ne putem alege cu ceva din toată istoria. Marcel Proust însuși a ținut să spună că „nu profităm de nici o lecție (a ei), fiindcă nu știm să ajungem până la general și ne imaginăm întotdeauna că suntem dinaintea unei experiențe care nu are precedente în trecut”⁷.

Semnificativ e că însuși conceptul de istorie pare a fi eludat de unii profesioniști, în favoarea unor sintagme ca aceea de „existență istorică”, folosită de Ernst Nolte pentru una din cele mai îndrăznețe sinteze, menită să prezinte aventura umană „între începutul și sfârșitul istoriei”⁸. Însă tot la profesioniști, la cei adevărați, putem găsi, la o adică, impulsuri pozitive.

La capătul unei analize a istoriografiei moderne, nuanțată, subtilă, interogativă, Georges Lefebvre a ținut să-și prevină cititorii că înnoirea continuă a domeniului nu înseamnă că nimic nu este durabil: progresul e lent, însă real. Cunoașterea istorică a cuprins toată planeta și întreaga durată, iar perspectivele s-au înmulțit considerabil, făcând posibile noi interpretări și noi sinteze⁹. Concluzia? Un îndemn cu valoare mereu actuală, fiindcă adaugă la rostul cognitiv al istoriei unul pedagogic, nu mai puțin important: „Nu așteptați minuni de la istoria sociologică, nici de la istoria fie politică, economică ori socială, dealtfel nici de la știință în genere, îndemna cu bun temei Lefebvre. Dar nu cedați descurajării și scepticismului. Dacă vă angajați pe calea cercetării, faceți-vă treaba cu

² Ernst Schulin, *Traditionskritik und Rekonstruktionsversuch*, Göttingen, 1979, p. 13.

³ Cf. Sorin Borza, *Heidegger și istoria*, Cluj-Napoca, Dacia, 2003.

⁴ H.-I. Marrou, *De la connaissance historique*, Paris, 1954.

⁵ Cf. Andrei Pippidi, *Une histoire en reconstruction*, in vol. *Histoire et pouvoir en Europe médiane*, ed. Antoine Marès, Paris etc., 1996, p. 261-262.

⁶ H.-I. Marrou, in vol. *Histoire et ses méthodes*, ed. Charles Samaran, Paris, 1961, p. IX.

⁷ Marcel Proust, *À la recherche du temps perdu*, II, Paris, Gallimard, 1987, p. 713.

⁸ Ernst Nolte, *Historische Existenz. Zwischen Anfang und Ende der Geschichte*, München/Zürich, 1998.

⁹ Georges Lefebvre, *La naissance de l'historiographie moderne*, Paris, 1971, p. 321-326.

stăruință, împlinind conștiincios misiunea pe care capacitatea și împrejurările v-au îngăduit s-o aveți în vedere. Pentru rest, încredeți-vă în natura umană și în viitor, iar dacă vreți, în spiritul lumii, ca Benedetto Croce, sau, pentru aceia dintre voi care cred, în providența religiilor revelate¹⁰.

Nu se poate formula mai bine, nici azi, dubla funcție a discursului istoric: de a spori cunoașterea, valorizând experiența trecută a lumii; de a reconforta, prin exemple din patrimoniul istoriografic și mai ales prin inculcarea unui sens mai înalt aventurii spațio-temporale a omului. Este de amintit, aici, consensual, reflecția unui personaj din *Glasperlenspiel* (Jocul cu mărgelile de sticlă), de Hermann Hesse, cu privire la meseria de istoric: „A te îndeletnici cu istoria înseamnă: a te lăsa în seama haosului și totuși a-ți păstra credința în ordine și sens. Este o misiune serioasă, tinere, și probabil una tragică”¹¹.

Dacă viața e o *provocare* continuă pentru individ, ca și pentru comunitate, cu atât mai mult *discursul* asupra ei, indiferent în ce dimensiune temporală o plasăm, devine o *provocare* pentru intelectul uman, pentru specia noastră autoreflexivă. Cam în același timp, A.J. Toynbee și R. Aron au făcut din *provocare* un element central de reflecție, rămas așa până astăzi. „Înțelegerea este riposta istoricului la *provocarea* vieții pe care o explorează”, conchidea R. Aron¹², într-un studiu epocal de filozofie a domeniului. Tot astfel, confratele englez făcea din provocare și răspuns (*challenge and response*) o relație caracteristică pentru tot câmpul istoriei, fie aceasta gândită în registrul realității ca atare sau în acela de gândire pe seama ei¹³. „Atunci (să ne întrebăm și noi), care este idealul istoriei? Conceptualizarea trăitului? Erudiția, interpretarea documentelor? Idealul ar fi un *Comentariu al Codului theodosian* sau *Societatea feudală*?” Interogația poate continua, dar nu e decisivă și indică mai curând o evoluție a gustului decât o chestiune de fond, cum ne asigură Paul Veyne, spre a sublinia îndată că „nucleul irecuzabil al istoriei” rămâne totuși erudiția, căci pe ea se întemeiază profesionalismul în domeniu, restituirea sistematică¹⁴.

Discursul istoric este fără îndoială consubstanțial istoriei pe seama căreia se constituie. Îl numim astăzi *istoriografie*, spre a-l distinge de istoria-realitate (a făcut-o deja în chip eminent H.-I. Marrou), dar la origine *istoria* cuprindea, într-o ambiguitate fecundă, ambele dimensiuni¹⁵. Cea *en historien* are deja un venerabil, fastuos trecut și e departe de a-și încheia aventura epistemică¹⁶.

Acum trei decenii, Jean-Baptiste Duroselle definea astfel, sumar însă exact, situația domeniului: „Istoria, cunoaștere a trecutului uman, își vede astăzi dez-

¹⁰ *Ibidem*, p. 326.

¹¹ Hermann Hesse, *Jocul cu mărgelile de sticlă*, trad. I. Roman, București, 1969, p. 159-160.

¹² Raymond Aron, *Introduction à la philosophie de l'histoire*, Paris, 1981, p. 59.

¹³ A.J. Toynbee, *Change and Habit*, London, 1966.

¹⁴ Paul Veyne, *Comment on écrit l'histoire*, Paris, 1971, p. 276.

¹⁵ H.-I. Marrou, *Qu'est-ce que l'histoire?*, in *Histoire et ses méthodes*, ed. cit., p. 4-6: *Le mot et la chose*.

¹⁶ Cf. Charles-Olivier Carbonell, *L'historiographie*, Paris, PUF, 1981.

voltarea accelerându-se brutal: multiplicare de urme și lucrări; expansiune în motivații și recurs la științele auxiliare; demitizare și repunere continuă în chestiune a propriilor explicații¹⁷. În adevăr, cu aceste elemente, marele istoric, căruia îi datorăm și „o viziune teoretică asupra relațiilor internaționale”¹⁸, sugera un dinamism aparte al istoriografiei contemporane, însă și o situație de criză a sistemului ei cognitiv, din moment ce totul se repunea în chestiune, se revizua, se reformula, se reconsidera, nu din capriciu profesional, ci în virtutea însăși a statutului epistemic.

O atare situație, opina Duroselle, trebuia să îndemne la modestie, adică la empirism, fiindcă progresele reale făcute în domeniul istoriei se datorează „efortului descriptiv și metodic” depus de cercetători și de savanți, spre a studia, descrie, clasa, lămuri totul cât mai bine¹⁹. Spre deosebire de alte științe, care studiază *fenomene* și identifică *legi*, istoria se ocupă de *evenimente*, numai de evenimente, care presupun prezența semnificativă a omului²⁰, adică norme de tot felul, memorie, gestiune mai mult sau mai puțin conștientă a achizițiilor acesteia. Amestec de rațional și irațional, omul se dezvăluie din toate, pas cu pas, în ceea ce are definitoriu, ca „ființă istorică”, pentru a folosi aici cunoscuta sintagmă a lui Blaga²¹, sau ca „existență istorică”, dacă apelăm la expresia mai recentă a lui Nolte²², ea însăși debitoare tradiției heideggeriene în explicarea ființei (*Dasein*)²³ și având afinități cu sintagma „experiența istorică” (Koselleck)²⁴.

Întrebându-se, nu demult, ce fel de istorie a evului mediu se va face în secolul XXI, Alain Guerreau, care se ocupase anterior și de orizontul teoretic al feudalismului, remarca „ostilitatea profesională față de actul reflecției” și o anumită „miopie conjuncturală” a profesioniștilor în domeniu, pentru a lansa apoi „pariul rezistenței”²⁵. „În termeni generali, conchidea istoricul amintit, problema constă în limpezirea condițiilor de aplicare a raționalismului critic, atunci când este vorba de încercarea de cunoaștere a unei etape cruciale (lungi și decisive) din trecutul Europei și în consecință al umanității”²⁶.

Fie că e vorba de un ansamblu de evenimente, „materia primă a științelor umane”, sau de o disciplină a recuperării evenimentelor din trecut, spre a fi expli-

¹⁷ Jean-Baptiste Duroselle, *La connaissance actuelle du passé*, in *Revue des sciences morales et politiques* (RSMF), Paris, 139, 1984, 1, p. 7.

¹⁸ Idem, *Tout empire périt. Une vision théorique des relations internationales*, Paris, 1981.

¹⁹ *Ibidem*, p. 10.

²⁰ *Ibidem*, p. 11.

²¹ Lucian Blaga, *Ființa istorică*, Cluj-Napoca, 1977.

²² Ernst Nolte, *Historische Existenz. Zwischen Anfang und Ende der Geschichte?*, München/Zürich, Piper, 1998.

²³ Cf. Sorin Borza, *op. cit.*

²⁴ Reinhart Koselleck, *L'expérience de l'histoire*, Paris, Gallimard/Seuil, 1997.

²⁵ Alain Guerreau, *Viitorul unui trecut incert (Ce fel de istorie a evului mediu în secolul al XXI-lea?)*, Chișinău, Cartier, 2003, p. 5-13.

²⁶ *Ibidem*, p. 8-9.

cate și stoarse de semnificații²⁷, istoria se prezintă ca un domeniu complex, „cea mai grea dintre științe” (Fustel de Coulanges), una bazată net pe empirie, pe analogii, pe regularități, ceea ce înseamnă că este în același timp evolutivă și metodică²⁸. „Ambianța concretă” nu exclude teoria, numai că aceasta trebuie să aibă mereu un temei real, istoric, valorizând deopotrivă indivizii și „forțele profunde” (Pierre Renouvin)²⁹, dimensiunea social-economică și pe cea spirituală, în construcții care, de la Herodot până la noi, n-au făcut decât să sporească în complexitate³⁰.

Cuvântul-cheie în această analiză, după opinia lui Duroselle, este urma, vestigiul. Involuntară inițial, urma e strâns legată de memorie și de finalitate. Memoria se transformă în urme, multiplicabile neîncetat și alcătuiind patrimoniul cultural, iar urmele devin cu timpul memorie și participă astfel la devenirea omului³¹.

Meditând pe această temă, N. Iorga sesiza că „într-o operă istorică sunt patru elemente: material, critică, organizare, stil. Cele dintâi determină soliditatea și adevărul, celelalte frumuseța”, conchidea tânărul cărturar, într-o lecție din 1897, menită a defini chiar „frumuseța în scrierea istoriei”³². Intra deci în obligația istoricului să compare atent izvoarele, să elimine „scoriile din metalul prețios al adevărului”, să interpreteze corect faptele, să aibă „conștiință istorică” în abordarea trecutului³³. A disocia mereu planurile e o nevoie de metodă. La timpul său, Iorga știa să remarce că, față de „istoria estetică” sau „metafizică”, noua istorie trebuia să respecte rigorile științei³⁴. Nu ajungea zborul înalt, privirea sintetică. „Alătura cu istoricul lucrează eruditul, pentru același scop al cunoașterii cât mai întregi și mai vii a trecutului, din aceeași iubire, mai puternică decât a altor oameni, pentru acest trecut. Ereditul nu e numai decît un elucidator de puncte mărunte, un cioplitor de cornișe sau un adunător de materiale, un lucrător de substrucții. Lucrarea lui se poate întinde asupra unei epoci întregi și o poate îmbrățișa chiar într-o singură carte. Ceea ce-l deosebește de istoric e punctul de vedere din care-și privește câmpul de lucru. El nu-și vede subiectul ca o bucată de viață trecută, n-are senzația aceasta înaintea lui, a subiectului, ci subiectul se sfărâmă pentru dânsul în părțile sale constitutive (...) Pentru a fi istoric trebuie o natură de artist; eruditul e gata când un intelectual posedă simț istoric și iubire de trecut”³⁵.

²⁷ J.-B. Duroselle, *op. cit.*, p. 13-14.

²⁸ *Ibidem*, p. 18.

²⁹ Pierre Renouvin et J.-B. Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, A. Colin, 1964. Cf. și Pierre Nora (ed.), *Les Lieux de mémoire*, I-III, Paris, Gallimard, 1997.

³⁰ Cf. Arnaldo Momigliano, *Herodotus today*, in *Storia della storiografia*, Milano, 7, 1985, p. 3-5.

³¹ J.-B. Duroselle, *La connaissance actuelle du passé*, loc. cit., p. 8-9.

³² N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ed. IV, Iași, Polirom, 1999, p. 69.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 70.

³⁵ *Ibidem*, p. 73. Vezi și considerațiile lui V. Pârvan din eseul *Adunători de izvoare, istorici și filosofi*, în *Scrieri*, ed. cit., p. 59-64: „Trebuie să fii istoric pentru ca să fii un bun adunător de izvoare, iar

În această viziune, istoricul urma să fie atent nu numai la „subiecte mari, cu fraze mari și pentru publicul cel mare”³⁶, ca în secolul XIX, ci la toate subiectele privind cunoașterea omului, a societății, a ideilor dintr-o epocă sau alta. Totul, absolut totul trebuie să-l ispitească pe istoricul ce se respectă. Alături de ce s-a publicat, el caută material inedit spre a-și completa informația, dar și pentru un contact necesar cu vestigiile timpului. Pe lângă bibliotecile aglutinând o imensă informație, istoriografia „pozitivistă” cultiva pasiunea ineditului. „Arhivele, observa Iorga, gemeau de materiale aproape necunoscute: erau acolo actele publice, contemporane cu faptul pe care-l constatau, registrele de socoteli, scân-teietoare de mărunță viață vie, scrisorile private, care dădeau faptul în atmosfera lui de idei și sentimente, în stilul și haina timpului; între zidurile lor stătea ascuns ca într-o criptă trecutul mort, cel autentic. Și ușile acestor repozitorii de prețioase relicvii nu se deschideau. În aceasta avea o bună parte exclusivismul și neinteligenta biurocratului care păzește lucruri scumpe, dar istoricii erau și ei vinovați de această stare de lucruri: nu băteau de ajuns ca să se deschidă”³⁷.

În căutarea unei soluții mai bune, studiul istoriei a cedat uneori tentației de a-și pipăi limitele, de la o extremă la alta, ca într-o „dublă frenezie” bergsoniană. „După literatura istorică falsă, veni cea respectuoasă de adevăr, iar după istoria împodobită, veni istoria goală, după istoria pretențioasă, veni istoria seacă.”³⁸ O reconsiderare a domeniului se impunea, în numele demnității unei profesii care nu și-a sacrificat nicicând cu totul propensiunea spre adevăr.

Codul meseriei, pe acest tărâm, se deprinde anevoie, cu efort și stăruință. „Nu există progres în istorie, știm bine, dacă istoricul nu e în măsură să-și dea seama de situația problemelor, spre a nu reîncepe mereu treaba făcută de alții, spre a sesiza rapid lacunele de umplut și mijloacele de a le acoperi, dacă există.”³⁹ Aceasta înseamnă că e nevoie de erudiție, de analiza critică a mărturiilor, de restituții sistematice, pe seama unei pregătiri ce nu poate fi decât metodică. „On ne s’improvise pas historien”⁴⁰, conchidea Charles Samaran, prefațând monumentală *Histoire et ses méthodes* (1961), pe urmele unei serii ilustre de profesioniști ai domeniului.

Exercitând o funcție de mediator între experiența trecutului și nevoile lumii de azi, „istoricul trebuie să pună neconținut totul în chestiune: dialectică, cicluri, finalisme disimulate; istoria trebuie să acționeze ca un torent purificator”⁴¹. Ea alege mereu, rânduieste, măsoară, pune la cântar, introduce ordine în materie,

---

pentru a fi istoric trebuie să fi un adânc cunoscător al faptelor și gândurilor omenești, pe care să le știi explica și cântări după adevărata lor valoare, să fi – dacă e să punem termenul – însuși un filosof în înțelesul serios și înalt al acestui cuvânt” (p. 64).

³⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 69.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 70.

³⁹ Charles Samaran (éd.), *Histoire et ses méthodes*, Paris, 1961, p. X.

⁴⁰ *Ibidem*, p. XII.

⁴¹ J.-B. Duroselle, *La connaissance actuelle du passé*, p. 21.

caută sensuri, atentă la ansamblul duratei, fiindcă retrospectiva se prelungește firesc în prospectivă⁴².

Limita dintre jurnalism și istorie s-a mutat și ea, inegal, fluctuant, în favoarea unei conjuncții profitabile pentru *istoria imediată* sau *recentă*, vechea *Zeitgeschichte* incluzând acum și prezentul. *Istoria timpului prezent* nu mai e o cutezanță publicistică, un simplu joc de cuvinte, ci un domeniu aparte, gestionat de institute speciale și bucurându-se de un suport destul de larg în opinia publică⁴³.

Totul invită la un spor de exigență, la o regândire a statutului epistemic al istoriografiei. Discursul acesteia se constituie la intersecția dintre spiritul critic în continuă veghe și efortul de (re)construcție reînnoit mereu. *Traditionskritik und Rekonstruktionsversuch*, iată ecuația pusă mereu în pagină de istoric, la orice nivel de anchetă, sub orice formă și-ar gândi mesajul profesional.

Discursul istoric se construiește și se reconstruiește mereu. Conceptul de *reconstrucție* e folosit însă ocazional și pentru a defini un moment distinct, de răspuns la o criză, de schimbare paradigmatică, precum aceea care a însoțit de-structurarea sistemului comunist în Europa Est-Centrală. Discursul istoric e, în acest caz, anume legat de discursul puterii, *Histoire et pouvoir* fiind chiar tema unui colocviu internațional relativ la istoriografia din Europa mediană după 1989⁴⁴. Andrei Pippidi a examinat atunci, în 1992, cultura istorică română din anii tranziției sub titlul: *Une histoire en reconstruction*⁴⁵. Același autor făcuse și mai înainte, la Oxford, o expunere consonantă, în care tranziția era definită ca o stare critică: *Historians for a society in crisis*⁴⁶. Criza, în acest domeniu, implica oarecum efortul de reconstrucție, revizuirea, reevaluarea.

Conceptul de *revizuire* a fost și el pus la lucru în același context, de istorici români (din țară sau diaspora), ca și de unii istorici străini, preocupați de fenomenul respectiv. *Roumanie, retour à l'histoire et révisions* era titlul propus de Catherine Durandin pentru a examina același moment istoriografic în raport cu schimbările politice din zonă⁴⁷, pe când Dennis Deletant folosea un termen mai neutru, *rescriere*, spre a defini, la rândul său, tendințele existente⁴⁸. Rescrierea

⁴² Cf. Pierre Chaunu, *De l'histoire à la prospective*, Paris, 1975.

⁴³ Cf. Timothy Garton Ash, *History of the present. Essays, sketches and dispatches from Europe in the 1990s*, London, 1999.

⁴⁴ Antoine Marès (éd.), *Histoire et pouvoir en Europe médiane*, Paris etc., INALCO, 1996.

⁴⁵ Andrei Pippidi, *Une histoire en reconstruction. La culture historique roumaine de 1989 à 1992*, in vol. cit., p. 239-262.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 241.

⁴⁷ Catherine Durandin, *Roumanie, retour à l'histoire et révisions*, in *Relations internationales*, no 67, automne 1991, p. 295-298. Cf. și Camil Mureșanu, *Istorie și cunoaștere*, București, Ed. Academiei Române, 2001, p. 11.

⁴⁸ Dennis Deletant, *Rewriting the past: trends in contemporary Romanian historiography*, in *Ethnic and racial studies*, XIV, 1, 1991, p. 64-86. Cf. și Frederick Kellogg, *O istorie a istoriografiei române*, Iași, Institutul European, 1986, p. 155-158.

ține de conduita firească a istoricului, dar în cazul de față, ea însemna o *revalorizare* critică mai profundă, în acord cu nevoile corpului social.

Reconsiderările nu erau altceva decât *revizuirii* într-o etapă când noțiunea însăși de *revizuire* părea extirpată din vocabularul uzual. Fie că era vorba de sensul geopolitic al *revizuirii* (cu trimitere la sistemul versaillez și la tratatul parizian de pace) sau de planul ideologiei, noțiunea ca atare era dintre cele nerecomandabile pentru discuții publice. În acest caz, *reconsiderarea* putea fi un bun substitut. T. Vianu l-a utilizat cu o certă insistență în anii de relativă destindere.

Tot așa, conceptul de *sincronism*, de care se folosisse îndeosebi E. Lovinescu, părea inadmisibil în noua epocă. El va fi înlocuit de *convergență*, *interferență* și alți termeni, după caz, din moment ce metoda comparativă impunea să se caute un substitut sau mai multe, iar noii profesioniști ai domeniului erau ispitiți să intre efectiv în dialog cu lumea liberă sub acest unghi.

Variațiunile pe aceeași temă sunt numeroase mai peste tot în lume. Se imaginează o altă istorie, un alt trecut, ajuns tot mai imprevizibil în mintea celor grăbiți a simplifica. Alain Guerreau specula nu demult asupra „evului mediu în secolul XXI”, căutând a-i descifra sensurile pe seama unui trecut nesigur⁴⁹. Se ezită între *ieri* și *mâine*, se închipuie soluții de racordare a discursului istoric la durată completă⁵⁰. „Rescrierea trecutului recent” a ajuns un imperativ de câțiva ani și continuă să ocupe agenda istoriografică⁵¹.

Mai neutru e desigur conceptul de *valorizare*, asociat cu *deschiderea* spre toate sugestiile din domeniu⁵², dar mai ales spre idei, atitudini, mentalități, intrând cumva în zona inefabilă a istoriei. El prezumă construcția, dar și reconstrucția continuă, ca în binomul lui Ernst Schulin din *Traditionskritik und Rekonstruktionsversuch* (Critica tradiției și tentativa de reconstrucție)⁵³.

Sunt căutări semnificative pentru o perioadă în care istoria fenomenologică își schimba sensibil orizontul, dorindu-se în fine liberă, neconstrânsă, capabilă să încerce soluții noi. *Klio ohne Fesseln?* Câțiva analiști ai domeniului și-au imaginat-o în adevăr așa, *fără lanțuri*⁵⁴, însă au trebuit să constate curând, ca moralistul din vechime, că nu oricine își ignoră lanțurile e chiar liber. Diagnosticul pus aceleiași istoriografii est-europene de alți analiști se arată a fi prea optimist. Comparând grupajul de studii din *American Historical Review*

⁴⁹ Alain Guerreau, *L'avenir d'un passé incertain. Quelle histoire du moyen-âge au XXIe siècle*, Paris, Seuil, 2001. Versiune românească, Chișinău, Cartier, 2003.

⁵⁰ Șerban Papacostea, *Istoriografia română, ieri, azi și mâine*, în *Occidentul*, București, 3/1991, p. 10, 30.

⁵¹ Cf. Andrei Pipiddi, *op. cit.*, p. 262.

⁵² Alexandru-Florin Platon, *Valorizare și deschidere în istoriografie*, în *Dacia literară*, 1991-1992. Cf. și Bogdan Murgescu, *A fi istoric în anul 2000*, București, Ed. All, 2000.

⁵³ Vezi nota 2.

⁵⁴ *Klio ohne Fesseln? Historiographie im östlichen Europa nach dem Zusammenbruch des Kommunismus*, hrg. Alojz Ivanisević, Andreas Kappeler, Walter Lukan, Arnold Suppan, Wien etc., Peter Lang, 2002 (*Österreichische Osthefte*, 44, 2002, 1-2).

(4/1992)⁵⁵ cu cel din *Österreichische Osthefte* (2002), se poate sesiza lesne că speranța a fost și în acest domeniu mai mare decât posibilitatea schimbării. Dileme și paradoxuri se vădesc peste tot în istoriografia postcomunistă (Dusan Kovač), relația dintre istorie (ca discurs) și memorie e mereu dificilă (Moritz Csáky). Tezele și prognozele schițate pentru Rusia, sub această latură, nu sunt prea entuziaste, cu toate că progresele din ultimii ani rămân evidente (Thomas M. Bohn). Pentru Moldova de peste Prut, ezitând mereu între discursul național, etatist și regional, un diagnostic verosimil e și mai greu de pus (Wim van Meurs). Din toate se degajă însă dorința de a stimula „o altă istorie” (Dusan Necak, Walter Lukan), una consonantă cu pluralismul politic și cu evoluțiile mai recente din domeniul științelor umane. Continuitatea și ruptura își dispută încă terenul (Alojz Ivanisević), tot astfel fragmentarismul și sinteza, diversele paradigme în plină expansiune (Holm Sundhausen). Libertatea e sesizată ca un apel la răspundere și la gestiunea trecutului (Roumiana Preshlenova). *Kontinuität im Wandel*, continuitate în schimbare, e poate formula cea mai potrivită, ca în studiul lui Wolfgang Höpken, pentru ceea ce se întâmplă în istoriografia zonei, una pluralistă prin definiție, însă ezitantă și expusă la presiunile naționalismului (Arnold Suppan). Nici istoriografia română, în cadrul amintit, nu arată mai bine (Lucian Boia, Harald Heppner)⁵⁶.

Imaginea ce se degajă din aceste ultime analize, privind anume discursul istoric românesc, suferă în mod evident de pe urma unei distorsiuni critice, care se regăsește de altfel și în studiile demitizante din ultimii ani⁵⁷. *Istorie și mit în conștiința românească*, un incitant eseu scris de Lucian Boia, stă în miezul acestui *trend*, care a produs deja epigoni, fără să aprofundeze însă o asemenea temă⁵⁸. Distincția între istoria ca proces obiectiv și istoria ca reprezentare, postulată de autor, nu era destul de fermă în acel eseu, nici în lucrările de mai târziu, marcate de un reduționism excesiv. Deconstrucția și demitizarea, la modă în ultimul timp, nu pot constitui nicicum un ideal istoriografic, nici stimulative *à la longue* pentru studioșii trecutului uman. Tocmai de aceea insistența demitizanților pe acest tărâm se vedește neinspirată și păguboasă.

La un pol analog se situează oarecum și tendința de a dedramatiza istoria, prin apel la criterii ce unifică situații foarte diverse, ca și cum contrariile ar trebui topite într-o judecată de ansamblu, revelatoare. S-a putut sesiza o asemenea

⁵⁵ *Historiography of the countries of Eastern Europe*, in AHR, 97, 1992, 4: P.S. Wardycz (Polonia), Jiri Koralka (Cehoslovacia), István Deák (Ungaria), Keith Hitchins (România), Ivo Banac (Iugoslavia), Maria Todorova (Bulgaria).

⁵⁶ Lucian Boia, *Roumanian historiography after 1989*, in *Österreichische Osthefte*, 44, 2002, 1-2, p. 499-505; Harald Heppner, *Die rumänische Historiographie seit 1989*, *ibidem*, p. 507-511.

⁵⁷ Cf. Alexandru Zub, *Discursul istoric și seducțiile imaginarului*, în *Dacia literară*, XII, 2001, 1. Text reprodus în vol. *Oglinzi retrovizoare. Istorie, memorie și morală în România*, Iași, Polirom, 2002, p. 169-181.

⁵⁸ Cf. Cristian Pătrășcănoiu, *Rețetă de succes: istoria cu Boia!*, în *Timpul*, Iași, IV, 7-8, iul.-aug. 2003, p. 14. Cf. și Ioan-Aurel Pop, *Istoria, adevărurile și miturile (Note de lectură)*, București, Ed. Enciclopedică, 2002; ed. II, 2014.

conduită în legătură cu trecutul recent, marcat de fascism în Vest, de comunism în Est, sau de amândouă peste tot. Orori s-au produs oriunde.

N-am putea citi însă istoria și în cheia bucuriei? S-ar obține astfel o versiune a ei mai destinsă, mai „pozitivă”. Un analist al fenomenului contemporan, Andrei Pleșu, distingea, subtil, între bucuria trăită de un om în Estul comunist, sensibil la bunurile minimale (măslina, cafea, de exemplu) și cea a omului din Vest, sensibil la bucuriile simple. Distincția între *simplic* și *minimal*, anevoioasă pentru cine nu a trăit experiența dictaturii comuniste, rămâne totuși definitorie pentru două regimuri, sisteme, stiluri de viață din lumea postbelică⁵⁹. „Am putea spune, insista eseistul, că bucuria avea în Est alt regim temporal decât în Vest. Vestului i se potrivește definiția carteziană a bucuriei: «contemplarea unui bine prezent» (*Pass.an.*, II, 61, 93). Dar în Est tocmai prezentul, imediatul, erau lipsite de conotația bucuriei”, sau dacă exista, aceasta ar trebui înțeleasă ca o bucurie negativă, a neîntâmplării, a răului mai mic sau a răului evitat pur și simplu. Acum, în lunga tranziție postcomunistă? „Nu mai avem bucuriile paradoxale, în același timp chinuite și exaltante, pe care le provoca universul dictatorial, dar nu avem nici bucuriile voastre”, ale celor din Vest. În lipsa acută ce s-a impus, a urmat o cădere în hedonism și trivial. Impaciența sincronizării cu Vestul are pesemne un cost ridicat.

Clio se arată mereu deschisă la înnoire. Sugestii? Aproximații? Analogii? De multe lucruri luăm act în istorie sub semnul lui „ca și cum” (*als ob*), kantiana locuțiune din care un gânditor, Hans Vaihinger⁶⁰, a făcut, după cum se știe, un concept auxiliar, o marcă a ficțiunii ce dă seama totuși de realitate. Ea exprimă o supoziție, o ipoteză verosimilă, în acord cu alte situații, evenimente, figuri din existența istorică. Dacă adăugăm un „ca și cum” la cheia „lecturii” noastre, punem parcă o surdină și îl prevenim pe noul beneficiar asupra altor ipoteze posibile.

Căutând să împace orgoliul profesional cu o salutară modestie, „istoricul trebuie să reacționeze împotriva a tot ceea ce capătă, în epoca în care scrie, un aer de fatalitate: el știe foarte bine că aceste feluri de evidențe colective sunt efemere. (...) Mai puțin ca oricând, nu trebuie să facem pe profeții. A înțelege și a explica trecutul nu mai este un lucru atât de simplu”, constata Furet, în dialogul cu Nolte, pe tema revizionismului istoriografic⁶¹.

În adevăr, nimic nu e simplu, cu atât mai puțin a produce un discurs coerent într-un domeniu ca istoria, pe care eforturi îndelungate de critică și (re) construcție l-au făcut, de-a lungul timpului, tot mai amplu, mai complex, mai anevoie sistematizabil. Istoria ar putea fi privită, de ce nu, ca un imens tablou

⁵⁹ Andrei Pleșu, *Despre bucurie în Est și în Vest*, în *Dilema*, XI, 540 (8-14 aug. 2003), p. 12-13 (Conferință la Festivalul internațional de la Salzburg, 25 iul. 2003).

⁶⁰ Hans Vaihinger, *Filozofia lui „ca și cum”*, București, Ed. Nemira, 2003 (ed. princeps, 1911).

⁶¹ Apud François Furet, Ernst Nolte, *Fascism și comunism*, trad., București, Univers, 2000, coperta.

în mișcare – covorul lui Wilder⁶² – tot mai complex, mai nuanțat, mai greu de cuprins.

O meditație de felul celei puse în pagină de un Paul Ricoeur, unde istoria se prezintă ca o suită de interogații și răspunsuri, în care domină o negativitate fecundă, de tip hegelian⁶³, a fost pusă pe tapet, mai recent, de Kojève, Fukuyama ș.a. Istoricul se confruntă inevitabil cu întrebarea dacă „ființa are ea prioritate asupra neantului în inima omului”⁶⁴.

Merită a fi amintită, pentru a încheia, o reflecție consensuală: „Acceptându-și tot mai deschis condiția, istoricii contemporani nu se mai sfiesc să constate, ca de altfel și unii precursori, că domeniul lor implică o tensiune continuă între *critica tradiției* și nevoia de *reconstrucție* permanentă a discursului istoric”⁶⁵. *Reconstrucție*, nu *deconstrucție*, nu *demitizare* ostentativă, cum se practică de la un timp de către unii istorici, prea sensibili poate la faima cotidiană.

Summary

The author of this study calls into question the very sense of history, as a cognitive domain, that of gathering and interpreting the traces of life, in order to make from them a meditation support within reach of contemporaries. He speaks of criticism and (re) construction in historical discourse, to shed light on some of the concerns of today historiography. In the study are presented and analyzed the opinions of different Romanian and foreign historians on the role and place of history (historian) in society. In the author's view, "a respectable historian must be tempted by absolutely everything". Along with what has been published, the historian must seek innovative material to complete his information, but also for a necessary contact with the vestiges of time. Historical discourse is built and rebuilt continually. The concept of reconstruction is used also, occasionally though, to define a distinct moment, as a response to a crisis.

⁶² Thornton Wilder, *The eighth day*, 1967. Versiunea românească, *Ziua a opta*, București, 1976, 2007.

⁶³ Paul Ricoeur, *Istorie și adevăr*, București, Editura Anastasia, 1996, p. 365-391.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 365.

⁶⁵ Alexandru Zub, *Modelele ca sursă parenetică. Secvențe memoriale*, în *Caietele de la Putna*, 7, VII, 2014, p. 42.

Constantin Ungureanu*

ÎNFIINȚAREA UNIVERSITĂȚII DIN CERNĂUȚI, ÎN 1875

Universitățile din Monarhia habsburgică

În Monarhia habsburgică existau câteva universități cu tradiții seculare, care erau printre cele mai vechi din Europa. În provinciile italiene Veneția și Lombardia funcționau renumitele universități de la Padova, de lângă Veneția, înființată în 1222, și de la Pavia, din apropiere de Milano, deschisă în anul 1361. Ambele universități din aceste două orașe au funcționat cu limba italiană de instruire și s-au aflat în componența Monarhiei habsburgice până în anii 50-60 ai sec. al XIX-lea, când provinciile Veneția și Lombardia s-au unit cu Italia.

În 1348, împăratul Karol al IV-a înființa o universitate la Praga, care era cea mai veche din partea centrală a Europei și, totodată, prima cu limba germană de instruire. În 1364, datorită regelui polonez Kazimir al III-a, era creată o universitate la Krakovia, iar peste un an, în 1365, se deschidea Universitatea din Viena. În secolele următoare au mai fost deschise câteva universități noi în spațiul Monarhiei habsburgice. În orașul Graz a luat ființă o universitate în 1585. Însă, după aproape două secole de activitate, această universitate era închisă în 1782, de către împăratul Joseph al II-lea, fiind din nou restabilită în anul 1827, de către împăratul Franz I. Universitatea din Innsbruck a fost înființată de împăratul Leopold I în 1669, dar după o anumită perioadă, a degradat la nivelul unui liceu și abia în 1826, datorită împăratului Franz I, a redevenit universitate. În 1573 se înființa Universitatea din Olmütz, fiind a doua cea mai veche din teritoriul actual al Cehiei, dar în 1855 această universitate era desființată. Universitatea din Lvov a fost deschisă în 1661, de către regele polonez Jan II Kazimir. După anexarea Galiției, în 1772, în orașul Lemberg a fost deschisă o nouă universitate, în 1784, cu limba germană de instruire. În perioada 1622-1810 a ființat o universitate și în orașul Salzburg care, însă, a fost închisă în timpul războaielor napoleoniene și nu a mai fost restabilită în sec. XIX¹.

Către mijlocul sec. al XIX-lea, în Monarhia habsburgică existau 10 universități, dar numai la patru instituții superioare erau înscriși mai mult de o mie de studenți. În 1851, la aceste universități activau 557 de cadre didactice, iar numărul studenților era de 9.310 persoane. Cei mai mulți studenți frecventau universitățile germane din Viena (2.416) și Praga (1.480), precum și universitățile italiene din Pavia (1.530) și Padova (1.453), urmate de cele din Lemberg

---

* **Constantin Ungureanu**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ Erich Prokopowitsch, *Gründung, Entwicklung und Ende der Franz-Josephs-Universität in Czernowitz*, Clausthal-Zellerfeld, 1955, p. 11.

(699), Budapesta (505), Graz (457), Olmütz (312), Krakovia (240) și Innsbruck (numai 218 studenți)².

La universitățile din Viena, Praga, Budapesta și Krakovia ființau facultăți de teologie, drept și științele statului, filozofie și medicină, la alte trei universități (din Graz, Lemberg și Olmütz) nu era facultate de medicină, iar la Innsbruck funcționau doar facultățile de drept și filozofie. În schimb, la universitățile cu limba italiană de instruire din Pavia și Padova funcționau facultăți de medicină-chirurgie, de juridică-politică, de matematică, filozofie și teologie. Din numărul total de studenți, 4.512 (48,5%) studiau la drept, 2.011 (21,6%) – la medicină, 1.178 (12,6%) – la filozofie, 1.072 (11,5%) – la teologie și 537 (5,8%) – la matematică³.

Peste cinci ani, în 1856, cele 10 universități din Monarhia habsburgică erau frecventate de numai 8.546 de studenți. În această perioadă, doar la universitățile din Viena și Budapesta s-a consemnat o creștere a numărului de studenți. Totodată, în acest interval au fost închise treptat cele trei facultăți de la Universitatea din Olmütz. În semestrul de vară 1857, la nouă universități își făceau studiile 7.975 de studenți, dintre care 2.598 italieni, 1.796 germani, 1.009 cehi și slovaci, 879 maghiari, 538 evrei, 433 polonezi, 373 sloveni, croați și sârbi, 433 ruteni, numai 33 români. După confesiuni, marea majoritate a studenților erau romano-catolici (6.579), urmați de mozaici (538), greco-catolici (338), luterani (217), calvini (201), ortodocși (doar 94). Structura etnică a studenților era mai diversă la Universitățile din Viena (936 germani, 449 cehi, 312 maghiari, 311 evrei, 192 sârbo-croați și sloveni, 104 italieni, 101 polonezi), Praga (521 cehi, 383 germani, 90 evrei) și Lemberg (269 ruteni, 183 polonezi, 78 germani). În schimb, la Universitățile din Padova și Pavia, din totalul de 2.489 de studenți, 2.441 erau de naționalitate italiană⁴.

După constituirea Monarhiei Austro-Ungare, în provinciile austriece funcționau doar șase universități, dintre care patru (de la Viena, Praga, Graz și Innsbruck) cu limba germană de instruire. În 1870, șase universități austriece erau frecventate de 8.992 de studenți, dintre care 3.180 studiau dreptul, 2.558 – medicina, 2.019 – filozofia și 1.235 – teologia. La cinci universități funcționau toate cele patru facultăți nominalizate, doar la Universitatea din Lemberg nu era facultate de medicină. Cei mai mulți studenți își făceau studiile la Universitățile din Viena (4.281), Praga (1.710) și Lemberg (1.067), numărul studenților fiind mai mic la Universitățile din Graz (848), Krakovia (557) și Innsbruck (529)⁵.

² Gustav Adolf Schimmer, *Statistik der Lehranstalten des österreichischen Kaiserstaates für die Schuljahre 1851-1857*, în *Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik*, 7 Jg., I Heft, Wien 1858, p. 26-27.

³ *Ibidem*, p. 26-27.

⁴ *Ibidem*, p. 36-39.

⁵ Wilhelm Leitgeb, *Die Hoch- und Mittelschulen der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder von 1851 bis 1870*, *Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik*, 18 Jg., III Heft, Wien 1871, p. 94-95.

Contingentul studenților după limba maternă era diferit la aceste universități. La Universitatea din Viena, din totalul studenților, 55,9% erau germani, 16,6% - cehi, 9,6% - maghiari, 7,1% - sârbo-croați și sloveni, 6,5% - polonezi; Universitatea din Praga era frecventată în principal de cehi (63%) și germani (34,8%); la Universitatea din Lemberg, 45% erau polonezi, 41,4% - ruteni, 13,4% - germani; Universitatea din Graz era frecventată de 64,8% germani, 18,9% sârbo-croați și sloveni, 13,1% italieni; la Universitatea din Innsbruck studiau 78,6% germani, 12,1% italieni. Contingentul studenților era cel mai omogen la Universitatea din Krakovia, unde 97,2% erau de naționalitate poloneză. Statisticile respective nu îi remarcă separat pe evrei, care erau considerați vorbitori de limbă germană, poloneză sau cehă⁶.

După reorganizarea Monarhiei habsburgice, atât în provinciile austriece, cât și în cele ungare ale monarhiei s-au înaintat mai multe revendicări pentru înființarea unor noi universități. La începutul anilor '70 ai sec. al XIX-lea, în Austro-Ungaria ființau doar 7 universități, pe când în țările mai dezvoltate din vestul Europei (Germania, Elveția, Franța, Anglia, Italia) funcționau mult mai multe universități, raportat la numărul de locuitori. După înființarea Universității din Lemberg, în 1789, în Monarhia habsburgică nu au mai fost deschise alte universități, ba dimpotrivă, au fost închise Universitățile din Salzburg (în 1810) și Olmütz (în 1855).

Între timp, reprezentanții diferitor naționalități din Monarhia Austro-Ungară au revendicat înființarea unor universități cu instruire în diferite limbi. În anii 1870-1871, polonezii din Galiția au reușit să naționalizeze Universitățile din Krakovia și Lemberg. Era o mare realizare a polonezilor, mai ales după ce Universitatea poloneză din Vilnius a fost închisă în anii 1832-1833, iar Universitatea din Varșovia a fost rusificată, în 1869. Cehii au obținut, în 1868, o Școală Tehnică Superioară în limba cehă, la Praga, și au revendicat divizarea pe criterii etnice a Universității din Praga și deschiderea altei universități în limba cehă, în Moravia. Italienii doreau să obțină o universitate în limba maternă la Triest, iar slovenii au revendicat o universitate națională la Ljubljana. La rândul lor, germanii din Austria își doreau să obțină o nouă universitate în Moravia și să fie redeschisă Universitatea din Salzburg. În același timp, în Regatul Ungariei au fost deschise două universități noi, una cu limba maghiară de instruire la Cluj-Napoca, în 1872, și o altă universitate în limba croată, în 1874, la Zagreb. În anii 1882-1883 și cehii au reușit să obțină o universitate separată în limba cehă, la Praga⁷.

Până la izbucnirea Primului Război Mondial, în provinciile austriece ale Monarhiei Austro-Ungare au existat 8 universități, dintre care cinci cu instruire

⁶ *Ibidem*, p. 61.

⁷ Hugo Weczerka, *Die „Francisco-Josephina“ in Czernowitz. Eine Universität am Ostrand der Habsburger-monarchie*, în *Gelebte Multikulturalität. Czernowitz und die Bukowina*, Frankfurt am Main, 2010, p. 69.

în germană. În 1890, la aceste universități erau instruiți 13.053 de studenți, în 1900 – 15.422, iar în 1912 – deja 26.363 de studenți. Contingentul studenților era divers după confesiuni și limba maternă. În 1900, la universitățile austriece studiau 7.056 (45,7%) vorbitori de germană, 3.201 (20,8%) cehi, 2.704 (17,5%) polonezi, 905 slavi de sud, 623 ruteni, 461 italieni, 147 români, 124 maghiari și 201 de alte etnii. Marea majoritate a studenților erau catolici (11.788 sau 76,4%), urmați de mozaici (2.609 – 16,9%), 516 protestanți, 450 ortodocși și 59 de alte confesiuni⁸.

Numărul studenților a crescut rapid la începutul sec. XX, trecând de 26 mii în 1912. Cei mai mulți studenți studiau atunci la universitățile din Viena (8.587), Lemberg (5.062), Praga în cehă (4.089) și Krakovia (2.536), urmate de cele din Graz (1.882), Praga în germană (1.781), Innsbruck (1.264) și Cernăuți (1.162). În această perioadă a crescut mai ales numărul studenților polonezi, dar și ucraineni. Din totalul de 26.363 de studenți, 10.466 (40%) erau vorbitori de germană, 6.265 (23,8%) polonezi, 4.267 (16,2%) cehi, 1.544 (5,9%) ruteni, 821 sârbo-croați, 606 italieni, 475 sloveni, 408 români, 184 maghiari și 1.327 de alte etnii⁹. Deși studenții evrei constituiau un număr important la majoritatea universităților, ei nu erau evidențiați separat, cei mai mulți fiind incluși la vorbitori de germană, poloneză sau cehă. În anul de studii 1909/10, de exemplu, proporția studenților evrei era cea mai mare la universitățile din Cernăuți (39,3%), Lemberg (25,9%), Viena (25,1%), Praga în germană (19,8%) și Krakovia (13%). La toate cele 8 universități austriece studiau atunci 27.531 de studenți, dintre care 4.817 (17,5%) erau evrei¹⁰.

Solicități și negocieri pentru înființarea universității la Cernăuți

Problema înființării unei universități la Cernăuți a fost ridicată frecvent după revoluția din 1848 de către elitele bucovinene. Românii din Bucovina revendicau înființarea unei universități sau cel puțin a unor facultăți românești la Cernăuți. Către mijlocul sec. al XIX-lea, însă, învățământul primar și secundar din Bucovina încă era foarte slab dezvoltat, aici fiind doar un singur gimnaziu superior, iar deschiderea unei instituții superioare de învățământ nu era real atunci la Cernăuți.

Situația s-a modificat semnificativ după ce Bucovina a devenit provincie autonomă în cadrul Monarhiei Austro-Ungare și după adoptarea legilor imperiale și provinciale a învățământului. În scurt timp, în Bucovina au fost deschise un șir de școli primare și câteva școli secundare. În 1860 s-a înființat Gimnaziul Ortodox din Suceava, în 1863 a luat ființă Școala Reală Superioară din Cernăuți, în 1872 s-a deschis un gimnaziu la Rădăuți, în 1873 s-a înființat Școala Reală inferi-

⁸ Calculat după *Österreichische statistisches Handbuch für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*, XX Jg., Wien 1901, p. 80-81.

⁹ Calculat după *Österreichische statistisches Handbuch ...*, XXXII Jg., Wien 1912, p. 337.

¹⁰ *Der Volksfreund*, Nr. 59 (22 iunie 1913), Czernowitz, p. 4.

oară din Siret, iar în 1870 s-a deschis Școala Normală din Cernăuți. Toate școlile medii respective erau cu limba germană de instruire, româna și ucraineana fiind studiate în principal de elevii de naționalitate respectivă.

Polonizarea universităților din Lemberg și Krakovia, înființarea universității maghiare la Cluj-Napoca și maghiarizarea Academiei de Drept din Sibiu cu limba germană de predare (în 1870) a îngreunat accesul la învățământ superior a minorității germane din estul Austro-Ungariei (din Bucovina, Galiția, Transilvania și Banat), dar și a românilor sau ucrainenilor din aceste teritorii, care nu posedau poloneza sau maghiara. În aceste împrejurări, absolvenții celor trei gimnazii germane din Bucovina, dar și a gimnaziilor germane din Lemberg și Brody, erau nevoiți să-și continue studiile la Universitățile din Viena, Praga, Graz sau chiar din Germania, situate la mare distanță.

La începutul anilor '70 ai sec. al XIX-lea autoritățile austriece erau dispuse să înființeze noi universități, existând mai multe solicitări în acest sens. Reprezentanții Bucovinei, de asemenea, au solicitat atunci deschiderea unei universități la Cernăuți. În septembrie 1868, această problemă a fost dezbătută în câteva ședințe ale Dietei, iar la 9 decembrie 1869, primăria orașului Cernăuți a înaintat o petiție către guvernul de la Viena în favoarea înființării unei instituții superioare de învățământ¹¹. În anii 1869-1872, atât Dieta Bucovinei, cât și alte instituții din Bucovina au înaintat memorii către Ministerul Învățământului de la Viena privind înființarea unei Universități la Cernăuți, dar nu au primit un răspuns afirmativ.

La 28 noiembrie 1872, deputatul Constantin Tomașciuc, care era pe atunci și consilier la Tribunalul din Cernăuți, fiind susținut de arhimandritul ortodox Teofil Bendella, precum și de deputații români Eudoxiu Hurmuzachi și Orest Renei, a înaintat în ședința Dietei propunerea înființării unei universități la Cernăuți. Deși se considera de naționalitate română (mama sa era româncă, iar tatăl era preot ortodox de origine ucraineană), Constantin Tomașciuc a solicitat să fie deschisă la Cernăuți o universitate cu limba germană de instruire. În Dieta Bucovinei el era adeptul curentului liberal, care pleda pentru o Austrie puternică și centralizată. Deși în Dieta bucovineană majoritatea deputaților erau mari proprietari de naționalitate română, cu majoritate de voturi a fost aprobată solicitarea pentru înființarea unei universități germane la Cernăuți¹². Solicitări pentru deschiderea unei universități la Cernăuți au survenit, de asemenea, din partea primăriei orașului Suceava, din partea Camerei de Comerț și Industrie din Cernăuți. La 23 decembrie 1873, deputatul Anton Kochanowski, care era și primarul orașului Cernăuți, a optat în Dieta Bucovinei din nou pentru înființarea universității la Cernăuți¹³.

Parlamentul austriac discuta atunci mai multe solicitări de înființare a unor noi universități în Austria. În timp ce slovenii, cehii și italienii cereau înființarea

¹¹ *Чернівецький Університет. 1875-1995. Сторінки історії*, Чернівці, 1995, p. 8.

¹² Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 8-9.

¹³ *Чернівецький Університет. 1875-1995 ...*, p. 9.

unor universități cu limba maternă de instruire, elitele bucovinene au cerut deschiderea unei universități cu limba germană de instruire la Cernăuți. La 26 martie 1874, în Parlamentul de la Viena s-a pus în discuție propunerea guvernului de deschidere a unei noi universități. Deputatul bucovinean Constantin Tomașciuc a pledat în discursul său cu fermitate pentru necesitatea înființării unei universități cu limba germană de instruire în estul monarhiei, și anume la Cernăuți. Fiind un austrofil convins, Tomașciuc a menționat că era în interesul monarhiei să deschidă o astfel de instituție superioară anume în Bucovina, pentru a fortifica influența Austriei în acest spațiu, pentru a oferi germanilor, românilor și ucrainenilor din acest teritoriu posibilitatea de a fi instruiți într-o limbă de circulație internațională și pentru a contribui la consolidarea politică a diferitor naționalități din estul Austro-Ungariei¹⁴.

În ambele camere ale Parlamentului austriac au urmat dezbateri aprinse în privința locului viitoarei universități. Majoritatea deputaților au susținut propunerea înființării unei universități germane la Cernăuți, dar au existat și deputați, care au optat împotriva acestei solicitări. În special, geologul Eduard Suess și slavistul Franz Miklosich au criticat această propunere, considerând că Austria avea nevoie de noi universități în interiorul țării, și nu la periferie¹⁵.

În toiul acestor dezbateri, reprezentanții românilor bucovineni au încercat să obțină învățământ parțial în limba română. Astfel, deputatul român Gheorghe Hurmuzachi a optat pentru înființarea la viitoarea universitate din Cernăuți a unor catedre cu instruirea în română, la facultățile de drept și filozofie. De asemenea, *Societatea pentru Cultură și Literatură Română* a optat pentru deschiderea unor facultăți românești, iar Ioan Sbiera a propus, în iulie 1872, înființarea unei universități românești la Cernăuți¹⁶. Toate aceste propuneri, însă, au fost respinse de parlamentarii austrieci. Autoritățile austriece erau decise atunci să deschidă o nouă universitate, dar cu instruire doar în limba germană. Din aceste considerente, nu au fost satisfăcute revendicările cehilor, italienilor ori slovenilor de a obține universități naționale. Deputații bucovineni au obținut doar acordul pentru înființarea unor catedre de limbă și literatură română, respectiv ruteană, precum și instruirea în limba română și ucraineană la lecțiile practice de la Facultatea de Teologie.

Cu majoritate de voturi, Parlamentul de la Viena a susținut înființarea unei universități la Cernăuți. Această inițiativă a fost sprijinită și de Dr. Karl Stremayer care conducea Ministerul Cultelor și Învățământului. O decizie ministerială în această privință a fost adoptată în mai 1874. La 16 noiembrie 1874, Consiliul de Miniștri a confirmat această decizie. Împăratul Franz Josif a emis la 7 decembrie 1874 un decret de înființare a universității la Cernăuți. Aceste decizii au fost

¹⁴ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 10-11.

¹⁵ *Ibidem*, p. 15-16.

¹⁶ Alexandrina Cernov, *Universitatea din Cernăuți în contextul evenimentelor premergătoare inaugurării*, în *Glasul Bucovinei*, nr. 3/1995, p. 65.

aprobate de Camera Deputaților la 14 martie 1875, și de Senat – la 20 martie 1875¹⁷.

Au fost câteva motive mai convingătoare pentru deschiderea unei universități anume la Cernăuți. După constituirea statului dualist austro-ungar și polonizarea universităților din Galiția, crescuse necesitatea unei universități pentru minoritatea germană din estul monarhiei bicefale. Cernăuțiul era locul cel mai potrivit pentru o astfel de instituție, cu atât mai mult că după ridicarea Episcopiei Bucovinei la rangul de Mitropolie, capitala Bucovinei devenise și centrul Bisericii Ortodoxe din Austria. De asemenea, faptul că Cernăuțiul dispunea de o bibliotecă provincială importantă și că preconizata Facultate de Teologie Ortodoxă putea fi finanțată din veniturile Fondului Bisericesc, a contat foarte mult pentru a favoriza Cernăuțiul în această chestiune. A existat și un important motiv de ordin propagandistic, prilejuit de apropierea aniversării jubileului de 100 de ani de stăpânire austriacă în Bucovina.

Inaugurarea Universității din Cernăuți

La 31 martie 1875, împăratul Franz Josif a promulgat deciziile adoptate de Parlament cu privire la înființarea universității la Cernăuți. În lunile următoare s-au întreprins un șir de măsuri în vederea inaugurării și începerii procesului de instruire la noua universitate. În câteva luni urmau să fie numiți profesori la catedrele de la cele trei facultăți, să fie identificate localurile pentru universitate, să fie înființată o bibliotecă universitară. Din partea guvernului, responsabil pentru aceste lucrări organizatorice a fost numit consilierul ministerial Dr. Karl Lemayer.

Înființarea unei universități germane la Cernăuți a fost susținută de toate etniile și confesiunile din Bucovina. Dieta Bucovinei a propus cu această ocazie să se constituie un comitet provincial reprezentativ, care să se ocupe cu pregătirea festivităților pentru sărbătorirea jubileului de 100 de ani de stăpânire austriacă și de înființare a universității. Inaugurarea festivă a Universității germane din Cernăuți s-a stabilit pentru ziua de 4 octombrie 1875, chiar în ziua onomastică a împăratului Franz Josif I. De altfel, Universitatea din Cernăuți a și purtat numele împăratului austriac, fiind numită oficial „Alma-Mater Francisco-Josephina”. Era a cincea universitate germană din Austria, alături de cele din Viena, Praga, Graz și Innsbruck. Prin înființarea unei instituții superioare de învățământ la Cernăuți se urmărea scopul de propagare a limbii, culturii și științei germane în această parte a imperiului.

Clădirea principală a noii universități a devenit localul, construit cu cinci ani anterior, în care a activat Școala Normală din Cernăuți. Deja la 22 septembrie 1875 s-a constituit senatul academic al Universității. Pentru contribuția deosebită la crearea acestei universități, profesorul de drept Constantin Tomașciuc era numit rector al Universității din Cernăuți. Decan al Facultății de Teologie

¹⁷ Чернівецький Університет. 1875-1995 ..., p. 10.

ortodoxă a devenit Vasile Mitrofanovici. În fruntea Facultății de Drept a fost numit Friedrich Schuler von Libloy, sas din Transilvania, care s-a transferat de la Academia de Drept din Sibiu, iar decan al Facultății de Filozofie a devenit Johann Wrobel, originar din Silezia¹⁸. Din Senatul Universității mai făceau parte prorectorul Eusebiu Popovici, prodecanii Isidor de Onciul, Friedrich Kleinwächter și Ferdinand von Zieglauer, senatorii Alexie Comoroșan, Raban von Cannstein și Emil Kaluzniacki¹⁹. Astfel, din 11 membri ai Senatului Universității din Cernăuți, cinci erau români (rectorul, prorectorul, decanul, prodecanul și senatorul din partea Facultății de Teologie).

La 30 septembrie 1875, împăratul Franz Josif I și ministrul învățământului Karl Stremayer au semnat, la palatul Schönbrunn din Viena, uricul de creare a noii Universități din Cernăuți. Acest document prevedea că, la această universitate se vor crea trei facultăți, de Teologie Ortodoxă, Drept și Filozofie, instruirea se va desfășura în limba germană, iar universitatea se va bucura de aceleași drepturi și obligații ca și alte universități austriece²⁰.

La festivitățile cu prilejul inaugurării Universității din Cernăuți au participat un număr mare de oaspeți din cuprinsul Monarhiei Austro-Ungare, printre care ministrul învățământului și cultelor Karl Stremayer, delegații din partea Academiei de Științe din Viena, din partea universităților din Viena, Praga, Graz, Innsbruck, Lemberg, Krakovia, de la mai multe universități germane. Marele absent de la aceste manifestări a fost însuși împăratul Franz Josif I, care chiar în ziua de 4 octombrie își sărbătorea ziua onomastică, iar noua universitate urma să-i poarte numele său. Împăratul Austro-Ungariei a vizitat pentru prima dată Universitatea din Cernăuți abia peste 5 ani, la 16 septembrie 1880²¹.

Festivitățile de la Cernăuți au fost boicotate de reprezentanții nobilimii și intelectualității românești din Bucovina, care erau nemulțumiți că nu s-a înființat o universitate românească sau, cel puțin, mai multe catedre la cele trei facultăți cu instruire în limba română. La inaugurarea Universității din Cernăuți nu au asistat nici reprezentanții universităților românești din București și Iași, de curând înființate. Românii bucovineni au refuzat să participe și la manifestările organizate cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la ocuparea Bucovinei de către Imperiul habsburgic și au preferat să meargă la o adunare de comemorare a domnitorului Grigore al III-lea Ghica, organizată la Iași pe 1 octombrie 1875.

La 4 octombrie 1875 a fost mai întâi dezvelită statuia „Austriei”, în piața Austriei din centrul orașului Cernăuți. Acest monument înfățișa o mamă, care își strângea fiica la piept, dorind să simbolizeze importanța stăpânirii austriece pentru Bucovina. Mitingul solemn cu ocazia inaugurării universității s-a des-

¹⁸ Hugo Weczerka, *op. cit.*, p. 75.

¹⁹ *Alma Mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz*, editată de Rudolf Wagner, München, 1975, p. 41.

²⁰ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 212-215.

²¹ *Чернівецький Університет. 1875-1995 ...*, p. 12-13.

fășurat în sala clădirii, în care până atunci a activat Școala Normală din Cernăuți. Au ținut discursuri ministrul învățământului Karl Stremayer, rectorul Constantin Tomașciuc, consilierul ministerial Karl Lemayer, decanul Facultății de Drept Friedrich Schuler von Libloy, Adolf Ficker din partea Academiei de Științe din Viena, reprezentanți ai universităților austriece, a Politehnicii din Praga, a universităților germane din Göttingen și Strassburg. De asemenea, au fost date citire mai multe scrisori de felicitare din partea universităților germane din Basel, Bresslau, Erlangen, Frankfurt, Heidelberg, Giessen, Jena, Kiel, Königsberg, Leipzig, Marburg, Münster, Tübingen, a Universității din Dorpat (Tallinn)²².

În zilele următoare a debutat procesul de învățământ la toate cele trei facultăți. În primul an de studii au fost create opt catedre la Facultatea de Teologie și câte 10 catedre – la celelalte două facultăți. În anii următori, numărul total al catedrelor de la Universitate s-a mărit de la 28 la 53 (10 la Facultatea de Teologie, 15 – la Drept și 28 – la Filozofie), ceea ce corespundea atunci și altor universități austriece, cu excepția Facultății de Medicină, care nu a existat la Cernăuți²³.

La Universitatea din Cernăuți au fost angajați mai mulți profesori cunoscuți de la diferite universități din Austro-Ungaria și Germania. Deja în anul de studii 1875, 76 și-au început activitatea profesorii Friedrich Schuler von Libloy și Ferdinand Zieglauer (ambii de la Academia de Drept din Sibiu), Friedrich Vering și Carl Hiller (din Heidelberg), Ludwig Schiffner, Johann Loserth (din Viena), Raban von Canstein, Johann Wrobel, Emil Kaluzniacki (de la Lvov), Friedrich Kleinwächter (de la Universitatea Tehnică din Riga). Doar la Facultatea de Teologie toți profesorii erau români bucovineni, cei mai mulți veniți de la Institutul de Teologie, care a și fost transformat în facultate²⁴. Primul corp profesoral al Universității din Cernăuți era constituit din 28 de persoane, dintre care 14 germani, 10 români (rectorul Constantin Tomașciuc, profesorul de limbă română Ioan Sbiera, restul fiind de la Facultatea de Teologie) și 4 ucraineni²⁵.

În primul an de studii 1875/76 învățământul s-a desfășurat la facultățile de teologie și drept, precum și la secțiile umanitare de la Facultatea de Filozofie. La început s-au înscris la Universitate numai 158 de studenți, dar pe parcursul anului de studii numărul acestora a crescut până la 208. Marea majoritate s-au înscris la anul I, dar au revenit în Bucovina și o parte din tineri care studiau la alte universități, printre care 25 de la Universitatea din Viena și 14 de la Universitatea din Lvov. De asemenea, la Facultatea de Teologie s-au înscris 29 de tineri care până atunci au studiat la Institutul de Teologie. Din cei 158 de studenți, înscriși la începutul anului de studii, 82 erau la drept, 41 – la teologie și 35 – la filozofie. Din Bucovina erau 99 (63%) de studenți, iar 49 (31%) erau originari din Galiția.

²² *Alma Mater Francisco Josephina ...*, p. 58-64.

²³ Franz Hieronymus Riedl, *Die Universität Czernowitz als völkerverbindende Institution 1875-1919*, în *Der Donauraum. Zeitschrift des Forschungsinstitutes für den Donauraum*, 15 Jg., Wien, 1970, p. 221.

²⁴ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 20-22.

²⁵ Franz Hieronymus Riedl, *op. cit.*, p. 221.

După confesiuni, 64 (40%) erau ortodocși, 36 (23%) mozaici, 34 (22%) romano-catolici, 14 (8%) greco-catolici²⁶.

La sfârșitul primului an de studii 1875/76, la Universitatea din Cernăuți activau 29 de profesori și învățau 209 studenți (39 la teologie, 120 la drept și 50 la filozofie). După limba maternă, 88 de studenți erau germani, 53 români, 38 ucraineni, 27 polonezi, iar după confesiuni – 85 catolici, 70 ortodocși, 50 mozaici, 4 protestanți (vezi tabelul nr. 67 din anexă). Din cei 88 de studenți, care considerau germana drept limbă maternă, doar 38 (18% din totalul studenților) erau etnici germani, iar 50 erau de naționalitate evrei.

Importanța activității Universității la Cernăuți

În perioada 1875-1919 Universitatea din Cernăuți cu limba germană de predare a funcționat cu trei facultăți: teologie ortodoxă, drept și filozofie. Față de alte universități austriece, la Cernăuți nu a fost deschisă o facultate de medicină, deși au fost mai multe solicitări și propuneri în acest sens. În primii ani de activitate la Universitatea din Cernăuți au fost înființate noi catedre la cele trei facultăți, iar corpul profesoral s-a completat cu profesori de la alte universități austriece ori germane. Numărul studenților de la Universitate, însă, a crescut foarte lent. În perioada 1876-1890, la Universitatea din Cernăuți au studiat anual cca. 220-280 de studenți, marea majoritate fiind înscriși la Facultatea de Drept. În semestrul de iarnă 1889/90, de exemplu, din totalul de 285 de studenți, 178 (62%) studiau dreptul, 62 la teologie și numai 45 la Facultatea de Filozofie²⁷.

Din cauza frecvenței slabe a universității, au existat mai multe discuții și chiar propuneri de transferare a acestei instituții superioare de învățământ în alt oraș care, din fericire, nu s-au realizat în practică. În ultimul deceniu al sec. al XIX-lea la Universitatea din Cernăuți au studiat anual cca. 310-380 de studenți, adică cu cca. 100 de studenți mai mulți decât în deceniul anterior. Această creștere, însă, s-a datorat mai ales creșterii numărului de studenți de la Facultatea de Drept, pe când la celelalte două facultăți s-a consemnat o stagnare și chiar o diminuare a numărului de studenți. În anul de studii 1899/1900, când se împlinneau 25 de ani de la înființare, Universitatea din Cernăuți era frecventată de 381 de studenți, inclusiv 292 (76%) la drept, 53 la filozofie și numai 36 – la Facultatea de Teologie²⁸.

La începutul sec. XX s-a îmbunătățit semnificativ frecvența la Universitatea din Cernăuți, trecând de 1.000 după anul 1910. În anul de studii 1912/13, la această universitate învățau 1.194 de studenți (inclusiv 117 studente), dintre care 881 din Bucovina și 203 originari din Galiția. Cei mai mulți studenți (590 sau 49,4% din total) studiau la Facultatea de Drept, 409 studenți (inclusiv, 112

²⁶ Чернівецький Університет. 1875-1995 ..., p. 15-16.

²⁷ Die k.k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Festschrift herausgegeben vom Akademischen Senate, Czernowitz 1900, p. 161-167.

²⁸ *Ibidem*, p. 162-168.

studente) erau înscriși la filozofie, iar 195 studenți frecventau Facultatea de Teologie²⁹.

Pe parcursul funcționării Universității, un număr tot mai mare de persoane au promovat sau au obținut titluri științifice la Cernăuți, majoritatea absolută în drept. După calculele noastre, în decurs de 15 ani, în perioada 1891-1905, 418 persoane au obținut titluri științifice la Universitatea din Cernăuți, dintre care 354 în drept (84,7% din total), 38 la teologie și 26 la filozofie. În anul de studii 1912/13 s-a consemnat numărul cel mai mare de persoane, care au obținut titluri științifice. Atunci au promovat cu succes 91 de persoane (82 în drept, 6 la filozofie și 3 la teologie)³⁰.

Începând cu anul 1904, Universitatea a început să organizeze cursuri populare universitare în principalele orașe din Bucovina, cu scopul de a-i informa pe cetățeni despre noile cercetări și realizări din domeniul științei. Aceste cursuri s-au bucurat de mare succes în rândul populației. Din anul de studii 1909/10 cursuri populare universitare s-au organizat pentru prima dată și în afara orașului Cernăuți, la Rădăuți și Siret. Atunci, 12 cursuri din Cernăuți au fost frecventate de 1.746 persoane, la 4 cursuri din Rădăuți au asistat 960 persoane, iar la două cursuri din Siret au fost prezente 427 de persoane. Din anul următor, astfel de cursuri s-au desfășurat și la Suceava. Numărul cel mai mare de participanți la astfel de cursuri populare universitare s-a înregistrat în anul de studii 1911/12. Atunci la 14 cursuri populare universitare din Cernăuți au asistat 2.813 persoane, iar 10 cursuri populare din orașele Rădăuți, Suceava și Siret au fost frecventate de 2.289 de persoane³¹.

Totodată, s-a respectat tradiția de desfășurare anuală a alegerilor rectorilor și decanilor facultăților. Atât rectorul, cât și decanii erau aleși pentru o perioadă de activitate de un singur an. După expirarea termenului de un an de aflare la conducerea universității, fostul rector ocupa în mod automat încă un an funcția de prorector, asigurându-se astfel o continuitate și o bună administrare în fruntea universității. Funcția de rector avea și o mare importanță politică, fiindcă pe perioada aflării în funcție rectorul universității devenea simultan și deputat în Dieta Bucovinei, având posibilitate să influențeze deciziile din parlamentul provincial și să promoveze interesele universității.

Profesorii titulari de la fiecare facultate, de asemenea, participau anual la alegerile pentru noul decan, care în anul următor ocupa funcția de prodecan. Fiecare facultate avea încă câte un reprezentant în Senatul academic al Universității, care se numea senator și era ales pentru o perioadă de activitate de trei ani. Astfel, Senatul academic al Universității din Cernăuți era constituit din 11 profesori (rectorul și prorectorul universității, decanii și prodecanii celor trei

²⁹ *Oesterreichische Statistik*, ediție nouă, vol. 14, Wien 1918, caiet 3, p. 2-5.

³⁰ *Deutschsprachige Quellen zur Geschichte des Bildungswesens der Bukowina um 1900*. Band XIII (*Berichte der abtretenden Rektoren der Universität Czernowitz*), Herausgegeben von Elmar Lechner, Klagenfurt 2001, p. 96-97.

³¹ *Ibidem*, p. 82, 92-93.

facultăți și câte un senator din partea fiecărei facultăți). Această modalitate de alegere a Senatului academic asigura reprezentarea proporțională a celor trei facultăți și continuitatea în activitate. Fiecare profesor titular de la cele trei facultăți avea posibilitatea reală să fie ales rector, decan sau senator și să participe activ la conducerea universității.

Rectorii și decanii facultăților erau aleși fără nici un fel de restricție etnică sau confesională. Între 1875-1918 la Universitatea din Cernăuți au activat 44 de rectori, dintre care 22 germani, 11 români (majoritatea de la Facultatea de Teologie), 9 evrei și doi ucraineni³². Până în 1914 au fost aleși 16 rectori de la Facultatea de Filozofie, 14 – de la Drept și 10 – de la Facultatea de Teologie.

În perioada 1875-1918, la Universitate au activat în total 127 de profesori titulari și extraordinari, dintre care 15 la teologie, 44 – la drept și 68 – la Facultatea de Filozofie. Din totalul acestor profesori, 87 au fost de naționalitate germani, 20 români (13 la Teologie, 5 la Filozofie și doi la Facultatea de Drept), 12 evrei, 5 ucraineni, doi sloveni și un ceh. Marea majoritate a acestor profesori s-au angajat la Cernăuți, fiind transferați de la alte universități austriece, cei mai mulți de la Viena (44), Graz (14), Praga (8) și Innsbruck (7), alți 9 profesori au sosit de la diferite universități germane. Numai la Facultatea de Teologie toți profesorii au fost bucovineni, dintre care 13 români și doi ucraineni³³.

Din cei 127 de profesori titulari și extraordinari, 69 (54% din total) au activat mai puțin de 10 ani la universitate, 32 – de la 11 până la 20 de ani, 18 – de la 21 până la 30 de ani, iar 8 profesori s-au dedicat mai mult de trei decenii activității profesionale. Durata medie de activitate a unui profesor la Cernăuți a fost de 13 ani³⁴. Perioade îndelungate au predat la această universitate profesorii de teologie Constantin Popovici (42 ani), Eusebiu Popovici (33), Emilian Voiuțchi (31); profesorii de la Facultatea de Filozofie Emil Kaluzniacki (39 ani), Isidor Hilberg (37), Stephan Smal-Stocki (34), Richard Przibram (31), Alois Handl (30); profesorul de la drept Friedrich Kleinwächter (34 de ani)³⁵.

Corpul profesoral al Universității din Cernăuți s-a străduit să ridice prestigiul științific al acestei instituții superioare de învățământ. La Universitate au activat profesori de diferite etnii și cu diferite viziuni politice, fără însă a compromite atmosfera colegială din cadrul instituției, caracterizată printr-o înaltă disciplină și exigență științifică, precum și o colaborare foarte bună între profesori și studenți.

Pe parcursul existenței Universității, de mai multe ori s-a ridicat problema construcției unei clădiri corespunzătoare pentru o astfel de instituție de învățământ. La momentul fondării, Universitatea nu dispunea de o clădire proprie și temporar a fost plasată în localul Școlii Normale din oraș. Într-o situație mai

³² Emanuel Turczynski, *Die Bukowina*, în *Deutsche Geschichte in Osten Europas. Galizien*, editat de Isabel Röskau-Rydel, Berlin 1999, p. 259.

³³ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 38-39.

³⁴ *Ibidem*, p. 61.

³⁵ *Ibidem*, p. 29-34.

privilegiată s-a aflat Facultatea de Teologie Ortodoxă care chiar de la întemeiere a fost plasată în corpul din stânga al Reședinței Mitropolitane. Facultatea de Teologie a dispus de suficient spațiu în această clădire, pentru a fi plasate catedrele, auditoriile, seminarele și biblioteca facultății.

Deși autoritățile centrale de la Viena au susținut inițiativele provinciale și locale de construcție a unei clădiri separate pentru Universitate, în realitate până în 1914 nu s-a ajuns la luarea unei decizii concrete privind demararea lucrărilor de construcție. Din această cauză, conducerea Universității a fost nevoită să închirieze mai multe spații din clădirile apropiate, unde s-au desfășurat seminare și au fost plasate mai multe institute. Lipsa unui spațiu corespunzător pentru instruire și cercetare a constituit o piedică importantă, care a îngreunat dezvoltarea Universității din Cernăuți în perioada stăpânirii austriece.

O mare importanță în cadrul Universității a avut și Biblioteca universitară. Încă în 1852, la inițiativa mai multor intelectuali bucovineni, la Cernăuți s-a înființat o bibliotecă provincială. După 1861 această bibliotecă a trecut în subordinea autorităților provinciale, obținând subvenții și continuând să activeze ca o bibliotecă publică provincială. Către 1875 Biblioteca provincială din Cernăuți dispunea de circa 15.000 de volume, broșuri și reviste.

În toiul discuțiilor privind înființarea noii universități la Cernăuți, ministrul învățământului Karl von Stremayer a propus ca „Biblioteca Țării” să treacă în subordinea universității. În ședința din 12 mai 1875, Dieta Bucovinei a acceptat această solicitare a guvernului și a aprobat transferarea Bibliotecii provinciale către Universitate. La 30 noiembrie 1875 Comitetul Dietei și autoritățile de stat au semnat un acord privind acest transfer, realizat la 22 decembrie 1875. Astfel, Biblioteca provincială s-a transformat practic în Bibliotecă universitară, donând prin transfer 15.544 de volume și broșuri³⁶.

Fondul de cărți al Bibliotecii Universității a crescut continuu, atât datorită procurării de noi cărți, cât și donațiilor sau schimburilor cu alte biblioteci. La începutul sec. al XX-lea, Biblioteca universitară a ajuns să dispună de un fond impresionant de peste 200.000 de exemplare. La sfârșitul anului 1904, Biblioteca Universității avea 160.428 de cărți și broșuri în fondul său, dintre care peste 100 mii obținute prin donații, iar 55.598 – cumpărate de către bibliotecă. Pentru comparație, Biblioteca Universității din Lemberg, înființată cu mult înaintea celei din Cernăuți, în 1902 dispunea de un fond de 168.598 de exemplare. Către anul 1918, Biblioteca Universității din Cernăuți deținea un fond de cărți de 229.320 exemplare³⁷.

În afară de Biblioteca Universității, Facultatea de Teologie a dispus de o bibliotecă separată, care se afla în clădirea Reședinței Mitropolitane. Până în 1900 biblioteca de la Facultatea de Teologie a primit anual o subvenție de 1.000 de florini. După 1904, această subvenție s-a mărit la 3.200 de coroane anual. La sfârșitul anului 1899, această bibliotecă dispunea de 7.544 de volume, iar până în

³⁶ *Die k.k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz ...*, p. 127, 133.

³⁷ *Чернівецький Університет. 1875-1995 ...*, p. 20.

1912, fondul de carte al bibliotecii a ajuns la 12.830 de exemplare³⁸. Către anul 1919 biblioteca Facultății de Teologie deținea cca. 14.000 de volume, majoritatea la specialitatea de teologie³⁹.

Așadar, deși Universitatea din Cernăuți a funcționat cu limba germană de instruire, această instituție superioară de învățământ a jucat un rol important în ridicarea nivelului de instruire și cultură a populației Bucovinei. La Universitate au activat profesori de diferite etnii și cu diferite viziuni politice, fără însă a compromite atmosfera colegială din cadrul instituției, caracterizată printr-o înaltă disciplină și exigență științifică, precum și o colaborare foarte bună între profesori și studenți. Rectorii și decanii facultăților erau aleși fără nici un fel de restricție etnică sau confesională. În tot intervalul de funcționare a Universității austriece, la Cernăuți au activat 44 de rectori, dintre care 22 germani, 11 români, 9 evrei și doi ucraineni.

Un rol aparte în cadrul Universității din Cernăuți l-a îndeplinit Facultatea de Teologie ortodoxă, singura de acest fel în Monarhia Austro-Ungară. La această facultate și-au făcut studiile nu numai ortodocși români și ucraineni din Bucovina, ci și mulți tineri ortodocși din România, Transilvania, și chiar din Bulgaria, Serbia, Dalmația. Mulți distinși teologi români și-au făcut studiile și și-au luat doctoratul la Cernăuți, iar Facultățile de Teologie din București, Caransebeș, Arad s-au constituit în mare parte după modelul celei de la Cernăuți. Această facultate a contribuit mult la formarea intelectualității românești și ucrainene din Bucovina, iar preoții ortodocși s-au bucurat de un mare prestigiu în societate datorită înaltei lor pregătiri academice, a situației materiale bine asigurate de Fondul Bisericesc ortodox.

Summary

In the early 1870s, the Austrian authorities were willing to set up new universities. Representatives of Bucovina also asked then the opening of a university in Cernăuți. The opening ceremony of the German University in Cernăuți was held on October 4, 1875. In the period 1875-1919, the University of Cernăuți with German as teaching language, functioned with three faculties: Theology, Law and Philosophy. The first teaching staff of the University of Cernăuți consisted of 28 persons, including 14 Germans, 10 Romanians (eight being at the Faculty of Theology) and 4 Ukrainians. At the University of Cernăuți worked in total 127 full and part time professors (15 at Faculty of Theology, 44 – at Faculty of Law, and 68 – at the Faculty of Philosophy), of which 87 Germans, 20 Romanians, 12 Jews, five Ukrainians. Over the existence time of the Austrian University in Cernăuți, there worked 44 rectors, including 22 Germans, 11 Romanians, 9 Jews, and two Ukrainians. The University of Cernăuți played an important role in rising of the level of public education and culture of population of Bucovina.

³⁸ *Deutschsprachige Quellen ...*, Band XIII, p. 32, 97.

³⁹ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 48.

Pavel Moraru*

MINORITATEA BULGARĂ DIN BASARABIA ÎN PERIOADA REGIMULUI ANTONESCU

La recensământul din anul 1930, numărul bulgarilor din România era de 364 373 (2%) din totalul de 18 057 028 de locuitori. Ei erau concentrați în Dobrogea (183 593 – 22,7%), Basarabia (164 551 – 5,7%) și Banat (9 870 – 1,1%).

În Basarabia bulgarii locuiau cu preponderență în partea de sud a provinciei – în județele Cetatea Albă (70 891 – 20,9%), Ismail (46 467 – 19,2%), Cahul (28 175 – 14,5%), Tighina (18 503 – 6,4%); cei mai puțini erau în centrul Basarabiei – în județele Lăpușna (355 – 0,2%), Bălți (51), Orhei (49), Soroca (42), Hotin (18)¹.

Din punct de vedere politic, unii dintre ei au simpatizat cu acțiunea iredentistă bulgară din Dobrogea², susținută de politica revizionistă de la Sofia³, care a scăzut din intensitate în anul 1940, după ce România, sub presiunea externă, a pierdut teritoriul Basarabiei, nordul Bucovinei și nord-vestul Transilvaniei, iar Bulgariei i-a cedat Cadrilaterul (județele Durostor și Caliacra din sudul Dobrogei), în urma Convenției de la Craiova din 7 septembrie 1940. De asemenea, relația de alianță dintre România și Bulgaria, în cadrul *Pactului Tripartit*, a făcut ca diferendul de ordin teritorial să fie în parte aplanat (România a aderat la 23 noiembrie 1940, iar Bulgaria la 1 martie 1941).

---

* **Pavel Moraru**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ *Minoritățile naționale din România*. Vol. I: 1918-1925. Vol. II: 1925-1931. Vol. III: 1931-1938. Documente. Coordonatori: I. Scurtu, L. Boar, I. Dordea. București, 1995-1999, vol. II, pp. 458-467. Despre minoritatea bulgară basarabeană din perioadele precedente, vezi: Arbore Al. P., *Noi informațiuni etnografice, istorice și statistice asupra Dobrogei și a regiunilor basarabene învecinate Dunării*, în „Analele Dobrogei”. Revista Societății Culturale Dobrogene. Anul XI, 1930, fasc. 1-12. Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1930, pp. 65-94; *Idem*, *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX, cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni*, în „Analele Dobrogei”. Revista Societății Culturale Dobrogene. Anul X, 1929, fasc. 1-12. Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1929, pp. 1-105.

² În perioada interbelică, bulgarii din România sprijineau organizația *Bratstvo* (Frăția), care pune în prim plan, problemele culturale ale minorității bulgare din România. Dar, atât Partidul Comunist din România, cât și Partidul Comunist din Bulgaria au acționat în direcția înființării unei organizații comuniste a bulgarilor din Dobrogea – *Organizația Revoluționară Dobrogeană*, condusă de Petre Borilă – care să lupte pentru „autodeterminarea până la despărțirea de statul român” a Dobrogei, așa după cum se recomandă prin Rezoluția Congresului al IV-lea al Partidului Comunist din România din iunie 1928, de la Harkov. Vezi această rezoluție în: *Minoritățile naționale din România*, vol. II, pp. 290-292.

³ Vezi: Campus Eliza, *Înțelegerea Balcanică*. Editura Academiei Române, București, 1972; Roman I. N., *Propaganda pentru Bulgaria Mare și Dobrogea Bulgărească*, în „Arhiva Dobrogei”. Revista Societății pentru cercetarea și studierea Dobrogei. Vol. II, 1919. Tipografia Curții Regale, F. Göbl Fii, 1920, pp. 9-46.

Generalul Ion Antonescu, devenit președinte al Consiliului de Miniștri în data de 6 septembrie 1940, a avut ca obiectiv principal al guvernării sale, recuperarea teritoriilor românești pierdute în anul 1940, ceea ce va determina cursul politicii externe românești (alierea la Germania nazistă) și măsurile luate pe plan intern (cum ar fi, păstrarea interdicției din timpul dictaturii carliste, asupra activității politice; combaterea activităților subversive etc.). Minoritățile etnice, ale căror reprezentanți erau implicați în activități politice antistatale (în special, iredentiste), erau supuse unei atente monitorizări din partea organelor polițienești. Erau vizate minoritățile maghiară, bulgară și ucraineană, ai căror reprezentanți desfășurau activități iredentiste.

După eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei (26 iulie 1941) și până la finele anului 1941 a fost efectuat un recensământ al populației, care a atestat în Basarabia 177 647 de bulgari, din totalul de 2 364 937 de locuitori, concentrați în partea de sud a provinciei⁴. În procente, situația lor se prezenta astfel: jud. Chilia – 27% din totalul populației județului, jud. Ismail – 39%, jud. Cahul – 18%, jud. Cetatea Albă – 4% și jud. Tighina – 6%⁵.

Deși nu erau organizați într-un grup politic sau social și nici nu aveau vreun lider proeminent, minoritatea bulgară din sudul Basarabiei a fost supravegheată de organele polițienești, având în vedere legătura pe care o avea cu unii reprezentanți ai guvernului bulgar. În acest sens, cel mai mare volum de lucru l-au avut birourile de siguranță ale organelor de poliție din Cetatea Albă, Ismail, Chilia, Tighina și Cahul.

După cum se menționa într-o „notă” din epocă, loialitatea bulgarilor din sudul Basarabiei față de Statul român era în strânsă legătură cu starea lor materială: „Deși la 29 Iunie 1940, parașutiștii sovietici au fost primiți cu flori de bulgarii din Bolgrad, astăzi (după eliberarea provinciei – *n.n.*) se pare că bulgarii cu bună stare materială sunt mulțumiți de regimul românesc, iar cei care nu au o stare materială bună, se caracterizează prin lipsă de loialitate față de Statul Român și prin permanenta manifestare de nemulțumiri față de administrația românească. Vorbesc numai limba bulgară și rusă, cu vădită intenție de sfidare”⁶.

În toamna anului 1941 organele de informații românești semnalau că, din „cercurile bulgare” s-a putut afla că în curând secretarul general al guvernului bulgar Serafimoff, împreună cu Blagoe Uzunoff,⁷ președintele comunității bulgare din București, vor efectua o vizită în sudul Basarabiei, pentru a constata la fața locului situația bulgarilor de acolo, în vederea pregătirii unui raport pentru

⁴ Petrencu A., *Basarabia în al Doilea Război Mondial (1940-1944)*. Ed. „Lyceum”, Chișinău, 1997, p. 313.

⁵ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare – ANRM), fond 706, inv. 1, dosar 59, filele 354-355.

⁶ *Ibidem*, fila 355.

⁷ Blagoe Uzunoff era un vechi lider al bulgarilor din România. În perioada interbelică a fost președintele studenților bulgari din România. La adunările societății *Bratstvo* deseori a luat cuvântul, îndemnând la mai multă perseverență în realizarea obiectivelor propuse (*Minoritățile naționale din România*, vol. III, pp. 393-394).

guvernul bulgar, care să fie înaintat guvernului român, cu scopul obținerii repatrierii bulgarilor din sudul Basarabiei în Bulgaria⁸.

Informația le-a fost trimisă organelor de poliție din Cetatea Albă, Chilia Nouă, Ismail și Cahul,⁹ care au raportat la 30 octombrie 1941 că „încă nu au sosit în raza acestui sector” cei doi bulgari¹⁰.

La 15 aprilie 1942, biroul de siguranță al Poliției Ismail îi raporta Inspectoratului Regional de Poliție Chișinău că, în data de 13 aprilie, a sosit în Bolgrad Lev Petrov Berof, membru în Subcomisia Mixtă de la Craiova pentru schimbul de populație, împreună cu șoferul său Sidorof Demirof.

Berof a stat o zi la Bolgrad, la doctorul Andrei Culev, fost șef al spitalului din localitate, cu care avea relație de rudenie (Berof îi era nepot lui Culev). După cum se bănuia, misiunea lui Berof era „a face informațiuni cu privire la starea de spirit a populației bulgare din acel oraș, în legătură cu zvonurile ce au circulat, referitor la transferul populației bulgare și la nemulțumirile unor bulgari, cărora li s-a refuzat deschiderea de localuri publice, pe motivul originii etnice sau neprimirea lor în funcțiuni publice”.

Berof, din informațiile poliției, era un fost membru al mișcării iredentiste bulgare din sudul Basarabiei, „care prin anul 1918-1919, împreună cu alții, au revendicat drepturi pentru populația bulgară ca, universități, licee, școli primare, tribunale, judecătoria, biserici, conduse numai de bulgari și în care să se învețe, să se judece și să se închine numai în limba bulgară”, revendicări ce le-au fost respinse de autoritățile române. Șeful biroului siguranței din Poliția Ismail, comisarul Dinu Stelian, sublinia că „susnumiții sunt ținuți în supraveghere de organele numitului Comisariat [Bolgrad] și orice constatări în sarcina lor, le vom raporta Dvs. la timp”¹¹.

În ziua următoare, la 16 aprilie, Poliția Ismail a revenit cu noi informații privind minoritatea bulgară din Bolgrad. Erau confirmate nemulțumirile care existau în sânul acestei comunități, majoritară în orașul Bolgrad, deoarece se considera „într-un fel persecutată de Statul Român”. Cauzele relatate de organele locale de poliție erau următoarele: neacordarea autorizațiilor pentru deschiderea localurilor publice, decât persoanelor de origine etnică română; zvonurile care circulau (dezmințite de autorități) privind repatrierea bulgarilor basarabeni în Bulgaria ș.a.

Pentru a scăpa de „persecuții”, unii bulgari, în baza declarațiilor depuse de 2-3 martori (contra unor sume de bani) în fața unui judecător, au reușit să-și scoată terminația de „-ov” sau „-of” de la sfârșitul numelui de familie, „românizându-se” în acest fel. Era dat ca exemplu însăși A. Culev, care și-ar fi schimbat numele în „Culea”¹².

⁸ ANRM, fond 680, inv. 1, dosar 4253, fila 2.

⁹ *Ibidem*, fila 4.

¹⁰ *Ibidem*, filele 5-8.

¹¹ *Ibidem*, dosar 4471, fila 7-7 verso.

¹² *Ibidem*, fila 11. Martorul care l-a ajutat pe Culev să se „românizeze”, aflat într-o cărciumă, ar fi luat în derâdere această metodă simplistă – doar pe bază de martori – de schimbare a numelui:

În aceeași zi, Poliția Ismail a raportat despre zvonul care circula în zonă și suscita spiritele minoritarilor bulgari, precum că unități ale Armatei bulgare vor trece prin Basarabia, îndreptându-se pe Frontul de Est, pentru a lupta împotriva U.R.S.S. Zvonul era comentat cu „satisfacție și bucurie” de către minoritarii bulgari, deoarece, considerau ei, vor fi priviți „în mod favorabil de către autoritățile românești”¹³.

La 28 aprilie 1942, organele de poliție din Basarabia au primit ordin, expediat prin telegrama-fulger nr. 4 237, pentru a se raporta imediat „asupra modului cum s-au comportat bulgarii din sectorul Dvs. pe timpul evacuării acestei provincii de către trupele române în iunie 1940, precum și cum s-au comportat pe timpul reintrării armatei noastre în anul 1941” în Basarabia¹⁴.

În privința acestei chestiuni, organele polițienești au raportat:

- Poliția Chilia: „cei semnalăți prin ordinul Dvs. de mai sus, fiind în număr prea mic, nu s-au manifestat în nici un fel atât la evacuare, cât și la reîntoarcerea armatelor române în Basarabia”¹⁵;
- Poliția Orhei: „în sector nu avem bulgari”¹⁶;
- Poliția Soroca: „în acest sector nu avem minoritatea semnalată”¹⁷;
- Poliția Bălți: „în Bălți nu avem minoritari Bulgari, avem un singur supus bulgar, care nu a manifestat nici o dată contra statului”¹⁸;
- Poliția Tighina: „în urma informațiilor culese în special, în orașul Comrat, populația bulgară și găgăuză s-a comportat rău cu soldații noștri, care evacua Basarabia în iunie 1940. S-au dedat la jafuri, maltratând și insultând familiile românești, – pentru care [fapte], cei ce au fost dovediți, au fost dați în judecată. La reocuparea Basarabiei au primit cu bucurie armata noastră și nu a manifestat nimeni contra”¹⁹;
- Poliția Cetatea Albă: „bulgarii din sudul Basarabiei, în special cei din jud. Ismail și Cahul, în momentul evacuării, au avut o atitudine foarte ostilă față de armata, funcționarii și populația română, care se evacua. La adăpostul parașutiștilor și tanchiștilor sovietici, au atacat coloanele militare, luând caii și dezarmând soldații. Au atacat și molestat pe militarii, cari mărșăluiau izolați de unitățile lor. În gara Traian-Val au devastat trenurile militare. În unele sate din județul Ismail și Cahul au atacat Posturile de Jandarmi și Percepțiile respective. La întoarcere ne-au privit cu neîncredere. Din cauza șovinismului care persistă în sânul acestei minorități, continuă să ne prive-

„L-am făcut și pe Culev român; mâine îl fac maior din locotenent (gradul pe care îl avea Culev în armată – *n.n.*), poimăine - general”, pe bază de declarație.

¹³ *Ibidem*, fila 13.

¹⁴ *Ibidem*, fila 20.

¹⁵ *Ibidem*, fila 21.

¹⁶ *Ibidem*, fila 22.

¹⁷ *Ibidem*, fila 23.

¹⁸ *Ibidem*, fila 29.

¹⁹ *Ibidem*, fila 28.

- ască cu dușmănie. În acest județ avem foarte puțini bulgari, iar în oraș 200, care nu s-au manifestat ostil²⁰;
- Poliția Cahul: „în sectorul nostru avem o minoritate bulgară, disparentă, care la retragerea și reocuparea Basarabiei s-a abținut de a [se] manifesta ostil²¹.
  - Poliția Ismail: „cu ocazia evacuării Basarabiei [în iunie 1940], populația bulgară din Bolgrad a manifestat simpatie pentru Soviete, fără a se deda la acte de agresiune, decât în cazuri izolate. Astfel, la periferie, a [fost] dezarmat un ostaș și au fost opriți să-și ia bagajele unii din acei care se refugiau. La reocupare (la revenirea autorităților românești – *n.n.*), nu s-a produs nici un fel de manifestare²²;

Chestura Poliției Chișinău: „din informațiunile făcute..., nu s-a constatat că bulgarii din Chișinău, rămași sub ocupația sovietică, să fi avut vreo atitudine ostilă față de statul român, atât la cedarea Basarabiei, cât și la reocuparea ei, mai ales că, în acest Municipiu se găsesc un număr foarte restrâns de bulgari și în majoritatea lor, aproape toți, sunt oameni cu starea materială bună, iar sub ocupația sovietică au fost deznaționalizați de bolșevici²³.

Sintetizând rapoartelor primite de la organele de poliție teritoriale, inspectorul regional al poliției din Basarabia, Alfred Pacsimade, în raportul său către autoritățile de la București, din data de 1 mai 1942, concluziona: „Bulgarii din sudul Basarabiei la evacuarea acestei provincii de trupele române în 1940, au avut o atitudine ostilă față de armată, funcționari și populația română care se evacua, – atitudine tradusă în cazuri izolate și prin agresiuni. La reocuparea Basarabiei, în general s-au abținut de la orice manifestare²⁴.

O altă informație care i-a fost dată spre verificare poliției din Basarabia era că bulgarii și găgăuzii s-ar fi sustras de la contribuția „Împrumutul Reîntregirii” și de la alte dări către stat²⁵. Răspunsul polițiilor teritoriale a fost următorul:

- Poliția Cetatea Albă: „nu s-au constatat acte de sustragere de la obligațiunile cetățenești²⁶;
- Poliția Orhei: „nu avem astfel de minorități, iar minoritățile existente, nu au căutat să se eschiveze de la obligațiile impuse tuturor cetățenilor²⁷;
- Poliția Cahul: „această minoritate (bulgară – *n.n.*), nu se sustrage de la rechiziții, nici de la subscripția Împrumutului Reîntregirii. După datele Administrației Financiare Cahul, până în iulie 1942, s-au făcut următoarele subscrieri:

²⁰ *Ibidem*, fila 30-30 verso.

²¹ *Ibidem*, fila 31.

²² *Ibidem*, fila 33.

²³ *Ibidem*, fila 32.

²⁴ *Ibidem*, fila 34.

²⁵ *Ibidem*, fila 57.

²⁶ *Ibidem*, fila 68.

²⁷ *Ibidem*, fila 70.

1. Agricultori români – 1 520 000 lei,
2. ”” — ”” — ”” ruși și ruteni – 270 000 lei,
3. ”” — ”” — ”” bulgari – 682 500 lei,
4. Alte minorități – 180 000 lei,
5. Industriași români – 1 040 000 lei;
6. ”” — ”” — ”” ruși – 65 000 lei,
7. ”” — ”” — ”” bulgari – 80 000 lei,
8. Alte naționalități – 55 000 lei,
9. Lucrători și muncitori români – 60 000 lei,
10. ”” — ”” — ”” — ”” ruși – 10 000 lei,
11. ”” — ”” — ”” bulgari – 30 600 lei,
12. Alte naționalități – 10 000 lei,
13. Funcționari de stat, județ și comună – 3 167 800 lei.

Deși populația bulgară și găgăuză este mai mică la număr, decât cea românească, sumele subscrise de aceștia sunt relativ mari, întrucât au o situație materială mult superioară românilor.

La retragerea sovieticilor din Basarabia, aceștia au fost menajați, scutindu-i de rechiziții, astfel că, inventarul lor agricol (cai, căruțe, hamuri), a rămas intact, pe când populația românească a fost supusă tuturor rechizițiilor și confiscărilor. Cifrele de mai sus indică sumele totale subscrise în acest județ, înglobând[u-le] pe cele ale populației urbane și rurale²⁸;

Chestura Poliției Chișinău,²⁹ Poliția Chilia Nouă³⁰ și Poliția Ismail au raportat că bulgarii „au contribuit satisfăcător”³¹.

La 1 mai 1942, Poliția din Ismail a venit cu noi informații privind vizita lui Berof la Bolgrad. Acesta „a avut drept scop, să constate posibilitățile și mentalitatea populației bulgare din sudul Basarabiei, într-un eventual transfer de populație bulgaro-română”. Culev i-ar fi declarat lui Berof că, „bulgarii nu sunt dornici să plece în Bulgaria, adăugând că, răspunsul lui nu angajează voința și dorința tuturor, el nefiind reprezentantul lor oficial”. Poliția din Ismail considera că, poziția lui Culev „corespunde în mare măsură adevărului, deoarece populația bulgară din Basarabia se simte legată de aceste locuri; cât despre o plecare benevolă a acestora, nu poate fi vorba”, ceea ce rezulta din investigațiile făcute de organele polițienești din Bolgrad, în privința stării de spirit a bulgarilor de acolo³².

Sosirea lui Blagoe Uzunoff în sudul Basarabiei a fost așteptată și în luna iulie 1942, în județul Cahul. El era considerat „principal informator și propagandist bulgar din capitală”³³, însă din cauza lipsei dovezilor în acest sens, nu putea

²⁸ *Ibidem*, fila 72.

²⁹ *Ibidem*, fila 77.

³⁰ *Ibidem*, fila 79.

³¹ *Ibidem*, fila 87.

³² *Ibidem*, dosar 4501, fila 2.

³³ *Ibidem*, dosar 4471, fila 50.

fi arestat. Uzunoff susținea că avea o misiune din partea Legației Bulgariei de la București privind constatarea modului de trai al bulgarilor din regiune, pe care guvernul bulgar intenționa să-i repatrieze în Bulgaria³⁴. Însă, toate organele teritoriale de poliție au raportat că „nu și-au făcut apariția până în prezent, agenți ai legației bulgare, pentru a determina populația bulgară să se repatrieze”³⁵.

La 24 octombrie 1942, Poliția orașului Cahul semnala despre numărul mare de bulgari, care își schimbau numele, pentru a scăpa de o eventuală repatriere în Bulgaria: „Se observă de asemenea, o tendință de românizare a numelor bulgărești, determinate de zvonurile care circulă, cu privire la repatrierea lor” în Bulgaria³⁶. Cinci zile mai târziu, Poliția orașului Ismail raporta că erau bulgari din Bolgrad, care, în schimbul unor privilegii, și-au românizat numele și „în prezent au firme înscrise pe numele lor pentru diferite întreprinderi”, în special comerciale³⁷.

La 16 decembrie 1942 au sosit în Bolgrad consulul bulgar din Galați Ivan Stancioff, împreună cu vice-consulul Petrov. Au mers la primăria orașului, unde au discutat cu primarul Alexandru Radacovici și s-au interesat de situația Gimnaziului Agricol din localitate (în special, de proprietățile școlii), care până în anul 1940 s-a aflat în administrarea Epitropiei Comunității Bulgare din Bolgrad, iar acum era în proprietatea statului. Consulul a ținut să sublinieze că în Bulgaria erau multe personalități născute în Bolgrad și care au urmat cursurile acestei școli.

Apoi, consulul a vizitat cu mașina comunele Tabacu, Bulgărica, Taraclia și Cubei din județul Ismail, iar spre seară a revenit la Bolgrad, unde a avut o întrevedere cu soția fostului primar al Bolgradului, avocatul Camburov, deportat în perioada ocupației sovietice a Basarabiei. A doua zi, consulul Stancioff urma să viziteze comuna Cișmeaua Văruiță din jud. Ismail (locuită de bulgari) și orașul Chilia Nouă.³⁸

La 12 martie 1943, Poliția orașului Cahul dispunea de informații precum că consulul Bulgariei de la Galați, „intenționează să cutureiere toate satele bulgărești din Basarabia, pentru a asculta doleanțele și nemulțumirile avute de bulgari din partea autorităților românești, lucruri pe care le va aduce la cunoștința conducătorilor Bulgariei și pentru a aranja emigrarea în Bulgaria a celor care doresc să plece din România”³⁹.

Într-adevăr, în anii 1942-1943, consulul bulgar de la Galați, Ivan Stancioff, a vizitat în câteva rânduri sudul Basarabiei (aproximativ, o dată la 2-3 luni), culegând diverse informații care apoi puteau fi folosite împotriva României. Această situație l-a determinat pe guvernatorul Basarabiei, generalul Olimpiu Stavrat, să

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, filele 62-66, 73, 74, 76, 80.

³⁶ *Ibidem*, fila 159.

³⁷ *Ibidem*, fila 165.

³⁸ *Ibidem*, fila 221.

³⁹ *Ibidem*, fila 271.

i se adreseze la 20 aprilie 1943 Președinției Consiliului de Miniștri cu solicitarea ca aceste vizite să fie cât mai rare⁴⁰.

În urma celor câteva vizite întreprinse, consulul bulgar de la Galați a întocmit un raport privind situația bulgarilor din sudul Basarabiei, pe care l-a înaintat guvernului bulgar, iar autoritățile bulgare la rândul lor, au elaborat în baza lui un memoriu pe care l-au remis în data de 21 iunie 1943 Legației României la Sofia. De acolo, memoriul a ajuns la Ministerul Afacerilor Străine al României⁴¹.

În memoriul guvernului bulgar se spunea că în privința bulgarilor din sudul Basarabiei sunt aplicate măsuri administrative „deosebit de grave și de un caracter general, la care elementul etnic român din Bulgaria nu a fost supus niciodată”. Situația bulgarilor basarabeni era calificată ca fiind „destul de îngrijorătoare”. Printre reproșurile aduse erau următoarele:

1. „regimul de inegalitate la care sunt supuse populațiile minoritare, – și deci și populația bulgară – în anumite regiuni ale Regatului”; nu există școli cu predare în limba bulgară, folosirea limbii bulgare în locurile și instituțiile publice este interzisă; bulgarii sunt excluși din toate serviciile publice;

2. pentru a se putea bucura de toate avantajele, unii bulgari și-au schimbat numele, ceea ce face parte din politica de deznaționalizare a guvernului român; mai mult, în cazul unor comercianți bulgari a intervenit direct Guvernământul Basarabiei, pe care i-a somat să-și „românizeze” numele;

3. bulgarii sunt marginalizați în activitățile economice și comerciale, deoarece la eliberarea „certificatului de naționalitate”, necesar pentru asta, nu este suficient să fii cetățean român, ci și să fii de origine etnică română; făcându-se referință la „legea sabotajului”, autoritățile române împiedică activitatea puținelor întreprinderi economice bulgărești; țăranii bulgari au fost aduși „la ruina economică totală”.

La fiecare din aceste puncte s-au adus și câteva cazuri concrete. În memoriu, însă, nu s-a pus problema repatrierii bulgarilor basarabeni în Bulgaria.

În finalul memoriului se spunea că „Guvernul bulgar fiind ferm decis să facă tot posibilul pentru a asigura elementului etnic românesc din Bulgaria un tratament absolut identic aceluia care este aplicat populației bulgare, vrea să creadă că și de partea românească se va face tot posibilul pentru a dispărea caracterul discriminatoriu al măsurilor adoptate față de elementul etnic bulgar din Regatul României, cu atât mai mult cu cât politica celor două Guverne se inspiră din dorința sinceră și mutuală de a întări raporturile amicale existente între cele două Țări, ceea ce este conform cu interesele vitale ale ambelor Popoare”⁴².

⁴⁰ *Ibidem*, fond 706, inv. 1, dosar 59, filele 297-291.

⁴¹ *Ibidem*, fila 299.

⁴² *Ibidem*, filele 286-289. În perioada interbelică au fost depuse mai multe asemenea memorii atât de către liderii minoritarilor bulgari din România, cât și de autoritățile de la Sofia și erau înaintate atât guvernului român, cât și forurilor internaționale (Societății Națiunilor). Memoriile, în care erau expuse nemulțumirile față de tratamentul aplicat de autorități, au depus nu doar minori-

La 14 iulie 1943 Președinția Consiliului de Miniștri i-a cerut explicații guvernatorului Basarabiei în privința acestor acuze: „Vă rugăm să binevoiți a dispune să se cerceteze învinuirile aduse administrației din Guvernământul Basarabiei, comunicându-ne referințele Dvs. asupra tuturor chestiunilor ce se pun prin acest memoriu în legătură cu bulgarii din Basarabia”. Rezultatul trebuia comunicat până la 25 iulie 1943⁴³.

Explicațiile date de Guvernământul Basarabiei Președinției Consiliului de Miniștri arătau că „cele relatate în memoriu nu corespund adevărului”. Guvernatorul Basarabiei explica că după eliberarea provinciei s-a căutat redeschiderea tuturor școlilor care au existat până la anexarea sovietică. Școlile bulgărești nu au putut fi redeschise, fiindcă ele nu au existat până la 28 iunie 1940. În privința folosirii limbilor străine pe teritoriul Basarabiei, el spune că nu exista nicio interdicție legală în acest sens. În privința acuzelor precum că s-au confiscat cărți scrise în limba bulgară, guvernatorul Olimpiu Stavrat a subliniat că au fost confiscate de la populație numai materialele cu caracter comunist și de propagandă subversivă. El nu excludea faptul că unii dintre executanți ar fi dat dovadă de exces de zel, dar un lucru era cert că măsura nu a vizat literatura bulgară. Cărțile bulgărești puteau fi citite „oricând și de oricine”. În ceea ce privește confiscarea unor cărți bisericești guvernatorul menționa că acțiunea a făcut parte din campania de combatere a sectelor religioase, prevăzută de lege. Referitor la excluderea bulgarilor din serviciile publice Olimpiu Stavrat susținea că în comunele cu populație majoritară bulgară aproape toți funcționarii comunali, inclusiv primarii, sunt bulgari. Etnici bulgari erau în administrațiile financiare, în corpul didactic, bisericesc, la tribunale, etc⁴⁴. În privința românizării numelor, el menționa că într-adevăr exista o lege care permitea acest lucru (redobândirea vechilor nume românești). Dar, pentru etnicii minoritari „procedura este complicată și costisitoare”. Mai mult decât atât, Guvernământul a dat dispoziții restrictive în acest sens (în Circulara nr. 9.500, din 6 aprilie 1943, se spunea că „în nici un caz nu se va căuta ca și minoritarii să-și românezeze numele. O asemenea măsură ar fi în contra intereselor de Stat”). Guvernatorul mai adăuga că în privința practicării industriei, comerțului și agriculturii nu exista nici o restricție, care să-i vizeze pe etnicii bulgari. Referindu-se la măsura muncilor agricole obligatorii, Olimpiu Stavrat a subliniat că ea se aplica atât în cazul românilor, cât și al etnicilor minoritari, fiind remunerată (măsura viza terenurile fără proprietari). În concluzie, guvernatorul menționa că, tratamentul aplicat bulgarilor

---

tarii bulgari din România, dar și ucrainenii, maghiarii, germanii, evreii, etc. Vezi în acest sens: *Minoritățile naționale din România*. Vol. I: 1918-1925. Vol. II: 1925-1931. Vol. III: 1931-1938. Documente. Coordonatori: I. Scurtu, L. Boar, I. Dordea. București, 1995-1999.

⁴³ ANRM, fond 706, inv. 1, dosar 59, fila 299.

⁴⁴ Angajările trebuiau făcute cu avizul poliției din localitate. Spre exemplu, în unul din rapoartele Poliției Ismail se spunea că la Agenția Institutului Național al Cooperăției de la Bolgrad au fost angajați fără avizul poliției 29 de funcționari, între care numai trei erau români, restul fiind bulgari (*Ibidem*, fond 680, inv. 1, dosar 4471, fila 36).

din Basarabia nu corespundea nici pe departe tabloului prezentat în memoriul guvernului bulgar.⁴⁵

Cu un an înainte, în luna mai 1942, un memoriu similar a fost depus de Asociația Bulgarilor Basarabeni. Atunci Mareșalul Ion Antonescu a dispus crearea unei comisii speciale pentru investigarea aspectelor semnalate. Lucrul comisiei a demonstrat că acuzele aduse erau nefondate. Pe raportul comisiei, Ion Antonescu a notat rezoluția: „Se va trece Ministerului de Externe și Propagandei, pentru cele necesare, la momentul oportun. Trebuie urmărită cu atenție mișcarea din sudul Basarabiei. Este o acțiune de stat, care trebuie dusă după un plan cu metodă, perseverență și cu mijloace care vor fi corespunzătoare uzanțelor politicii internaționale. Mai trebuie să pregătim problema evacuării și înlocuirii acestei populații cu elemente românești. Ministerul de Interne va lucra în acord cu Subsecretariatul Românizării și Inventarului și îmi va prezenta un plan de activitate în această privință, plan a cărui executare va trebui să înceapă și să se facă treptat”⁴⁶.

Executând cele dispuse prin rezoluție de Mareșalul Ion Antonescu, la 22 mai 1942, Direcția Generală de Poliție i-a dat dispoziții Inspectoratului Regional de Poliție Chișinău că „până la românizarea populației din sudul Basarabiei (prin colonizarea românilor acolo – *n.n.*), să dispuneți ca populația bulgară din aceste regiuni să fie urmărită și pusă sub supraveghere”⁴⁷. Subliniem că „urmărirea” și „supravegherea” nu urmăreau nimic altceva decât descoperirea persoanelor care desfășurau activități ostile împotriva statului, nefiind vorba despre represii pe criterii etnice.

Așadar, în această perioadă a anilor 1941-1944 minoritatea bulgară din sudul Basarabiei nu a manifestat o ostilitate vădită față de statul român, iar autoritățile au încadrat-o în politica generală a statului față de minoritățile etnice, activitățile politice și religioase.

Intervențiile guvernului bulgar în favoarea bulgarilor basarabeni au fost o continuare a șirului de acțiuni similare din perioada interbelică, care, în viziunea autorităților române, erau neîntemeiate.

Summary

According to the 1930 Bessarabia census the Bulgarians lived preponderant in the southern part of the province as follows: in the Cetatea Albă district (70.891 –

⁴⁵ *Ibidem*, fond 706, inv. 1, dosar 59, filele 280-284.

⁴⁶ *Ibidem*, fila 284.

⁴⁷ *Ibidem*, fond 680, inv. 1, dosar 4471, fila 39. Colonizarea cu români, la care s-a referit dispoziția de mai sus, urma să fie realizată în baza unui program adoptat de guvern la 31 martie 1942. Era vorba de așezarea unui număr restrâns de români din Cadrilaterul cedat, pe loturile rămase de la germanii repatriați din sudul Basarabiei. Au fost colonizate în regiune 1.235 de familii de români – 443 în jud. Cetatea Albă, 552 în jud. Chilia și 240 în jud. Cahul (Bancoș D., *Social și național în politica Guvernului Ion Antonescu*. Ed. „Eminescu”, București, 2000, p. 98).

20,9%), Ismail district (46.467 – 19,2%), Cahul district (28.175 – 14,5%) and Tighina district (18.503 – 6,4%). The Police from Cetatea Albă, Ismail, Chilia, Tighina and Cahul watched attentively the activities from this community because some of them carried on irredentist activities. Also, it was found that especially those with a precarious situation expressed hostility towards Romanian State.

The Bulgarian Consul to Galați often visited the southern part of Bessarabia and reported the Bulgarian discontents to the Government from Sofia. All these were written in a statement of the Bulgarian Government which was given to the Romanian Government but they were invalidated by the General Olimpiu Stavrat, Governor of Bessarabia.

Mariana Bagrin*

SCRISOAREA SECRETĂ A COMITETULUI CENTRAL AL PCUS DIN 19 DECEMBRIE 1956: DEZBATERI ÎN CADRUL ORGANIZAȚIILOR DE PARTID DIN RSSM

Creșterea nemulțumirilor în Uniunea Sovietică, propriu-zisă, neliniștile din Polonia și revolta anticomunistă din Ungaria, suprimată cu cruzime de către trupele sovietice, toate urmare a politicii de liberalizare relativă inițiată în URSS în urma morții lui Stalin, și mai ales după Congresul al XX-lea al PCUS i-au determinat pe liderii sovietici să decidă intensificarea controlului asupra vieții interne. Scrisoarea secretă a Comitetul Central al PCUS din 19 decembrie 1956, intitulată „Cu privire la consolidarea activității politice a organizațiilor de partid cu masele și suprimarea atacurilor antisovietice și elementelor ostile”, trimisă în toate republicile unionale, în vederea dezbaterii acesteia în cadrul tuturor organizațiilor primare de partid, urma să pună începutul politicii în cauză și, respectiv, să restrângă treptat așa-zisul „dezgheț” hrușciovist.

Analiza dezbaterilor din cadrul organizațiilor primare de partid din RSSM pe marginea scrisorii în cauză furnizează mărturii deosebit de prețioase cu privire la starea de spirit și dispozițiile care dominau în societate după Congresul XX al PCUS.

După moartea lui Stalin, în URSS a început perioada așa-zisului „dezgheț”, caracterizată prin liberalizarea relativă a regimului, slăbirea puterii totalitare, apariția unei anumite libertăți a cuvântului, o democratizare treptată a vieții social-politice, o mai mare libertate în domeniul activității de creație, precum și o deschidere mai largă față de lumea occidentală.

După consolidarea puterii, Nikita Hrușciov a mers chiar mai departe, procedând la denunțarea cultului personalității lui Stalin. Astfel, la congresul XX al PCUS, din februarie 1956, Hrușciov a prezentat raportul intitulat „Despre cultul personalității și consecințele sale”, în care a criticat dur cultul personalității lui Stalin și represiunile staliniste, iar în domeniul politicii externe a proclamat cursul „convețuirii pașnice” cu lumea capitalistă.

Deși discursul lui Nikita Hrușciov la congresul XX al PCUS a avut o importanță istorică de necontestat, permițând inițierea unui proces de reformă mai largă a societății sovietice, nu putem vorbi despre o adevărată intenție de a se proceda la demontarea vechiului sistem, urmărindu-se doar înlăturarea celor mai odioase manifestări ale celui din urmă. În realitate, nu s-a dorit decât inițierea și implementarea unor corectări limitate în domeniul politicii interne și externe staliniste, în vederea stabilizării sistemului care începuse a se eroda.

* **Mariana Bagrin**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

Ba mai mult, progresele legate de manifestarea unor tendințe relativ democratice și abordarea într-o manieră mai creativă a ideologiei marxist-leniniste de după moartea lui Stalin, vor fi compromise în mare măsură deja către finele anului 1956.

Acest lucru se explică prin faptul că congresul XX al PCUS pe lângă o liberalizare crescândă, atât în interiorul societății sovietice, cât și în unele dintre țările aflate în sfera de influență sovietică, a făcut posibil, în același timp, tulburările din Polonia, revolta anticomunistă din Ungaria, suprimată cu cruzime de către trupele sovietice, dar și creșterea nemulțumirilor în Uniunea Sovietică, propriu-zisă.

Acțiunile interne și externe generate de politica de destalinizare i-au speriat pe liderii sovietici, determinându-i să revină la amplificarea controlului asupra vieții interne. În consecință, la 14 decembrie 1956, o comisie a Prezidiului Comitetului Central al PCUS¹ a elaborat un proiect de scrisoare în acest sens².

La 19 decembrie 1956 varianta finală a scrisorii respective, „Cu privire la consolidarea activității politice a organizațiilor de partid cu masele și suprimarea atacurilor antisovietice și elementelor ostile”, a fost trimisă în republicile uniunale, în vederea dezbaterii acesteia în cadrul tuturor organizațiilor primare de partid³.

Prin chemarea la o luptă neconținută și hotărâtă cu „elementele antisovietice” și „lepădăturile inamice”, printre cei mai vulnerabili la „mașinațiunile” ultimilor fiind considerați intelectualitatea și studențimea, scrisoarea din 19 decembrie 1956 va sta la baza unei serii de acțiuni menite să pună capăt așa-zisului „dezhgeț hrușciovist”. Intelectualității i se reproșa, în special, pierderea capacității de a evalua în mod rațional situația internațională și internă și transformarea sa frecventă într-un simplu purtător de cuvânt al propagandei imperialiste „prin preluarea, după «Vocea Americii» și BBC, a tot felul de calomnii despre sistemul sovietic”⁴.

În consecință, cea mai mare parte a documentelor Comitetului Central al PCUS dintre anii 1956-1957, mai ales în probleme de cultură, vor purta un caracter preponderent preventiv, majoritatea avertizând asupra „dispozițiilor greșite și atmosferei nesănătoase”, „declarațiilor greșite din punct de vedere politic” sau unor „greșeli și neajunsuri serioase din punct de vedere ideologic” în mediul intelectualității.

¹ În componența comisiei au intrat secretarul CC al PCUS, L. Brejnev, locțiitorul președintelui Consiliului de Miniștri al URSS, Gh. Malenkov, membrul Prezidiului CC și secretarul CC, A. Aristov, secretarul CC, N. Beleaev, președintele Comitetului Securității de Stat (KGB), I. Serov, și procurorul general al URSS, P. Rudenko.

² История России / Реалии советского времени / Послевоенная реальность / Пихоя Рудольф. Медленно тающий лед (март 1953 - конец 1957 гг.). Политические итоги 1956 года. <http://ricolor.org/history/rsv/aft/led/6/>

³ *Ibidem*.

⁴ Евгений Жирнов, Пресекая их зловредную деятельность; (19.12.2011); <http://www.kommersant.ru/doc/1826844>

Deși creșterea dispozițiilor „nesănătoase” în URSS era îngrijorătoare, la baza deciziei de a renunța, practic, la politica de liberalizare inițiată după Congresul al XX-lea au stat, totuși, evenimentele din Polonia și Ungaria anului 1956.

Astfel, scrisoarea începea cu enunțarea intenției Comitetului Central al PCUS de a se adresa tuturor organizațiilor de partid cu scopul atragerii atenției partidului și mobilizării comuniștilor în vederea „consolidării activității politice cu masele și suprimării fără milă a atacurilor elementelor antisovietice, care în ultimul timp, în legătură și cu *tensionarea relativă a situației internaționale* (subl. noastră), și-au activizat activitatea dușmănoasă la adresa Partidului comunist și statului sovietic”⁵.

Argumentul menit să susțină cele afirmate în scrisoare îl constituia „complotul contrarevoluționar împotriva poporului maghiar”, care, sub masca „lozincelor false ale libertății și democrației”, profitase de nemulțumirea unei părți importante a populației, determinată de greșelile grave comise de către fosta conducere de partid și de stat a Ungariei⁶.

În continuare, responsabilii din Comitetul Central al PCUS arătau că anume „sub influența reacției internaționale” rămășițele jalnice ale elementelor anti-sovietice din URSS, ostile sistemului socialist, doreau să vehiculeze dificultățile existente în propriile interese, profitând de neglijența și complacerea unor comuniști și lideri de partid și mizând pe camuflarea intențiilor reale prin utilizarea termenilor „critică”, „autocritică”, precum și lozincilor luptei pentru „democrație”. Ba mai rău, existau asemenea „comuniști” care, sub masca apartenenței de partid și lozinca luptei cu consecințele cultului personalității, alunecau pe poziții antipartiinice, permițându-și atacuri demagogice la adresa partidului și punând la îndoială corectitudinea liniei sale politice⁷.

Principalii „vinovați” de situația creată se făceau tineretul, studențimea și oamenii de știință și arte. În sprijinul acestor afirmații, scrisoarea făcea trimiteri la demonstrațiile antisovietice ale studenților din Moscova, Sverdlovsk, Kaunas, Tallin și Erevan și atrăgea atenția asupra faptului că „în ultimul timp, în rândul unor oameni de literatură și artă, care se îndepărtau de pozițiile de partid (...) se înregistrau încercări de a pune la îndoială corectitudinea liniei partidului în dezvoltarea artei și literaturii sovietice, de abatere de la principiile realismului socialist și trecere pe pozițiile unei artei fără principii și idei”⁸.

În scrisoare se menționa și impactul unui factor nou asupra situației în cauză: era vorba despre influența asupra opiniei publice a părerilor celor amnistiați și reabilitați, printre care existau oameni extrem de ostili regimului, mai ales din rândul „foștilor troțkiști, naționaliștilor burghezi și de dreapta».

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

⁸ История России / Реалии советского времени / Послевоенная реальность / Медленно тающий лед (март 1953 - конец 1957 гг.); Пихоя Рудольф / Политические итоги 1956 года. <http://ricolor.org/history/rsv/aft/led/>

Drept urmare, începând cu anul 1957, se va înregistra o creștere semnificativă a numărului celor condamnați pentru „crime contrarevoluționare”⁹.

Scrisoarea din 19 decembrie 1956 a fost discutată în toate organizațiile de partid din Uniunea Sovietică, iar reacțiile au fost dintre cele mai diverse. În rapoartele venite din republici cu privire la rezultatele dezbaterilor se regăseau numeroase exemple cu privire la manifestările de nemulțumire existente în societate, inclusiv printre comuniști.

Dosarele 141 și 137, pentru anul 1957, parte a Fondului 51 al Arhivei Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova, cuprind cea mai mare parte a rapoartelor parvenite pe marginea scrisorii secrete, din 19 decembrie 1956, aducând mărturii prețioase cu privire la starea de spirit și dispozițiile care dominau în RSSM după Congresul XX al PCUS.

Din informațiile furnizate Moscovei de către Comitetul Central al PC(b)M rezultă că acesta a procedat cu promptitudine la executarea indicațiilor venite de la Centru, majoritatea dezbaterilor în cadrul organizațiilor de partid primare din raioanele și orașele republicii având loc până către 25 ianuarie 1957, adunările fiind pregătite și desfășurate cu sprijinul nemijlocit al unei serii de activiști de partid de nivel raional și republican, precum și unor persoane cu funcții de răspundere din cadrul CC al PC(b)M¹⁰.

Deși cea mai mare parte a rapoartelor se limitau la reproducerea, aproape cuvânt cu cuvânt, a tezelor scrisorii din 19 decembrie 1956 și reasigurarea CC al PCUS în privința loialității și adevăratei organizațiilor de partid din republică la aceste idei, unele dintre ele veneau cu „dovezi” cu privire la existența și în RSSM, minore față de cele înregistrate în alte republici, a unor manifestări „negative”, menționate în aceeași scrisoare.

Spre exemplu, cele două rapoarte trimise Comitetului Central al PC(b)M de către comitetul organizației raionale de partid Krasnoarmeisk din orașul Chișinău, unde, până către 16 ianuarie 1957, în cadrul organizațiilor primare de partid se desfășuraseră deja 119 adunări, la dezbateri participând 603 persoane, însumau numeroase informații cu referire la „dispozițiile greșite și atmosfera nesănătoasă” sau „declarațiile greșite din punct de vedere politic”, înregistrate în propriile organizații și întreprinderi¹¹.

Astfel, în cadrul adunării organizației de partid a parcului de autobuze nr. 1, membrul de partid, Habarov, după ce și-a exprimat sprijinul pentru scrisoarea Comitetului Central al PCUS cu privire la consolidarea activității politice a organizațiilor de partid cu masele și contracararea atacurilor antisovietice și elementelor ostile, a adus și exemple de acțiuni care trebuiau contracarate și care

⁹ Елена Паповян, Александр Паповян, *Участие Верховного Суда СССР в выработке репрессивной политики. 1957–1958 гг.*; <http://www.memo.ru/library/books/korni/Chapter8.htm>

¹⁰ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (în continuare: AOSPRM), fond 51, inv. 17, dosar 137, file 18-19.

¹¹ Ibidem, fond 51, inv. 17, dosar 141, fila 75.

aveau loc chiar în cadrul organizației sale. Era vorba despre atitudinea șoferului Volianski, responsabil de activitatea culturală, care, în paralel cu serile de dans, organiza și ascultarea colectivă a postului de radio „Vocea Americii”, după care disemina informația mai departe printre muncitorii întreprinderii¹².

La rândul său, secretarul aceleiași organizații, Salo, confirma importanța scrisorii, arătând că aceasta obliga la ridicarea nivelului vigilenței politice și călirii ideologice în măsura în care „fiecare comunist să se poată descurca în problemele de politică internă și externă și să fie capabil să demascheze orice fel de intrigi inamice”. Cetățenii sovietici trebuiau, fără a se ajunge la extreme, să fie capabili să înțeleagă unde era vorba de critică sănătoasă și unde se încerca pătrunderea elementelor unei ideologii ostile, iar tentativa de a submina unitatea partidului și poporului trebuia să fie contracarată imediat de orice comunist¹³. Tot el arăta, însă, că unii comuniști, în loc să explice dificultățile, aprindeau spiritele.

La ședința Comitetului republican de educație fizică și sport, unul dintre vorbitori, Mordoveț, a atras atenția asupra unui alt motiv de îngrijorare, menționat, de altfel, destul de frecvent în cadrul adunărilor organizațiilor de partid: cei reînțorși la vatră din exil ca urmare a amnistierii sau reabilitării. El se lamenta că nu se lua în considerare, în măsura cuvenită, faptul că „împreună cu cetățenii condamnați fără vină au revenit și cei amnestiați”, care se comportau în mare parte neadecvat: în ultimul timp, în oraș puteau fi auzite anecdote antisovietice și o interpretare greșită a problemelor politicii partidului și guvernului. Referindu-se la alte momente îngrijorătoare, același Mordoveț mărturisea că fusese personal de față când unul dintre vizitatori a declarat în biroul șefului departamentului de comerț al comitetului orășenesc al PC(b)M că dacă cererile sale nu vor fi îndeplinite, va organiza „o a doua Ungarie”¹⁴.

De un interes deosebit sunt discursurile ținute în cadrul Institutului de Istorie al AȘM, care puneau accentul pe „păcatele” oamenilor de creație. Astfel, membrul PCUS, Sepunaru Z. S., a vorbit la adunarea de partid din cadrul institutului despre activizarea activității imperialiste subversive prin folosirea tuturor formelor de propagandă – cântece, radio, cărți, filme, bancuri etc. În continuare, același vorbitor critică reacția pasivă a societății la toate acestea, îndemnând la o ripostă hotărâtă față de această stare de lucruri prin recenzarea necruțătoare a filmelor, cărților etc. în presa locală.

Întrucât la ședință era prezent și reprezentantul comitetului de partid raional, poetul Meniuc, autorul discursului a ținut să își expună părerea în legătură cu revista „Octombrie”, care publica uneori materiale „ce nu ar fi trebuit să vadă lumina zilei”¹⁵. Era criticată, mai ales, creația poetului Perov, în special, fabula în care se criticau anumite neajunsuri ale societății sovietice (persoana

¹² *Ibidem*, fila 78.

¹³ *Ibidem*, fila 79.

¹⁴ *Ibidem*, file 88-89.

¹⁵ *Ibidem*, fila 89.

care lucra în calitate de curier, nu putea citi adresa de pe colet și, din această cauză, este eliberată din funcție pentru a fi numită contabil; întrucât însă aceasta poate număra doar până la zece, este numită șef de secție etc.). Același vorbitor critica absența din paginile revistelor locale a creației scriitorilor din republicile „frățești” și literaturii din țările democrației populare.

Un alt aspect abordat cu regularitate în dezbaterile adunărilor de partid din RSSM îl constituia influența negativă a religiei în societate, dar și ineficiența politicii de contracarare a acesteia. Este interesant în acest sens raportul comitetului raional de partid din Târnovo, care informa despre activizarea elementelor „dușmănoase” în raion, acestea incluzându-i atât pe cei reveniți din exil, care diseminau informațiile preluate de la radio „BBC” și „Europa liberă” în rândul populației, cât și pe adventiștii și evangheliștii locali¹⁶. Și în raportul trimis de către secretarul comitetului raional al PC(b)M din raionul Lazo se menționau fapte privind influența negativă a sectanților, ca exponenți ai elementelor ostile antisovietice. Astfel, se informa că în satul Coșcodeni inochentistul Trocin organiza la el acasă audieri colective ale postului de radio „Vocea Americii”¹⁷.

În același raport se critica activitatea nesatisfăcătoare a unor organizații de partid primare și a comitetului raional al comsomolului în problema educației tineretului. Se constatau o serie de acte de huliganism din partea unor membri individuali ai VLKSM¹⁸, dar și fapte legate de căderea unor comsomoliști sub influența clericilor și altor elemente ostile, care „îi speriau pe cei dintâi cu venirea apropiată a americanilor, îi determinau să arunce biletele de comsomolist și să meargă să studieze în cadrul seminarelor teologice” (satele Zgârdești, Mândrești etc.)¹⁹.

În continuare, în raportul în cauză se informa despre influența negativă a „culacilor” reînțorși acasă, fapt susținut de acțiunile unui oarecare Kirillov din satul Mândrești, care, agresându-l pe secretarul organizației de partid locale, l-a amenințat și cu repetarea „dezastrului de la Budapesta”, dar și despre lipsa oricărei atenții din partea organelor de conducere raionale în ceea ce privește transmisiunea radio: unitatea de radiofuziune locală nu era controlată corespunzător, difuzând emisiunile posturilor de radio din România și din alte țări, și nu ale celor de la Chișinău sau Moscova²⁰.

Raporul trimis de către comitetul raional Bălți menționa, la rândul său, existența în raion a unor „elemente dușmănoase”, precum Babalău Alexandru și Bagrin I. A., din colhozul „Jdanov”, care se pronunțau împotriva organizării colhoznice, dar și a unui oarecare Marinescu, din colhozul „Miciurin”, care se pronunțase deschis împotriva comuniștilor și comsomoliștilor, declarând în cadrul

¹⁶ *Ibidem*, fila 155.

¹⁷ *Ibidem*, fila 98.

¹⁸ Всесоюзный Ленинский Коммунистический союз молодёжи (Uniunea Tineretului Comunist din URSS).

¹⁹ *Ibidem*, fila 99.

²⁰ *Ibidem*, fila 102.

adunării de partid că „vom proceda cu comuniștii la fel ca în Ungaria”, iar „pe comsomoliști îi vom arde de vii”²¹.

La rândul său, secretarul comitetului orășenesc de partid Bender informa despre poziția antipartiinică a unor comuniști locali: era denunțat comportamentul comuniștilor Boico I. E., care, în cadrul grupei serale a universității de marxism-leninism, spunea bancuri ce discreditau conducerea partidului comunist și de stat sovietică, și Bondari F. F., care atacase „nejustificat” conducerea CC al PC(b)M²². În consecință, ambilor li s-au aplicat muștrări aspre cu mențiune în cartea de muncă.

O altă problemă cu care se confruntau comuniștii din Bender era „influența negativă asupra formării conștiinței comuniste în rândul intelectualității – pedagogilor, și în special tineretului”, pe care o aveau emisiunile posturilor de radio „Vocea Americii” și „BBC”, ce se bucurau de o audiență largă în raion²³. Un exemplu în acest sens îl constituia cazul studentului Institutului Pedagogic din Tiraspol, Iacob Polevoi, originar din satul Doroțkaia, raionul Grigoriopol, care trimisese o scrisoare anonimă cu conținut antisovietic președintelui sovietului sătesc din localitatea de baștină și care fusese, în consecință, exclus din comsol și din facultate²⁴.

Vina pentru „starea deplorabilă” în ceea ce privește educația ideologică a maselor era asumată, în mare măsură, de către activiștii de partid, aceștia făcându-și, adeseori, *mea culpa* pentru munca individuală insuficientă cu populația, în special cu anumite grupuri sociale (femei, tineret, intelectualitatea), și comportamentul imoral al unora dintre membrii de partid, dar erau blamate și mijloacele de informare în masă sovietice, care „deseori nu reflectau în mod corespunzător realitatea, denaturau faptele”, lucru ce facilita utilizarea acestor momente de către „elementele dușmănoase”, în scopurile propagandei împotriva Partidului comunist²⁵.

În rapoartele trimise, la rândul său, de Comitetul Central al PC(b)M către Comitetul Central al PCUS se regăseau detalii cu privire la desfășurarea „la un nivel ideologic înalt” a adunării organizației primare a Comitetului pentru Securitate de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM, unde comuniștii au vorbit „cu mare neliniște” despre existența unor fenomene nesănătoase la întreprinderi sau printre studenți²⁶. Unul dintre cele mai neplăcute cazuri era situația din cadrul Uzinei de sticlă de la Tiraspol, unde, „din cauza activității politice slabe a organizației de partid”, se formase un grup de „demagogi și hrăpăreți”, printre care se regăseau și anumiți membri de partid. Acest grup, la conferința comitetului sindical al întreprinderii din decembrie 1956 „organizase „ieșiri demago-

²¹ *Ibidem*, file 7-8.

²² *Ibidem*, file 11-12.

²³ *Ibidem*, fila 13.

²⁴ *Ibidem*, fila 150.

²⁵ *Ibidem* fila 17.

²⁶ AOSPRM, fond 51, inv. 17, dosar 137, file 19-20.

gice” și folosise neajunsurile din cadrul uzinei în vederea „subminării autorității organizației de partid și conducerii întreprinderii”, sub pretextul „respectării democrației și încurajării criticii”²⁷.

Analiza documentelor de arhivă referitoare la dezbaterile din cadrul organizațiilor primare de partid din RSSM pe marginea scrisorii secrete a Comitetului Central al PCUS, din 19 decembrie 1956, demonstrează că și în RSSM s-a manifestat, deși nu la nivelul și intensitatea înregistrată în alte republici unionale, o intensificare a predispozițiilor anticomuniste. Nemulțumirea, neîncrederea și disprețul față de regim, exprimate prin critica crescândă a acestuia și apelarea la surse alternative de informare cu privire la evenimentele interne și externe, puteau fi constatate nu doar în rândul intelectualității și studențimii, dar și în mediile muncitorească și țărănească.

Scrisoarea CC al PCUS, din 19 decembrie 1956, menită să asigure intensificarea controlului asupra vieții interne și anihilarea efectelor reformelor inițiate în primii ani post-stalinisti, a distrus speranțele celor care sperau că ar putea avea de spus un cuvânt asupra căii care trebuia urmată de URSS, contribuind la intensificarea dispozițiilor disidente și creșterea indiferenței populației față de ideologia comunistă, chiar și printre cei mai fervenți susținători ai regimului.

Summary

This paper argues the importance of the archival documents relating to the debates within the primary party organizations of the Moldavian SSR on the secret letter of the Central Committee of the CPSU of December 19, 1956, entitled *On strengthening the party organization, political work among the masses and cutting off the attacks of hostile, anti-Soviet elements*, as precious testimony on the mood and the conditions prevailing in society after the XX Congress of the CPSU.

These testimonies indicate that in the Moldavian SSR, although not at the level and intensity of other union republics, was an increase of anti-communist predispositions within the society. Dissatisfaction, distrust and disdain for the regime, expressed in growing criticism of its shortcomings and resorting to alternative sources for information on internal and external events, could be found not only among intellectuals and students, but also among workers and peasants.

The letter of December 19, 1956, designed to ensure a return to a strict control of domestic life and annihilation of the reforms initiated in early post-Stalinist years, destroyed the hopes of those who cherished the hope they could have had a say in the path to be followed by the USSR and contributed to the intensification of dissident dispositions and increase of indifference towards communist ideology even among the most ardent supporters of the regime.

²⁷ *Ibidem*, fila 23.

Gabriel Moisa*

HISTORY UNDER IDEOLOGICAL CONTROL. NICOLAE TITULESCU BETWEEN EXCLUSION AND INTEGRATION (1948-1989)

Nicolae Titulescu (1882-1941) was an extremely important personality of the Romanian and European diplomacy during the two World Wars. For almost four decades, he played an important role in Romania's public life becoming, during the inter-war period, one of the most prominent personalities of the international life. He was minister of finances (1917 and 1920-1921), delegate at the Paris Peace Conference (1920), minister plenipotentiary in London (1922-1927), minister of the foreign affairs (1927-1928 and 1932-1936), Romania's permanent delegate (1920-1936) at the League of Nations (where he was elected president in 1930 and in 1931, being the only person who held this position twice). He became famous for his outstanding rhetorical talent attended by a vast documentation and a rigorous argumentation.

Nicolae Titulescu initiated a series of diplomatic contacts with the USSR where Maxim Litvinov, head of the Russian diplomacy, accepted serious discussions on the fate of Bessarabia, being on the point of acknowledging the integration of this historical Romanian province to the Great Romania in 1918. This situation led to Nicolae Titulescu's being overlooked for a good period of time after 1945 due to the fact that Bessarabia was annexed to the Soviet Union under the name of the Moldavian Soviet Socialist Republic. Any remark on Bessarabia was strictly forbidden by the communist regime that was then in power in Romania. Under the circumstances, Nicolae Titulescu, besides being considered a "retrograde" together with the entire inter-war Romanian political class, *had* also *sinned* for having negotiated with Maxim Litvinov on the issue of Bessarabia. Consequently, his name fell into oblivion. This aspect also marked his historiographical destiny for a very long period of time after World War II. Nicolae Titulescu was re-evaluated, but only on certain segments of his activity and only when the communism with national emphases made its appearance.

Before 1948, year that was marked by fundamental changes in the Romanian society and historiography, Nicolae Titulescu meteorically returned to the researchers' attention. Living in France after 1937, he continued to criticise Fascism and Nazism as well as Romania's direction in foreign politics after 1939. Nicolae Titulescu died on March 17th, 1941 at Cannes. The event was little

---

* **Gabriel Moisa**, doctor în istorie, prodecan, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din Oradea.

propagated through the media in Romania since the pro-German Ion Antonescu government did not agree to Titulescu's point of view on Romania's current foreign alliances. Consequently, during 1941-1944, Nicolae Titulescu was little discussed in Romania. Only in 1945, four years after his death, Beno Brănișteanu published a book entitled *Nicolae Titulescu. Recollections. Notes. Considerations (Nicolae Titulescu. Amintiri. Note. Reflecții)*. The 107 pages, written according to the author "all in one breath since the day I found out about Nicolae Titulescu's death"¹, included a series of recollections, considerations and notes on Nicolae Titulescu. The book was written from memory, with no documentation or press what so ever, as the two, Nicolae Titulescu and Beno Brănișteanu had been close friends. Beno Brănișteanu presented Titulescu's personality in an almost exclusively positive light, praising Romania's foreign politics set up by Titulescu on maintaining the solidarity of the smaller states that came out victorious in World War I and on trying "to come to an agreement with Russia in order to maintain Great Romania's territorial integrity"². Nicolae Titulescu's only weak point was that he had not become a member of any political party, thus isolating himself from the internal political life. His long absence from the country led to his withdrawal from the Romanian diplomacy. According to Beno Brănișteanu, Nicolae Titulescu was "an unhesitating patriot"³, this being the dominant feature of his personality.

During the regime of "popular democracy", 1945-1948, the name of Nicolae Titulescu would be barely heard. After the communist regime came into power in 1948, Nicolae Titulescu disappeared completely from the historiographical stage. His name was not even mentioned, as if this personality had never existed. Almost all inter-war historians ended up in prison and those who were not imprisoned were dismissed, anathematized in public institutions such as archives or research institutions where they had no contact with the public. Under these circumstances, "specialists" made their appearance in the Romanian historiographical field who had nothing, or almost nothing, in common with the historical research. Their leader was Mihail Roller. Historical research entered a unique stage where the tone was set by the political leaders. The new historians were translating the new guidelines regarding the historical writing so that they could be understood by the masses. Nicolae Titulescu could not find a place in this new type of historiography. For several years, 1948-1956, the Romanian historiography was limited to the well-known *Romania's Histories (Istoria ale României)*, subsequently *The History of the PRR (Istoria R.P.R.)*, where Nicolae Titulescu's name was barely mentioned and only in negative contexts. The Romanian historians adopted ad litteram the harsh Soviet concept

¹ Beno Brănișteanu, *Nicolae Titulescu. Amintiri. Note. Reflecții*, Editura Socec, București, 1945, p. 2.

² *Ibidem*, p. 42.

³ *Ibidem*, p. 99.

on Romania's inter-war foreign politics. According to this concept, the entire Romanian diplomacy was “*anti-Soviet, governments sheltered all anti-Soviet adventures turning the country into an anti-Soviet pawn*”⁴. The setting up of the League of Nations was seen, in agreement with the point of view of the Soviet historiography, as an act of the “Western imperialists” against the Soviets. And this represented the main reason why the political system conceived by the League of Nations had failed. Moreover, the League of Nations was nothing but a tool in the hands of the United States, Great Britain and France to dominate the world. Since Nicolae Titulescu was one of the artisans of the League of Nations as well as its president in 1930 and 1931, it is easy to understand why he could not be accepted by the new historiography. On the other hand, the same *The History of the PRR (Istoria RPR)*, signed by Mihail Roller as coordinator, considered that the politics led by “*the bourgeois-landlord governments was anti-Soviet and helped to prepare the anti-Soviet war*”⁵. Moreover, the governments that led the country during the two World Wars “*continued the same hostile politics against the USSR, even if the Soviet government constantly led a politics of peace with the Romanian state*”⁶. Nicolae Titulescu, who was a member in several inter-war governments, could not be reconsidered in this context either. The content of the negotiations between Nicolae Titulescu and Maxim Litvinov from the '30s was barely mentioned, these negotiations failed “*exclusively due to the Romanian government's anti-Soviet position*”⁷.

Stalin's death, followed by the refining of Romania's internal politics, led to several changes in historiography. Under these circumstances, Nicolae Titulescu began to be re-evaluated. Modestly at the beginning, more evidently later. This process had to be initiated by one of the regime's official ideologists. This ideologist was Petre Constantinescu Iași who, in an article from 1961, debated upon Nicolae Titulescu's personality⁸. The event took place on the 80th anniversary since the birth of this great diplomat. The article was signed by Petre Constantinescu Iași and by a younger researcher, I.M. Oprea. I.M. Oprea's name next to that of Petre Constantinescu Iași meant both that Titulescu received the official approval of being revised and that I.M. Oprea was the one assigned to do this. The following years consecrated I.M. Oprea in this direction. He elaborated several papers, now reference papers, where Nicolae Titulescu was only described to a certain extent since he was still a *bourgeois* statesman, and this time using a different tone, not negative. This gesture of reinstatement was not accidental since the early '60s marked a growing disagreement in the Romanian-Soviet political relationships

⁴ Mihail Roller (coordinator), *Istoria R.P.R. manual pentru învățământul mediu*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1952, p. 523.

⁵ *Ibidem*, p. 580.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 581.

⁸ Petre Constantinescu Iași, I.M. Oprea, *O importantă figură a diplomației europene – Nicolae Titulescu*, in “*Studii. Revistă de Istorie*”, nr. 6, 1961, p. 1411-1432.

in the context of the Valev Plan and of the Chinese-Soviet disputes regarding the path of communism. Romania joined the Chinese point of view according to which each communist country had the right to choose its own path of building communism.

The tone of the above mentioned article does not differ very much from the tone used to describe Romania's inter-war foreign politics that is found in the textbooks coordinated by Mihail Roller. However, the authors could detect the first bright point of Romania's inter-war diplomacy in the person of Nicolae Titulescu who was "*one of the few statesmen of the bourgeois-landlord Romania who promoted a politics of holding back the international Fascism*"⁹. This was an evident untruth since Romania's inter-war foreign politics was loyal to the alliances with France and Great Britain till the spring of 1940 when France was invaded by Germany. Redrawing Nicolae Titulescu's personality at one stroke of the pen became very interesting and, according to a more frequently used pattern, the image of the re-evaluated personality could not be exclusively positive. Firstly, historians pointed out Titulescu's limits as a bourgeois politician who did not embrace the socialist ideals. However, the positive side of his personality was highlighted, meaning by this that Titulescu was the artisan of Romania's closeness to the USSR, thus he was animated by patriotic feelings showing concern for the fate of our national independence. He was released from his position in August 1936, when Romania formed an alliance with the Nazi Germany¹⁰. Practically, the article marked the beginning of Nicolae Titulescu's reinstatement as a politician especially on the parts that condemned the Fascist aggression and revisionism.

An ampler revision of Nicolae Titulescu was performed on the 25th anniversary since his death, in 1966. In 1966, as well as in the years that followed, numerous articles, studies, documents and evocations of the great politician were published. Maybe the most complex work in this respect was the one signed by the already mentioned I.M. Oprea, entitled *Nicolae Titulescu*¹¹. The historian received the officials' approval to redraw Nicolae Titulescu's profile according to the new canons of the communist age, a period when, due to a detachment from Moscow, certain segments of our national history that served the current interests of the communist regime were being rehabilitated, including the mostly blamed inter-war period. Nicolae Titulescu was part of this project and his inter-war diplomatic activity was exceptional. Thanks to his activity, Romania played an important part at the League of Nations. But most of all, he negotiated from equal grounds with Maxim Litvinov, People's Commissar for Foreign Affairs, on issues regarding Bessarabia. This was the type of diplomacy that Nicolae Ceaușescu was also trying to impose. Maybe that is why Nicolae

⁹ *Ibidem*, p. 1411.

¹⁰ *Ibidem*, p. 1431.

¹¹ I.M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Editura Științifică, București, 1966.

Ceașescu's substantial rehabilitation began shortly after his coming into power in 1965. Nicolae Ceaușescu, following Titulescu's example in Romania's foreign politics, tried to play an important part in the international relationships and to negotiate from equal grounds with the Soviet Union, even implying an alleged independence in Romania's relationships with the Big Brother in the East.

In a wooden language specific to that period, the book presented Nicolae Titulescu's life and activity as it had never been done before. The first four chapters presented his childhood, his studies from France, his teaching activity as a professor of civil law at Iași and Bucharest and as deputy and minister of finances. The other chapters referred to his diplomatic activity beginning with the setting up of the Romanian National Council in Paris where he was an active member and with his being appointed Romania's prime delegate at the Paris Peace Conference¹². The book also contains several data regarding his being elected president of the League of Nations as well as aspects referring to the Hungarian Optants and to the discussions with the Hungarian delegation. The volume brought forward segments of the Romanian history that had been hidden or ignored by the historiography of the '50s. It presented Titulescu's conferences held at the League of Nations, his being elected the League's president for two times in a row, his activity within the Little Entente and the Balkan Pact. None of these aspects of the Romanian inter-war diplomacy had been presented after World War II.

The volume also presented several issues regarding the diplomatic relationships between Romania and the USSR that had been re-established thanks to Nicolae Titulescu's efforts. A new dimension of the Romanian statesman was then discovered, that of having played a decisive role in the achievement of "*a productive and harmonious relationship that brought the two states closer*"¹³. Thanks to this, Nicolae Titulescu could now belong to that category of politicians called *progressists* by the historical literature of that period. This category included those personalities that were open to the left movements. However, since they were bourgeois politicians, they presented certain limitations in understanding the progress of our society on the path of communism. The entire 10th chapter is dedicated to Nicolae Titulescu's activity of re-establishing the inter-war diplomatic relationships between Romania and the USSR, emphasising his negotiations with Maxim Litvinov from Montreaux, in 1936 that ended with the signing of an agreement on July 21st, 1936. Nicolae Titulescu's release from the position of minister of foreign affairs on August 29th, 1936 was interpreted as being caused by the fact that Gheorghe Tătărescu's government was unable to understand Titulescu's opening towards the Soviet Union¹⁴. This idea also appeared in several studies that were published later. Eliza Campus, who also had

¹² *Ibidem*, p. 123.

¹³ *Ibidem*, p. 207.

¹⁴ *Ibidem*, p. 341-365.

the officials' approval on this topic, underlined that "on August 29th, 1936 most of the leading bourgeois political circles abandoned the idea of supporting Romania's security by forming an alliance with the Soviet Union"¹⁵ as if the immediate danger for Romania's integration was not coming from Moscow as well, as proved by the events of June, 1940. In 1966 other aspects of Nicolae Titulescu's personality, all positive, were presented to the public on the 25th anniversary since his death. The magazine *The 20th Century (Secolul XX)* published these contributions. Some of the articles were signed by his former friends such as Savel Rădulescu. In an article, suggestively entitled *Portrait (Portret)*¹⁶, Rădulescu recalled an event from 1936 when an English newspaper published a picture of Nicolae Titulescu followed by the text "this man did well" immediately after his being released from the head of Romania's diplomacy. Savel Rădulescu emphasised on one hand, Titulescu's very good image in the West which meant a huge step forward under the circumstances where the Easterns' opinions were ignored, and on the other hand, in agreement with the position of the official historiography, the mistake of his being released from the position of minister of foreign affairs. Savel Rădulescu's opinion according to which "the decadent West" understood better than the Romanian political regime Nicolae Titulescu's importance for the European politics and his role in detensioning the relationships with the Soviet Union was interesting and brave at the same time. George Potra's contribution entitled *A Great Dialectician of the Peace (Un mare dialectician al păcii)*¹⁷ preserved the same tone. The article was published in the same edition of the magazine that was dedicated to Titulescu in order to praise his contribution to the peace.

The magazine *The World (Lumea)* also made a portrait of the great statesman as seen by his former collaborators from Romania as well as from abroad. Three of his best friends, A.F. Frangulias, Charles Henry and Horia Liman recalled moments of Nicolae Titulescu's life. For A.F. Frangulias, Nicolae Titulescu represented the greatest statesman of his time¹⁸. For Charles Henry, Titulescu was placed in a gallery with the greatest personalities of the time such as Einstein, Paul Valery or Marie Curie¹⁹. The same magazine continued Nicolae Titulescu's revision presenting his positive features. In the magazine's following number, *Lumea*, no. 12/1966, George Macovescu presented other aspects of Titulescu's life and activity²⁰ and Radu Varia published this discussion with

¹⁵ Eliza Campus, *Nicolae Titulescu și politica pentru menținerea integrității teritoriale a României*, în "Studii. Revistă de istorie", nr.2, 1966, p. 249.

¹⁶ Savel Rădulescu, *Portret*, în "Secolul XX", nr. 3, 1966, p. 118-124.

¹⁷ George G. Potra, *Un mare dialectician al păcii*, în "Secolul XX", nr. 3, 1966, p. 124-132.

¹⁸ A.F. Frangulias, *A fost, poete, cel mai mare diplomat al timpului său*, în "Lumea", nr. 11, 10 martie, 1966, p. 22.

¹⁹ Charles Henry, *Un om politic clarvăzător*, în "Lumea", nr. 11, 10 mai 1966, p. 23.

²⁰ George Macovescu, *Nicolae Titulescu, diplomat de prestigiu internațional*, în "Lumea", nr. 12, 17 martie, 1966, p. 18.

journalist Genevieve Tabois who had met Titulescu personally and whom he considered an exceptional diplomat “with a perfect judgement on the future”²¹.

In 1967, two volumes, one of documents, coordinated by George Macovescu²², and one of Nicolae Titulescu’s conferences, coordinated by Robert Deutsch²³, were published. They both cast a positive light on Titulescu. His rehabilitation still continued.

Several positive articles were published in the years that followed. In 1968, the magazine *The Historical Journal (Magazin istoric)* evoked through the voice of one of Titulescu’s friends, Thanassios Aghnides, his diplomatic dimension²⁴, and in 1969, George Potra made an analysis of the event of August 29th, 1936 when Nicolae Titulescu was released from the position of minister of foreign affairs. Interestingly, the diplomat’s dismissal from the government was seen under a more complex light, the position of the inter-war political class as well as the directions coming from Germany were considered as fundamental by the author²⁵.

The ‘60s ended with a fundamental paper dedicated to Nicolae Titulescu that was signed by a contemporary, Vasile Netea²⁶. The book was specially written for the abroad, being translated into several languages: German, English, French, but also into Russian. The dictionary entitled *Brilliant Statesmen (Diplomați iluștrii)* where Nicolae Titulescu was offered a special place was also published in 1969²⁷.

All these papers, larger or smaller, dedicated to Nicolae Titulescu represented, according to us, the regime’s directly interested efforts in the rehabilitation of Nicolae Titulescu. Nicolae Titulescu was brought back before the public opinion in an interesting political moment when Romania, at the beginning of Ceaușescu’s regime, was trying to shape its foreign politics that was clearly moving away from Moscow. The rehabilitation of Romania’s inter as well as pre-war foreign politics was helpful from this point of view. And Nicolae Titulescu perfectly served this goal. The first after-war materials dedicated to Titulescu insisted on his “human side” in a political sense, his firm anti-Fascist opinions expressed at the stand of the League of Nations, justifying thus his rehabilitation. Titulescu’s

²¹ Radu Varia, *Genevieve Tabois despre Nicolae Titulescu*, in “Lumea”, nr. 12, 17 martie 1966, p. 20.

²² George Macovescu (editor-in-chief), *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice*, Editura Politică, București, 1967.

²³ Robert Deutsch (editor-in-chief), *Nicolae Titulescu. Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967.

²⁴ Thanassios Aghnides, *Nicolae Titulescu, așa cum l-am cunoscut*, în “Magazin istoric”, nr. 4, 1968, p. 76-78.

²⁵ George G. Potra, *28-29 august 1936. În culisele cazului Titulescu*, în “Magazin istoric”, nr. 9, 1969, p. 50-54.

²⁶ Vasile Netea, *Nicolae Titulescu*, Editura Meridiane, București, 1969.

²⁷ Mircea Malița, *Diplomatul în istorie*, în *Diplomați iluștrii*, Editura Politică, București, 1969, p. 11; Savel Rădulescu, *Nicolae Titulescu – diplomat*, în *Diplomați iluștrii*, Editura Politică, București, 1969, p. 373-429.

diplomatic actions were discussed only later, emphasising his relationship with Maxim Litvinov. All these actions had a double goal. The first goal was in direct correlation with building Romania's image as an "independent" country within the Soviet Block. The second goal was strongly connected to the suggestions on bringing the issue of Bessarabia into discussion, on a historiographical level at first. For the second goal, Titulescu fit perfectly since he had already discussed this issue with Litvinov in the '30s.

But things did not stop here for Nicolae Titulescu. After a period when he had completely disappeared from the public agenda and from the historians' preoccupations, preoccupations that were dictated and supervised by the political regime, Titulescu entered the visible and the invisible spectrum according to the situation in the Romanian politics and to its relationships with the USSR.

This is how we can understand Nicolae Titulescu's appearance and disappearance from the specialized literature. He appeared in "well-defined" moments just to disappear when he was no longer useful. Thus, Titulescu was again taken notice of in 1974-1975, right in the middle of the Romanian-Soviet historiographical disputes generated by Artiom Lazarev's famous work on Moldavia's history. In his well-known work, *Moldovskaia sovetskaia gosudarstvennost'i bessarabskii vopros*²⁸, Artiom Lazarev laid the foundations of a new theory, still in fashion, that refers to the existence of a single Moldavian nation and language in the Moldavia from across the Prut, different from Romanian one since the 14th century.

The reaction of the Romanian officials followed the well-known pattern. Through his speeches, Nicolae Ceaușescu set the tone and then several historians from the political circle grabbed the theme following the indications and establishing the limits of the discussion. On March 28th, 1975 Nicolae Ceaușescu severely criticized in one of his speeches the interpretations from Lazarev's²⁹ *History (Istoria)*, stating that the book answered several current political-historical demands since it presented the arbitrary separation of the nations as natural processes of forming new distinct nations. His speech was immediately followed by a series of reactions coming from some of the regime's historians such as Ștefan Ștefănescu, Florin Constantiniu or Dan Berindei. The last two reviewed in harsh words Lazarev's book which remained just a manuscript³⁰ without being published due to the virulence it had been written with. The reactions to Lazarev's book were ample, even abroad. In 1976, Petre Moldoveanu published in Milan, at Nagard, Iosif Constantin Drăgan's publishing house, a brochure entitled *How to forge History (Cum se falsifică istoria)*³¹ which simply annihilated Lazarev's

²⁸ A. Lazarev, *Moldovskaia sovetskaia gosudarstvennost'i bessarabskii vopros*, Editura. Cartea Moldovenească, Chișinău, 1974.

²⁹ Robert R. King, *The Escalation of Romanian Soviet Historical Polemics over Bessarabia*, in "Radio Free Europe Research. Background Report Romania", nr. 28, 1976, p. 6.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ P. Moldoveanu, *Cum se falsifică istoria*, Editura Nagard, Milano, 1976.

theories. But who was this Petre Moldoveanu? He was no one else but the famous historian Constantin C. Giurescu who wrote that brochure, according to W.P.van Meurs, at Cornel Burtică's request. The latter was then a member of the CC of the RCP and he was also in charge with the brochure's publication in Milan³².

This was the context that brought back into discussion Nicolae Titulescu's name. The magazine *The Historical Journal (Magazin istoric)*, a propaganda tribune combined with rather good scientific achievements, hosted significant standpoints in the '70s-'80s on the Soviet historiography as well as on the Hungarian one in the '80s. In 1974-1975, Nicolae Titulescu was revalued within the pages of this magazine. We believe that his being brought back into discussion was also an answer to the problems generated by Artiom Lazarev's book. Titulescu represented a serious antidote to moldovenism and to the imperialist Soviet demands that proved useful to the Romanian diplomacy both in the '30s and in the '70s.

In the article entitled *A bright Trajectory on the Sky of Geneva (O traiectorie luminoasă pe cerul Genevei)*, Gheorghe Matei, one of the editors of *The Historical Journal (Magazin istoric)*, insisted on Nicolae Titulescu's remarkable personality since he had been elected president of the League of Nations twice in a row³³. The same number of the magazine published three other materials dedicated to Nicolae Titulescu, insisting on aspects of his activity that made serious references to the USSR and even to Bessarabia. I.G. Legrel insisted on the working methods of the minister of foreign affairs, some of which extremely efficient in the inter-war period³⁴. Octav Livezeanu analyzed Nicolae Titulescu's anti-Legionary opinions³⁵. The last article was signed by Nicolae Titulescu himself. In fact, it was a fragment from one of his inter-war speeches where his anti-Soviet suggestions were more than obvious³⁶. Constantin Xenii's study *Political Portraits from the Inter-war Years (Portrete politice din anii interbelici)*³⁷ that was published by the same magazine at the beginning of 1975 when the Romanian-Soviet historiographical dialogue on the issue of moldovenism was still going on can also be interpreted in the same context. One of the portraits described by Constantin Xenii was that of Nicolae Titulescu.

Another historical personality who was connected to the history of Bessarabia was also rehabilitated in those years. He was no one else but Marshal Ion Antonescu, the one who had set Bessarabia free from the Soviet administration in 1941 and annexed it to the Romanian state. Redefined and presented under a positive light firstly by the writer Marin Preda in the first edition of his novel

³² W.P. van Meurs, *op. cit.*, p. 288.

³³ Gheorghe Matei, *O traiectorie luminoasă pe cerul Genevei*, în "Magazin istoric", nr. 2, 1974, p. 54

³⁴ I.G. Legrel, *Cum lucra Nicolae Titulescu*, în Idem, p. 57.

³⁵ Octav Livezeanu, *Marele diplomat împotriva dezvățului legionar*, în Idem, p. 59.

³⁶ Nicolae Titulescu, *Nu cer lumii decât să mă lase să o iubesc și să o servesc*, în Idem, p. 60-61.

³⁷ Constantin Xenii, *Portrete politice din anii interbelici*, în Idem, nr. 3, 1975, p. 54.

*The Delirium (Delirul)*³⁸, Ion Antonescu went under a very complex process of rehabilitation done by the historian Aurică Simion in his excellent work *The Political and Diplomatic Preliminaries of the Romanian Insurrection from August, 1944 (Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din August 1944)*, published in 1979. Antonescu's rehabilitation was done only on issues that concerned Bessarabia, his other negative aspects of his personality still remained since they were not useful for the regime. Ion Antonescu's rehabilitation followed almost the same pattern as in Titulescu's case, the latter having priority over the first.

The settling of the Romanian-Soviet disputes on the issue of moldovenism in 1976-1980, after the Romanian leader had been set straight by Khrushchev, made the Titulescu issue fall on a second place. Titulescu was brought back into discussion four years later in the context of a new deterioration of the Romanian-Soviet relationships, deterioration that was evident even at the Moscow Olympics (July 19th – August 3rd) when the great Romanian gymnast Nadia Comăneci met in the competition the rigours of the political implication when she was deprived of a well-deserved medal³⁹. Probably not accidentally, but the September number of *The Historical Journal (Magazin istoric)* from 1980 published after the Olympic Games of Moscow, an article signed by Grigore Geamănu, former high dignitary of the communist regime⁴⁰, on *Nicolae Titulescu's Political Will (Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu)*⁴¹. The article perfectly illustrates our purpose. It contained an extremely eloquent fragment from Titulescu's texts. "As far as I am concerned, I have always considered myself a soldier of the territories annexed to Romania in 1918-1920"⁴², said Nicolae Titulescu, thus a soldier of Bessarabia as well. His statement cast no doubt on the content of his words and on their anti-Soviet meanings. The author of the study, Grigore Geamănu even launched the idea of repatriating Nicolae Titulescu's bones in 1982, on the anniversary of a century since his birth. Shortly after, Ion Grecescu also published an article, *Nicolae Titulescu's Last Wish (Ultima dorință a lui Nicolae Titulescu)*, based on a new document that contained Nicolae Titulescu's last wish of being buried in Brașov⁴³.

³⁸ The novel *The Delirium (Delirul)* described several events from World War II where Marshal Antonescu was presented under a positive light. The approach was clearly anti-Soviet since the action of a part of the novel is placed on the eastern front where Antonescu's Romania was fighting for Bessarabia's liberation from the Soviets. The first edition of the novel published in 35,000 copies was extremely audacious in what concerned the leader of the Romanian state, consequently, the official press did not announce the publication of the novel and waited for the Soviets' reaction. Since the Soviets' reaction was extremely negative, a second edition, this time a censored one, was published in the autumn of the same year in 100,000 copies where Ion Antonescu's personality was considerably suppressed.

³⁹ Adrian Epure, *Nadia și „marea jecmâneală” de la Moscova*, în "Historia", 12 mai, 2010, p. 46.

⁴⁰ Grigore Geamănu, *Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu*, în "Magazin istoric", nr. 9, 1980, p. 60-63.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, p. 61.

⁴³ Ion Grecescu, *Ultima dorință a lui Nicolae Titulescu*, în "Magazin istoric", nr. 3, 1981, p. 45-46.

A new book on Nicolae Titulescu signed by Ion Grecescu was published in 1980. The book was entitled *Nicolae Titulescu. Political Thinking and Action (Nicolae Titulescu. Gândire și acțiune politică)*⁴⁴. Benign from the point of view of its references to the Soviet Union, the book tried to define the features of Romania's great statesman's intellectual formation. However, suggestions on this respect were not completely absent, especially in the author's conclusions where Titulescu's inter-war political options were considered current, including those on Bessarabia⁴⁵.

The anniversary of a century since Nicolae Titulescu's death in 1982 was marked by an avalanche of events dedicated to the Romanian statesman and by the deterioration of the Romanian-Soviet relationships. 1982 was the year when the Titulescu issue became international. The anthology *Titulescu our Contemporary (Titulescu notre contemporain)*⁴⁶, was firstly meant for the international public opinion. The anthology was coordinated by Valentin Lipatti, George G. Potra, Constantin I. Turcu and was politically assumed at the highest level since its foreword was signed by Ștefan Andrei, Romania's then minister of foreign affairs. The volume was meant to offer an accurate description of Nicolae Titulescu's intellectual, political and moral personality. So, the volume was an official one and presented Romania's point of view on the topic.

Besides this book, several other studies completed Nicolae Titulescu's image and, where possible, the studies contained references, either subtle or direct, to the Soviet Union or to Hungary, the latter becoming more concerned with the fate of the Hungarian minority from Romania. One can also identify in these studies samples of the cult of personality that was already degenerating in the '80s. Nicolae Ceaușescu saw in Nicolae Titulescu, as he did in other personalities with whom he was identifying himself, a forerunner on whom he could create a good self-image.

Most of the contributions were signed by the communist regime's people or by Titulescu's contemporaries. Olimpiu Maticescu's article published in the magazine *Studies (Studii)* illustrates this point of view. Olimpiu Maticescu was in charge with the writing of Nicolae Ceaușescu's official biography⁴⁷. His article represents an exciting and courageous study with connotations on a Titulescu perceived as a fighter for the defence of our national independence and sovereignty⁴⁸ in a time when the cultivation of the personality cult of the Secretary General of the Romanian Communist Party was concentrating on the

⁴⁴ Idem, *Nicolae Titulescu. Gândire și acțiune politică*, Editura Politică, București, 1980, 236 p.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 232.

⁴⁶ *Titulescu notre contemporain*, édition soignée par Valentin Lipatti, George G. Potra, Constantin I. Turcu, avant-propos de Ștefan Andrei, ministre des Affaires Etrangères), Les Editions Nagel, Paris, 1982, 222 p.+31 illustrations.

⁴⁷ Olimpiu Maticescu, *Tineretea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu*, Editura Politică, București, 1981.

⁴⁸ Idem, *Nicolae Titulescu – diplomat, patriot, luptător împotriva fascismului, pentru apărarea independenței și suveranității naționale*, în "Studii. Revistă de istorie", nr. 3, 1982, p. 421-432.

consolidation of his position as world leader. Nicolae Titulescu proved to be a pioneer useful to Nicolae Ceaușescu. The title of the study *Nicolae Titulescu – Statesman, Patriot, Fighter against Fascism for the Defence of our National Independence and Sovereignty* (*Nicolae Titulescu – diplomat, patriot, luptător împotriva fascismului, pentru apărarea independenței și suveranității naționale*) was extremely current and followed exactly the defining imagological references that were assigned to Nicolae Ceaușescu. Under the circumstances, the replacing of Titulescu's name with that of Ceaușescu's could offer the perfect attributes to describe Nicolae Ceaușescu as *a statesman, patriot, fighter against Fascism for the defence of our national independence and sovereignty*, attributes that had been already assigned to Titulescu. Moreover, the study published the position of several foreign publications of the time on Nicolae Titulescu, all of them praising the Romanian statesman. His “descendent”, Nicolae Ceaușescu, was looking for the same appreciations.

The same number of the magazine *Studies (Studii)* published a material dedicated to Nicolae Titulescu signed by I.M. Oprea on Nicolae Titulescu's apprehension of the Latin American states since this continent would play an important part in the international life⁴⁹. This approach was meant to illustrate Ceaușescu's attempt of the '80s in setting up a dialogue between Romania and the Latin American states in a period when the European and North-American chancelleries were refusing any contact with the Romanian president. At the time, Nicolae Ceaușescu was considering himself a leader of the so-called Third World and of the Non-Aligned Movement. We can similarly interpret Ioan Isaiu's study published in the magazine *The Family (Familia)* entitled *Nicolae Titulescu. Romania has paid a high price for its right to life to ever give it up* (*Nicolae Titulescu. România și-a câștigat prea scump dreptul la viață ca să renunțe vreodată la el*)⁵⁰. Contemporary with Nicolae Titulescu, Ioan Isaiu did a big favour to the Romanian statesman. One must admit that Ioan Isaiu was also helping, maybe accidentally but willingly, the Romanian president who was confining Romania even within the Soviet Bloc. In the context where all the states from the Communist Bloc were taking decisions that would later lead to the fall of communism, Nicolae Ceaușescu was still marching on Romania's historical efforts in reaching the socialist goals, efforts that could not be overlooked since the liberalization of the other communist regimes in the '80s was seen by Ceaușescu as a sign of giving up on the socialist principles on which Romania would not give up. Even if from an economical point of view this generalization was just a cunning formula of motivating his own seclusion, the obstruction of a necessary liberalization was only meant to help Ceaușescu stay in power. Nicolae Titulescu's statement “*we shall answer those who will question our right to live that Romania has paid a high*

⁴⁹ Ion M. Oprea, *Gândirea diplomatică a lui Nicolae Titulescu pe cele două continente*, în “*Studii. Revistă de istorie*”, no. 3, 1982, p. 450.

⁵⁰ Ioan Isaiu, *Nicolae Titulescu. România și-a câștigat prea scump dreptul la viață ca să renunțe vreodată la el*, în “*Familia*”, no. 2, 1982, p. 10.

*price for its right to life to ever give it up*⁵¹ perfectly described Romania's foreign politics in the Soviet Bloc, and not only, in a context where more and more voices were raising against Ceaușescu's rigorous regime.

Nicolae Titulescu's centenary represented the perfect occasion for the publication of many articles about his personality viewed from several points of view. Unlike the other historiographical outbreaks on Titulescu, this one had a fair national coverage, especially in the most important university centres. In 1982, *The Tribune (Tribuna)* from Cluj dedicated an edition almost entirely to Nicolae Titulescu, presenting less known aspects such as the fiscal reform initiated by Titulescu in 1921, still a limited reform even if it was the work of the "most advanced bourgeois conception on this issue"⁵². One can notice that even when the communist historiography resorted to Nicolae Titulescu in positive terms, he continued to carry the "guilt" of being "a bourgeois". An article from the review that was signed by Ion Ivănescu brought the local perfume of the inter-war period, namely that when Nicolae Titulescu accepted to become honorary citizen of Crasna while being in Geneva from where he sent a thanking message for the monument that had been erected in his honour in the centre of the commune. The text is interesting, carrying the hidden meaning due to the period the article appeared: "*Romania's current borders are the result of the evolution of a century long idea of justice. The process of establishing these borders is now completed, closed to any attempt of reopening it. In the name of the entire Romanian people I say: No! Not ever!!!*"⁵³. The text contains anti-Hungarian connotations, emphasized towards the end, that paraphrased the words of the Hungarian members of the parliament *Nem Nem soha – No, not ever* on August, 1920, when they did not recognize the Union of Transylvania to Romania on December 1st, 1918, but also the title of a well-known poem written by the Hungarian revisionist poet Jozsef Atilla, also entitled *Nem, nem soha* with the same anti-Trianon allusions. The '80s were marked by more and more evident tensions between Romania and Hungary that were firstly generated by the more and more evident importunities coming from Hungary in order to discuss the situation of the Hungarian community from Romania suggesting even a revision of the Romanian-Hungarian borders. Consequently, we can interpret Titulescu's text, without being mistaken, as one used by the communist regime in the '80s in the context of the above-mentioned Romanian-Hungarian relationships. Resorting to history proved once again useful to the communist regime.

The magazine *Historical Journal (Magazin Istoric)* also commemorated the centenary of Nicolae Titulescu's birth through an article dedicated to the inter-war statesmen that was signed by specialists as well as by politicians who dedicated Titulescu's diplomatic achievements to the communist regime since one of the authors was Ștefan Andrei, Romania's minister of foreign affairs.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Ilie Râmniceanu, *Finanțele publice*, în "Tribuna", nr. 11, 18 martie, 1982, p. 5.

⁵³ Ion Ivănescu, *Cetățean de onoare al Crasnei*, în *Ibidem*, p. 4.

In case of any doubt regarding the significance of Titulescu's rehabilitation, Ștefan Andrei's study confiscated for the use of the regime all the aspects from Nicolae Titulescu's activity that were valid and current. The article's title itself was suggestive from this point of view: *Titulescu in the Contemporary Period (Titulescu in contemporaneitate)*⁵⁴. Ștefan Andrei made a parallel between Romania's foreign politics under Titulescu and Romania's foreign politics under the RCP that "incorporates the high principles and \goals of Nicolae Titulescu's thought and deed"⁵⁵. There is no doubt that the article was approved both politically and ideologically. This was mainly because it clearly presented the dialogue from equal grounds between Romania and the USSR in the '30s, dialogue that repeated under the same terms in the '60s, when Dej's and later Ceaușescu's Romania was looking for its own path, independent from Moscow. The parallels were brave, explicitly presented and eloquent from the point of view of the Romanian-Soviet relationships of the '80s and from the point of view of the causes for which Nicolae Titulescu was so intensely courted by the communist regime from Bucharest.

Besides Ștefan Andrei, some of Titulescu's contemporaries also signed articles in *The Historical Journal (Magazin istoric)*. These were Valentin Lipatti who drew a positive political portrait of Titulescu through the eyes of his western contemporaries⁵⁶, and Valter Roman who also drew a positive profile of Titulescu through the eyes of some Soviet statesmen such as Dmitri Manuilski and Maxim Litvinov⁵⁷, probably as a sign of courtesy addressed to the Big Brother in the East. The study *Titulescu in London (Titulescu la Londra)* signed by Cristian Popișteanu, director of *The Historical Journal (Magazin istoric)* and one of the historians approved by the regime, was also full of meanings. The article insisted on a speech delivered by Titulescu at the School of Slavonic and East European Studies in 1939 where he underlined the idea of equality between small and big states in international relationships⁵⁸. The article was written in a period when Nicolae Ceaușescu's more visible international recognition of was in full process, emphasizing the necessity of equality between small states and big states. The same connotations appeared in the study signed by Ion Popescu Puțuri, president of the Institute of the History of the Romanian Communist Party who was also involved in the clandestine communist movement⁵⁹. The study was entitled *Nicolae Titulescu and His Age (Nicolae Titulescu și epoca sa)*⁶⁰ and presented Titulescu's foreign politics on defending Romania's borders as they had been decided at the Peace Conference after World War I, including

⁵⁴ Ștefan Andrei, *Titulescu în contemporaneitate*, în „Magazin istoric“, nr. 3, 1982, p. 7-9.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁵⁶ Valentin Lipatti, *Titulescu văzut de contemporani*, în „Magazin istoric“, nr. 4, 1982, p. 12.

⁵⁷ Valter Roman, *Dmitri Manuilski și Maksim Litvinov despre Nicolae Ceaușescu*, în „Magazin istoric“, nr. 9, 1982, p. 49.

⁵⁸ Cristian Popișteanu, *Titulescu la Londra*, în „Magazin istoric“, nr. 8, 1982, p. 22.

⁵⁹ Radu Constantinescu, *100 de istorioare cu istoricii Epocii de Aur*, FIDES, Iași, 1997, p. 154-155.

⁶⁰ Ion Popescu Puțuri, *Nicolae Titulescu și epoca sa*, în „Magazin istoric“, nr. 5, 1982, p. 6.

those of Bessarabia and Northern Bukovina that were annexed to the USSR after World War II.

The climax of Nicolae Titulescu's seizure by the regime by means of historical writing took place, according to us, through the study signed by another historian approved by the communist power, Gheorghe I. Ioniță, dean of the Faculty of History from Bucharest. The study was entitled *The Romanian Communist Party, the Democratic and Anti-Fascist Labour Movement from Romania and Nicolae Titulescu (Partidul Comunist Român, mișcarea muncitorească democratică și antifascistă din România și Nicolae Titulescu)*⁶¹. The author's conclusions were completely amazing and led to the idea of Nicolae Titulescu's closeness to the communist movement, both from the country as well as from abroad, beginning with 1936. It was then that the communists proposed him to become honorary president of a structure, the Romanian Committee of the World Reunion for Peace that was under the control of the communists. The article does not say if he accepted the position or not, and this makes us think that Nicolae Titulescu was not aware of this approach. However, we keep in mind one of the author's statements on Nicolae Titulescu's closeness to the communist movement in a period that abounded in "guidelines and advice of the Comintern"⁶² for the Romanian Communist Party. Besides the comparison of two facts, one false - Nicolae Titulescu's closeness to the communist movement - and the other one true - the Comintern guidelines- that may create an apparent truth or, better said half truth, the article makes subtle reference to the inter-war guidelines coming from the Comintern, much hated by Ceaușescu, according to which the Romanian communists had assumed the position of the Comintern regarding the multinational character of the Romanian state and the right to self-determination of the "peoples" from Romania, that led to the banning of the Romanian Communist Party in 1924.

The mid '80s brought four important monographic contributions dedicated to Nicolae Titulescu, without very brave interpretations and statements on Titulescu's rehabilitation. The volumes were signed by Ion Grecescu⁶³, Vasile Malinschi⁶⁴, Milan Vanku⁶⁵ and one was coordinated by de Gheorghe Buzatu⁶⁶. They did not excel from this point of view and they were rather trying to offer the public a complete and complex image of the great Romanian statesman.

⁶¹ Gheorghe I. Ioniță, *Partidul Comunist Român, mișcarea muncitorească democratică și antifascistă din România și Nicolae Titulescu*, în "Anuarul Institutului A.D. Xenopol", Iași, tom 21, 1984, p. 404-419.

⁶² *Ibidem*, p. 406.

⁶³ Ion Grecescu, *Nicolae Titulescu. Concepție juridică și diplomatică*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1982.

⁶⁴ Vasile Malinschi, *Economia, dreptul și diplomația în viziunea lui Nicolae Titulescu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985.

⁶⁵ Milan Vanku, *Nicolae Titulescu, promotor al politicii de pace și colaborare în Balcani*, Editura Politică, București, 1986.

⁶⁶ Gheorghe Buzatu (coordinator), *Titulescu și strategia păcii*, Editura Junimea, Iași, 1982.

After a period of silence upon the subject, the year of 1987 marked the last publications of several studies dedicated to Nicolae Titulescu, three in 1987 and one in 1988. They were published at a moment when the Romanian-Soviet relationships were irremediably damaged after Mikhail Gorbachev's last visit to Romania on May 25th-27th, 1987⁶⁷. George Potra analyzed in three consecutive numbers of *The Historical Journal (Magazin istoric)*, numbers 3, 4 and 5 from 1987⁶⁸, Nicolae Titulescu's fall into disgrace and the efforts of Carol II of Romania to make Titulescu leave the government due to certain foreign interventions. Was this meant as a parallel between Carol II's efforts and those of Mikhail Gorbachev's to convince Ceaușescu to step off in favour of a reformer? The last study on Nicolae Titulescu published before 1989 was that of Valeriu Florin Dobrinescu. Entitled *Testimonies on Nicolae Titulescu (Mărturii despre Nicolae Titulescu)*⁶⁹, the study presented a series of documents on Titulescu from the American and German archives that demonstrated Titulescu's exceptional international magnitude between the two World Wars. Valeriu Florin Dobrinescu was the one who insistently brought into discussion in 1988⁷⁰ the issue of Bessarabia and openly talked about the secret part of the Ribbentrop-Molotov Pact that referred to the loss of Bessarabia and of Northern Bukovina. This was a direct offence to Moscow.

Nicolae Titulescu's case and his rehabilitation done by the Romanian historiography in the years of the communist regime represent a model of recycling the past according to the needs of the present. It has become a certainty that, if needed, history could be rewritten according to the current ideological imperatives. This is the teleological approach of the historical writing where the past is seen in terms of the present. Without passing judgements of absolute value on the above mentioned aspects, Nicolae Titulescu's presence in the main tensioned moments of the Romanian-Soviet relationships of the '60s-'80s, after having been a taboo for the previous two decades, makes us think that Titulescu was firstly instrumentalized for ideological and political purposes, and secondly for reasons that focused on finding out the historical truth.

Rezumat

Cazul lui Nicolae Titulescu și al reabilitării sale de către istoriografia românească în anii regimului comunist reprezintă un model de reciclare a trecutului în funcție de nevoile prezentului. A devenit o certitudine faptul că, în cazul în care este necesar, is-

⁶⁷ Thomas Kunze, *Nicolae Ceaușescu. O biografie*, Editura Vreamea, Bucharest, 2002, p. 424-429.

⁶⁸ George G. Potra, *Treptele dizgrației*, în "Magazin istoric", nr. 3, 1987, p. 23-28; no. 4, 1987, p. 22-26; no.5, 1987, p. 28-33.

⁶⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Mărturii despre Nicolae Titulescu*, în "Anuarul Institutului A.D. Xenopol", Iași, tom 25, 1988, p. 383-389.

⁷⁰ Idem, *România și organizarea postbelică a lumii 1945-1947*, Editura Enciclopedică, București, 1988.

toria poate fi rescrisă în funcție de imperativele ideologice actuale. Aceasta este abordarea teleologică a scrierii istorice, în care trecutul este văzut în termenii prezentului. Fără a trece judecățile de valoare absolută la aspectele menționate mai sus, prezența lui Nicolae Titulescu în principalele momente tensionate ale relațiilor româno-sovietice ale anilor '60-'80 ai sec. XX, după ce a fost un tabu pentru cele două decenii anterioare, ne face să credem că Titulescu a fost instrumentalizat întâi de toate în scopuri ideologice și politice, și doar în rând secund în scopuri legate de aflarea adevărului istoric.

DOCUMENTAR

Marius Tăriță*

RETRAGEREA SOVIETICILOR DIN CHIȘINĂU (15-16 IULIE 1941), DESCRISĂ ÎN PROZĂ

La Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova, în fondul Comitetului Central, există un dosar ce ține de activitatea organizației scriitorilor sovietici moldoveni în anii 1942-1944¹. Pe coperta dosarului este inscripționată denumirea Secției Propagandă și Agitație, coordonată în respectivii ani de S. S. Zelenciuc. Din materialele cuprinse în dosar se desprinde concluzia că scrisorile de primire și ieșire ale conducătorului organizației scriitorilor sovietici moldoveni din anii 1942-1944, Ion Canna (ales la consfătuirea scriitorilor de la Moscova în octombrie 1942), treceau mai întâi „vama” Secției Propagandă și Agitație. Printre multe documente inedite, care cuprind corespondența scriitorilor Em. Bucov, I. Canna, M. Kahana, I. Konstantinovski, poezii de L. Barschi, recenzii pe texte de A. Lukianov, D. Vetrov și I. Canna, poezii trimise de partizani în limbile rusă și ucraineană, se află și paginile nuvelei „Zilei a treia” de Iurii Kalughin, care au fost rupte din originalul care pare să fi fost sau o culegere de povestiri dedicate războiului sau o revistă. Nuvela lui Kalughin, care s-a păstrat incomplet în dosar, conține pe verso-ul unei pagini și titlul nuvelei lui Boris Lavrenev „Podvig”. Textul lui Kalughin prezintă interes datorită faptului că descrie în cadrul „zilei a doua”, minarea centrului Chișinăului în 1941 de către unul din batalioanele sovietice de distrugere.

În privința persoanei lui Kalughin nu s-au păstrat multe informații. Este posibil ca acesta să fie jurnalistul Iurii Kalughin care a publicat, împreună cu Al. Terziman, cu puțin timp înainte de anexarea Basarabiei, „Anuarul Chișinăului”, care poate fi consultat la Secția de Carte Rară a Bibliotecii Naționale din Republica Moldova. În dosarul 107 este o scrisoare în care Kalughin era criticat de către Mozes Kahana, considerându-l nemportant pentru a fi invitat la conferința scriitorilor din octombrie 1942, desfășurată la Moscova. În același timp, Kahana nota că refuzul de a-i accepta ca membri ai Uniunii Scriitorilor pe Kalughin și Sebastian, a fost făcut într-o formă care avea ca scop „excluderea acestora din

---

* **Marius Tăriță**, doctor în istorie, cercetător științific superior la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ Vezi AOSPRM, Fond 51, inventar 1, dosar 107.

activitatea literară a Moldovei”². Ulterior, în 11 martie 1943, Canna îi scria lui N. Salogor că „nu trebuia de chemat nici pe Kalughin, nici pe Sebastian [la ședința scriitorilor – n.n.] – din motivele cunoscute de Dumneavoastră”³. Kalughin a sosit în octombrie 1942 la consfătuirea de la Moscova din RSS Uzbekă, unde fusese evacuat din fața războiului și unde activa în calitate de director de cantină.

După război numele lui Kalughin apare pe o listă a scriitorilor, întocmită de Canna, ce urmau să fie repatriați la Chișinău. Este posibil că retragerea lui Canna din funcția de președinte al prezidiului Uniunii Scriitorilor sovietici din Moldova, în octombrie 1945, a fost printre cauzele ce nu au permis finalizarea demersului. Într-un dosar din fondul 51, s-a păstrat o poezie nepublicată, semnată de Kalughin - „Poema o Bessarabii”⁴.

În construcția nuvelei „Ziua a treia”, intenția lui Kalughin a fost una teleologică. Prima zi era ziua „eliberării” Basarabiei și a sovietizării acesteia, a doua zi, descrisă în detaliu și propusă spre lectură cercetătorilor în prezentul documentar, era cea a retragerii sovieticilor din Chișinău, cel mai probabil în noaptea de 15 spre 16 iulie 1941, iar a ziua a treia, apare doar ca o invocăție, ea urmând să constituie revenirea sovieticilor în Basarabia, și „reconstrucția” acesteia, inclusiv a Chișinăului aruncat în aer pentru a nu fi lăsat „dușmanului”.

Kalughin punctează cu precizie perimetrul minat de batalionul de distrugere – între străzile Sadovaia (Livezilor), Moghilevskaia (Movilă), Alexandrov-skaia (Alexandru cel Bun) și Frunze, și clădirile de bază – stația radio, sistemul de canalizare, stația electrică, stația de telefonie, telegraful, poșta, pasajul, dar și hotelul „Krasnaia zvezda”. Kalughin evocă cu satisfacție „patriotico-sovietică” – „Chișinăul e cuprins de foc din toate părțile. Chișinăul s-a aruncat în aer, ca să nu se dea prins viu dușmanului”.

Nuvela are două personaje de bază – un oarecare Kandâba, șeful grupului de distrugere, și un băiat simplu, probabil din țărani basarabeni, Costică, care moare la sfârșit. Pe parcurs se desprinde atitudinea de superioritate a lui Kandâba și neispitirea ideologică a lui Costică. De exemplu, Costică nu înțelege de ce Kandâba s-a întors la un moment dat în centrul Chișinăului pentru a distruge placa comemorativă a lui G. I. Kotovski, aflată undeva vizavi de Arcul de triumf. În finalul nuvelei, Kalughin, referindu-se la „ziua a treia”, scrie că aceasta deja „a fost concepută prin moartea de sacrificiu a Costicilor, credința puternică a Candâbilor și ura oamenilor sovietici simpli față de înrobitori”. Costicii (țărani basarabeni?) puteau să aibă parte de o moarte de sacrificiu în război, Kandâbii însă se limitau la a conduce și a „crede”.

Prezintă interes, de asemenea, și traseul retragerii batalionului condus de Kandâba – de pe strada Pușkin au trecut pe strada Kotovski, apoi pe strada Pavlov până la gara Visterniceni care ardea. Este posibil că și aceasta a fost aruncată

² *Ibidem*, f. 7.

³ *Ibidem*, f. 16.

⁴ *Idem*, inv. 3, d. 248, f. 75-78.

în aer, autorul nu specifică acest fapt. De la Visterniceni grupul a luat-o pe șoseaua ce duce spre Criuleni.

Într-un articol publicat de Pan Halippa în „Viața Basarabiei”, din august 1941, apar mai multe mențiuni despre devastarea Chișinăului. Halippa își anunța cititorii că nu a fost posibil să tipărească revista la Chișinău deoarece bolșevicii, în retragere, „au incendiat și nimicit toate tipografiile din capitala provinciei și, bănuim, și din alte centre basarabene”⁵. În continuare, Halippa descrie mai detaliat distrugerile pricinuite Chișinăului: „dezastrul incendiilor, aruncării în aer a clădirilor publice și a atâtor isprăvi demente este așa de mare, încât nu poți privi rezultatele fără lacrimi”. Bulevardul Alexandru cel Bun – era „o formidabilă ruină, înnegrită de focul și fumul incendiilor, care au izbucnit la comandă. După ce se aruncase în aer uzina de apă și focul nu mai era cu ce să fie stins”⁶.

Mai multe reproduceri de fotografii ale clădirilor distruse din Chișinău în iulie 1941 pot fi consultate în lucrarea cercetătorului Dinu Poștarencu – „Chișinăul în 1941”, editată în 1996⁷.

Fragment din nuvela „Ziua a treia” de Iurii Kalughin

...

Утро переходит в полдень. Полдень в вечер. Вечер в ночь.

Милиция и отряды истребительного батальона обходят улицы, стучатся в дома, предупреждают, торопясь:

- Выходите из домов! Немедленно! Куда? В поле!

Люди бегут. Люди мечутся по темным неосвещенным улицам и переулкам. Уходят в поле, на Рышкановку, в зеленые дачные местности. Подальше, подальше от домов, обреченных на гибель.

Люди бегут, а им вслед несутся один за другим страшные взрывы, сотрясающие ночной воздух, камни мостовой и большой разбросанный агонизирующий город.

Это истребительный батальон выполняет последний приказ. В воздух взлетают радиостанция, водопровод, электростанция, телефон, телеграф, почта, Пассаж. Машины, аппаратура и ценное имущество вывезено целиком. На воздух взлетают только каменные стены чтоб и ими не мог воспользоваться неприятель. Ничего, ничего не должно достаться ему. Ни одна больница, из которой своевременно эвакуированы больные, ни одна гостиница, ни одна казарма, ни один завод, ни одно просторное помещение.

И взрывы от которых трясется земля, как во время землетресения, раскатами фантастического грома всю ночь стоят над Кишиневом.

⁵ *Pantelimon Halippa. Apostol al Basarabiei: Studii. Documente. Materiale!* Ion Constantin, Ion Negrei, Chișinău, Notograf Prim, 2013, p. 299.

⁶ *Ibidem*, p. 300.

⁷ *Chișinăul în 1941/* Ed. îngrijită: Dinu Poștarencu, Chișinău, Museum, 1996, 78 p.

Отряды истребительного батальона переходят с одной улицы на другую, с Садовой⁸ на Могилевскую⁹, с Могилевской на Александровскую¹⁰, с Александровской на Фрунзе¹¹, методически уничтожая все, что может быть использовано неприятелем.

Город погружен в темноту. Единственное освещение – зарево пожаров, стелящееся в разных частях города. Это поджигают дома уходящие жители и отряды милиции.

Кишинев окутан густыми клубами дыма... Кишинев горит со всех сторон. Кишинев взорвал себя, чтобы не отдаться живым врагу.

Костика падает с ног от усталости, но ни на шаг не отстает от Кандыбы, отдающего отряду лаконичские распоряжения, немедленно выполняющиеся. Кандыба, опоясанный револьвером и гранатами, с винтовкой на плече, пружинной походкой шагает впереди отряда. Губы его плотно сжаты. Сухощавое лицо временами освещается отблеском близкого зарева пожара. Тогда он жмурит глаза и отворачивает голову от падающего на него света.

Боевое задание выполнено. Кандыба, довольный четкой работой отряда, отдает последнее распоряжение: пора уходить из города. Быстрым шагом опускается отряд за Кандыбой по Пушкинской улице, перепрыгивая через камни, кирпичи, толстый слой осколков стекла, вырванных дверей и оконных рам гостиницы «Красная звезда»¹², взлетевшей час тому на воздух. Сорванная вывеска с перебитым хребтом отброшена на противоположный тротуар. За вывеску зацепился кусок занавеса, и ветер треплет его во все стороны...

Кандыба останавливается и бросает Костике:

- Сверните на улицу Котовского, а оттуда ступайте по Павловской вниз. Я вас нагоню. И он бегом мчится обратно, вверх по Пушкинской.

- Куда вы, Алексей Петрович? – кричит ему вслед Костика.

Кандыба на ходу отмахивается рукой, перебегает улицу и исчезает в темных аллеях бульвара.

Через 15 минут он нагоняет отряд на Павловской.

- Куда вы помчались? – спрашивает Костика.

- Чуть промаха не дал, – отвечает Кандыба. – Хорошо что вспомнил.

Костика недоуменно смотрит на него.

- Чего глядишь? – недовольно осаживает его Кандыба. – Как по-твоему: можно было ли оставить на поругание памятную доску?

- Какую доску?

⁸ Actualmente, Alexei Mateevici.

⁹ Actualmente, Petru Movilă.

¹⁰ Nu putem aprecia despre ce stradă e vorba.

¹¹ Actualmente, Mihai Eminescu.

¹² Probabil, fostul hotel „Suisse” sau, poate, hotelul „Londra”.

- О Григорий Ивановиче... Что против башенных часов... Можно было, спрашиваю я тебя?

- Что же вы сделали?

- Своими руками уничтожил. Разбил на мелкие куски. Чтоб фашистским гадам не доставить удовольствия надругаться.

И, поправив винтовку, он отходит от Костики, как бы подчеркивая, что на эту тему разговор окончен.

Небольшое вокзальное помещение Вистерничен пылает, как факел, освещая уходящее в гору шоссе на Оргеев и Криуляны. По шоссе идут с котомками за плечами, с легкими чемоданами в руках женщины, старики и дети, советские граждане, предпочитающие мытарства долгого, тяжелого и опасного пути домашней обстановке при фашистах. Шествие тянется на несколько километров. Проезжающие последние военные грузовики торопливо подбирают отстающих и быстро уносятся в ночную темноту.

Чем больше отдаляется отряд Кандыбы от Кишинева, тем все ярче, кажется, разгораются пожары в городе, который похож теперь на огнедышающий, извергающий лаву вулкан.

Гул артиллерийских орудий продолжает доноситься со стороны Кишинева. Фашистские войска продолжают обстреливать оставленный город, не решаясь войти в него. До утра будут они расстреливать труп молдавской столицы и только, когда рассветет, когда разведка донесет, что в городе нет ни одного бойца, - фашисты осторожно, с опаской поглядывая на уцелевшие окна, войдут в Кишинев.

Ночь. Черное бархатное небо. Черные силуэты передвигающихся по шоссе людей. Военные грузовики не в состоянии подобрать всего уходящего из Кишинева населения. Люди это знают, и, напрягая последние силы, идут, идут, идут в Криуляны, к переправе через Днестр, бросая по пути чемоданы, котомки и корзины, чтобы легче было ходить, чтоб скорей добраться до заветного берега.

И вот, наконец, уходит страшная, фантастическая, незабываемая ночь. Восточный край неба сереет, голубеет, розовеет. Концы золотого венца уже выглядывают из-за зеленой возвышенности. До Криулян – рукой подать. До Криулян еще час-другой, а там и переправа.

И вдруг, прерывистый гул моторов. Головы запрокидываются кверху. Глаза с тревогой рыщут по небу. Три фашистских самолета летят со стороны Кишинева. Они летят по направлению к шоссе. Они уже над шоссе. Они кружиться над растянувшейся вдоль шоссе длиной человеческой лентой. Они опускаются все ниже и ниже, точно хотят убедиться, с кем именно им придется иметь дело, и начинают строчить из пулеметов по старикам, женщинам и детям.

Кандыба вскидывает винтовку и стреляет в хищников, кружащихся над мечущимися в страхе беззащитными людьми. Он кричит изо всех сил:

Бегите в кукурузу! В кукурузу... Врассыпную... Не все вместе... В разные стороны... Головы прячьте... Ложитесь...

Фашистские самолеты продолжают расстрел. С оглушительным свистом падают, разрываясь, бомбы. Крики стариков, женщин и детей несутся к розовому горизонту. Через минуту шоссе покрывается искалеченными, изувеченными, растерзанными на куски людьми.

Кандыба продолжает стрелять, укрывшись в кукурузу. Стреляет и Костика. Стреляет весь отряд. На одном из самолетов вспыхивает пламя. Он пытается взять высоту, но опрокидывается боком и камнем падает метров в двухстах от шоссе, в высокую пшеницу. Остальные два хищника поспешно скрываются.

- Отогнали проклятых, – говорит Кандыба, поднимаясь и вытирая пот с лица. – А много они народу перебили негодяи. Пойдем, ребята, на шоссе. Может кому помочь еще можно. Ну, што ж, подымвйся, Костика! Костика молчит. Кандыба дергает его за плечо.

- Улетели. Подымайся.

Костика остается недвижим.

- Вставай, говорю тебе, – начинает сердиться Кандыба, – улетели стервятники!

Он берет его за руку и вздрагивает...

- Костика! Ты ранен? – кричит он и опускается на колени.

Костика лежит ничком, уткнув лицо в росную траву. Из пробитой головы течет кровь. Она стекает по рукаву...

- Костика, друг мой! Слышишь ты меня?

Кандыба переворачивает легкое, покорное, одеревяневшее тело. На него глядят остекленевшие глаза друга, которые больше никогда не увидят ни зеленых полей родной Бессарабии, ни нового, будущего Кишинева, построенного руками других Костик.

ДЕНЬ ТРЕТИЙ

Утро переходит в полдень. Полдень в вечер. Вечер в ночь. И снова ночь вытесняется розовым утром. И бегут дни один за другим, и в грохоте рокошующих орудий идет день третий, еще не родившийся, но уже зачатый жертвенной смертью Костик, крепкой верой Кандыб и ненавистью простых советских людей к поработителям.

Он придет, день третий, день победы, день итогов. На развалинах Кишинева и других бессарабских городов придет он. И расчистят развалины и груды мусора, и новый, Советский Кишинев отстроит.

Он придет, день третий. Он придет, как светлое продолжение дня первого, как неминуемое последствие страшного дня второго!

RECENZII

O CONTRIBUȚIE ISTORIOGRAFICĂ DE SEAMĂ DESPRE BASARABIA ÎN EPOCA MODERNĂ

Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918)*
(*Instituții, regulamente, termeni*). Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Chișinău,
Editura Lexon-Prim, 2014, 672 p.

Aducem în atenția cititorului o remarcabilă lucrare istorică privind Basarabia anilor 1812-1918, datorată unuia dintre cei mai titrați cercetători ai acestui domeniu, prof. univ. dr. hab. Valentin Tomuleț, "cadru didactic la Universitatea de Stat din Chișinău. Apărută în acest an la Editura Lexon-Prim, ea reproduce într-o versiune îmbunătățită cartea cu același titlu, tipărită în trei volume în 2012, ambele ediții fiind dedicate marcării unui episod tragic al istoriei neamului românesc – 200 de ani de la anexarea Basarabiei la Imperiul Rusiei. Studiul abordează evoluția instituțiilor basarabene în perioada modernă, regulamentele în baza cărora acestea își desfășurau activitatea și termenii de specialitate folosiți în documentele oficiale.

Contribuția prof. V. Tomuleț se sprijină, pe de o parte, pe investigațiile științifice ale predecesorilor, iar, pe de alta, este rezultatul unei munci de anvergură depuse timp de câteva decenii în arhive din Republica Moldova, Rusia, România și Ucraina, întru valorificarea surselor documentare despre Basarabia. Această carte prețioasă ascunde o adevărată comoară istoriografică, pe care o recomandăm cercetătorilor preocupați de trecutul teritoriului dintre Prut și Nistru, de politicile imperiale rusești din regiune, precum și tuturor celor interesați de istoria românilor. Concepută într-o manieră enciclopedică, ea descrie cei mai diverși termeni/cele mai variate noțiuni – peste 680 la număr – relativ la instituțiile basarabene, cărora li se relevă originea și determină rolul în conjunctura istorică a timpului, la regulamentele după care se cârmuiea provincia și alte variate noțiuni specifice pentru organizarea politică, administrativă, socială, economică, fiscală, culturală, ecleziastică a societății basarabene. Studiul furnizează un volum imens de informații științifice din toate aceste domenii, la care se adaugă și unele schițe despre personalitățile din conducerea unor instituții de stat.

Realizându-și cercetarea, autorul delimitează trei etape cronologice în trecutul istoric al Basarabiei secolului al XIX-lea – începutului de secol XX, etape ce corespund, în fapt, unor faze distincte în politica țarismului, promovată în

provincie și includerea acesteia în sistemul politic, administrativ și economic al Rusiei:

prima etapă cuprinde anii 1812-1828/1830, evidențiind intrarea ținutului pruto-nistrean sub sceptrul împăraților ruși odată cu ruperea lui din trupul Țării Moldovei (1812) și până la abolirea autonomiei Basarabiei (1828), suprimarea cordonului sanitar-vamal de la Prut, Nistru și Dunăre și unificarea vamală a provinciei cu guberniile interne ruse (1830);

a doua etapă începe cu anii 1830-1831, când s-a eliminat caracterului particular al organizării vieții moldovenești în provincie și durează până în anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea, perioada înfăptuirii unor reforme de natură liberală (reforma agrară, reforma zemstvelor, reforma justiției), care au impus o serie de elemente modernizatoare în cadrul societății basarabene;

cea de-a treia etapă își are începutul în anii amintitelor reforme și se încheie la 27 martie 1918, când organul legiuitor suprem al Basarabiei, Sfatul Țării, votează actul de unire a Republicii Democratice Moldovenești cu România, sancționând revenirea ținutului românesc dintre Prut și Nistru la Patria Mamă. Profesorul V. Tomuleț trasează liniile directoare ale proceselor și fenomenelor istorice derulate în Basarabia de-a lungul acestor perioade ale epocii moderne, asigurând prin vasta informație științifică pusă în lumină elementele necesare de înțelegere a trecutului acestei regiuni românești în cei 106 ani de aflare a ei în componența Imperiului Rus. Abordând cele mai diverse chestiuni ale istoriei Basarabiei, autorul pornește de la analiza stadiului actual al cercetării, integrând trecutul provinciei în istoria românească sau cea imperială rusă, după caz. Astfel, atunci când anumite instituții basarabene sau termeni întâlniți în documentele din acea vreme își găsesc sorgintea în trecutul medieval al Țării Moldovei, autorul specifică numaidecât această realitate și reliefează contextul în care acești termeni s-au transmis și perpetuat în istoria Basarabiei, uneori dobândind conotații specifice. Numeroase alte fațete ale trecutului basarabean au putut fi tratate doar în cadrul general al istoriei Imperiului Rus din secolul XIX – începutul secolului XX, concretizându-se de fiecare dată semnificația instituției sau noțiunilor aflate în legătură cu aspectele aduse în discuție. Firește, toți acești termeni, regulamente și instituții sunt interpretate în funcție de materialul factologic avut la dispoziție, unele dintre ele beneficiind de explicații extinse, deseori exhaustive, în timp ce altele sunt lămurite mai pe scurt. În ansamblul lor, aceste pagini de istorie redau un tablou veridic al evoluției societății basarabene pe cele mai diverse planuri în perioada de timp cercetată, dezvăluind mecanismele concrete de adoptare și aplicare a regulamentelor și de funcționare a instituțiilor. În numeroase cazuri, examinarea amănunțită a unei probleme istorice se face nu doar în temeiul literaturii de specialitate și a izvoarelor arhivistice, ci și printr-un șir de tabele statistice, întocmite sau îngrijite de autor, precum și prin redarea unor hărți, desene, portrete, locuri istorice, preluate din sursele de epocă. Am putea spune cu toată convingerea, că cititorii ce vor lectura cu atenție textele

din lucrare, vor descoperi analize detaliate sau anumite referințe la realitățile istorice ale Basarabiei acelor vremuri, din toate sferele vieții politice, social-economice și administrative, culturale, religioase etc. În felul acesta, cartea prof. V. Tomuleț reprezintă un valoros instrument de lucru indispensabil studierii istoriei Basarabiei în epoca modernă, necesar oricărui cercetător consacrat al acestei tematici, dar și doctoranzilor, masteranzilor, studenților și iubitorilor trecutului nostru. Ar mai fi de remarcat că unele mărturii, fapte și date din lucrare prezintă un real interes și pentru cercetătorii din domeniile înrudite istoriei, cum este etnografia sau arheologia. În acest sens pot fi aduse și exemple vizând deodată aceste trei discipline, cum ar fi, de pildă, descrierea unor gropi pentru păstrarea cerealelor, din sudul Basarabiei, înseși autoritățile imperiale de la Sankt Petersburg dispunând ca acestea să fie documentate detaliat.

În concluzie, considerăm că lucrarea prezentată în aceste rânduri aduce o masivă contribuție sintetică la cunoașterea trecutului Basarabiei în anii 1812-1918, iar autorul ei se dovedește un redutabil slujitor al muzei Clio, definitiv înscris în stirpea istoricilor moderniști de seamă ai Republicii Moldova și României.

Sergiu Tabuncic*

---

* **Serghei Tabuncic**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

**VALENTIN CONSTANTINOV, ȚARA MOLDOVEI
ÎN CADRUL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE (1611-1634),
IAȘI, CASA EDITORIALĂ DEMIURG, 2014, P. ISBN 978-973-152-282-1**

Secolul al XVII-lea a fost unul din cele mai efervescente veacuri în istoria Europei Centrale și de Răsărit. Începând cu Războiul de 13 ani (1593-1606, încheiat cu pacea de la Zsitvatörök) și până la pacea de la Karlowitz (1699), spațiul românesc a fost antrenat, direct sau indirect, în majoritatea conflictelor și disputelor internaționale de atunci. Astfel încât, evoluția politică a Țărilor Române, în această epocă, a fost determinată, în mare parte, de factorii externi. Acest fapt a suscitât interesul istoriografiei românești pentru cercetarea istoriei Țărilor Române și a Țării Moldovei în special, în contextul relațiilor internaționale din secolul al XVII-lea. Din cadrul cronologic amintit, a rămas oarecum în umbră perioada anilor 1611-1634, situată între domniile Movileștilor (până la domnia lui Constantin Movilă) și domnia lui Vasile Lupu, cărora li s-a acordat o atenție predilectă, ținând cont de importanța lor pentru istoria Țării Moldovei.

Printre istoricii români, preocupați de studierea acestui sfert de veac (1611-1634), se numără și doctorul în istorie, conferențiarul universitar Valentin Constantinov. Cercetător coordonator la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, de curând, a editat cea de a doua monografie¹ privitoare la epoca discutată: *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale (1611-1634)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2014. Valentin Constantinov este un produs al reputei școli istorice românești de la Iași, format la Facultatea de Istorie a Universității Alexandru Ioan Cuza, unde Evul Mediu este un domeniu de investigație de referință. De asemenea, el a profitat de îndrumarea unor profesori remarcabili, ca de exemplu academicianul Ioan Caproșu, care semnează prefața noii lucrări a discipolului său². Totodată, autorul a beneficiat de stagii frecvente de documentare în arhive și biblioteci străine. În consecință, lucrarea se remarcă printr-o documentație foarte bogată și variată, răsfrângându-se astfel, benefic asupra calității monografiei. În acest sens, se observă o predilecție specială a autorului spre arhivele și literatura științifică poloneză. Introducerea masivă a documentelor de arhivă și a bibliografiei din Polonia este pe deplin justificată, ținând cont de contribuțiile majore ale istoriografiei poloneze, dar și de rolul hotărâtor pe care l-a avut Rzeczpospolita în viața politică a Țării Moldovei din anii 1611-1634.

Monografia începe cu o introducere, în care autorul prezintă datele generale ale problemei și o analiză succintă a istoriografiei, în special a celei românești, poloneze și ucrainene, privitoare la poziția Țării Moldovei în cadrul raporturilor

¹ Prima lucrare este *Țara Românească și Țara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2007.

² Autorul a participat, alături de academicianul Ioan Caproșu, la alcătuirea celui de al XVIII-lea volum al colecției de documente interne moldovenești, *Documenta Romaniae Historica*, Seria A. *Moldova*, vol. XVIII, (1623-1625), București, Editura Academiei, 2006.

internaționale din anii 1611-1634, iar din stadiul actual al cercetărilor, sunt formulate scopurile și obiectivele la care se dorește să se propună răspunsuri. Lucrarea este structurată în patru capitole. Fiecare capitol reprezintă analiza unei anumite etape a evoluției situației geopolitice a Țării Moldovei, ca element al relațiilor internaționale sud-est europene, și care a fost determinată în primul rând de rivalitatea polono-otomană. Autorul urmărește îndeaproape atât confruntările militare, cât și cele diplomatice polono-otomano-tătare, evidențiind rolul Moldovei și a domnilor ei, reliefând, cu ajutorul documentelor din arhivele polone, aspecte în mai mică măsură puse în valoare până în prezent în istoriografia noastră națională.

Capitolul întâi analizează cu minuțiozitate începutul confruntării polono-otomane pentru deținerea supremației asupra spațiului est-carpatic, declanșată odată cu mazilirea lui Constantin Movilă. Acesta la rândul său nu a dat curs insistențelor otomanilor de a nu se implica în conflictul izbucnit în spațiul românesc în anul 1611. Situația din anul 1612, însă nu mai era ca cea din anul 1595, când otomanii au acceptat regimul dublei suzeranități. De-a lungul primei domnii a lui Ștefan Tomșa II între domnul Moldovei și polonezi există relații încordate la toate nivelurile.

Capitolele doi și trei sunt cele mai consistente compartimente ale monografiei, bogate în informații de arhivă, inedite. Autorul subliniază faptul că un rol important în destabilizarea situației din Țara Moldovei l-au jucat incursiunile tătarilor în teritoriile poloneze și ale cazacilor în interiorul Imperiului Otoman. Aceste incursiuni au dus la tensionarea și mai mare a relațiilor dintre cele două mari puteri și la transformarea Moldovei în câmp de bătălie între ele.

După câteva ciocniri se ajunge la izbucnirea războiului polono-otoman din anii 1620 și 1621 cu cele două faze: Bătălia de la Țuțora și cea de la Hotin din anul 1621. Însă, după epuizarea argumentelor forței, cele două mari puteri din nou se vor așeza la masa tratativilor, intermedierea dintre ele fiind asumată tocmai de domnia Moldovei și Țării Românești.

Un ultim episod din perioada care stă în atenția noastră avea să se consume în anul 1633, dar din nou părțile aflate în conflict aveau să accepte limbajul diplomatic confruntărilor militare deschise.

Și poate nu întâmplător odată cu liniștirea cazacilor și tătarilor, Țara Moldovei a căpătat răgazul necesar pentru dezvoltarea fără egal pe parcursul secolului al XVII-lea în timpul domniei lui Vasile Lupu.

Cartea cercetătorului Valentin Constantinov reprezintă o contribuție istoriografică incontestabilă, o lectură plăcută și chiar incitantă, care vine să acopere un gol în cunoașterea unei perioade istorice foarte agitate din istoria Țării Moldovei, mai ales din perspectivă politică.

Eugeniu Cernenchi*

* **Eugeniu Cernenchi**, cercetător științific la Institutul de Istorie al AȘM.

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ „90 DE ANI DE LA FORMAREA RASS MOLDOVENEȘTI: ISTORIE ȘI CONSECINȚE”

Formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM) ca entitate autonomă în componența Ucrainei sovietice a avut loc la 12 octombrie 1924. Formarea acestei republici pe malul stâng al Nistrului a avut repercusiuni imediate, dar și de lungă durată asupra întregului spațiu românesc. Formarea RASSM a însemnat crearea în mod artificial a unei statalități moldovenești, fără repere firești în acest spațiu. Mai târziu, această creație artificială a servit drept bază și „fundamentare” politico-ideologică pentru constituirea RSS Moldovenești.

În contextul împlinirii a 90 de ani de la formarea RASSM, Institutul de Istorie al AȘM, în colaborare cu Institutul de Filologie a AȘM, a organizat, la 9 octombrie 2014, o conferință, ce și-a ținut lucrările în Sala de ședințe a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală. În mesajul adresat participanților la conferință, vicepreședintele Academiei de Științe, mem. cor. Ion Guceac, a vorbit despre necesitatea studierii și cunoașterii acestei teme pentru istoria națională și repercusiunile evenimentului în cauză asupra realităților de astăzi din Republica Moldova și nu numai.

În calitate de moderator al conferinței s-a produs directorul Institutului de Istorie, Gheorghe Cojocar.

Pe marginea subiectului pus în discuție s-au pronunțat o serie de cercetători precum Ion Șișcanu, Elena Negru, Vasile Bahnaru, Anton Moraru, Nicolae Enciu, Anatol Țăranu, Marius Tărăță și alții, care au scos în evidență aspectele politice, sociale, demografice, lingvistice, culturale ale formării RASSM.

Prof. univ. dr. Ion Șișcanu, a vorbit despre contextul istoric al formării RASS Moldovenești, a analizat evoluția problemei Basarabiei de la unirea acesteia cu România până la Conferința sovieto-română de la Viena din 1924. Vorbitorul a insistat asupra urmărilor imediate, dar și asupra celor de lungă durată ale creării acestei entități statale, evidențiind paralela dintre RASS Moldovenească și Carelia Sovietică, o altă entitate statală artificială, creată tot de Kremlin, în același an 1924, care urmărea aceleași obiective expansioniste. Conf. univ. dr. Elena Negru a prezentat comunicarea „*Dezbateri privind construcția etno-culturală în raioanele din stânga Nistrului (1924-1925)*”, scoțând în evidență proiectele sovietice vizând sovietizarea acestei regiuni istorice, din punct de vedere cultural.

Directorul Institutului de Filologie, dr. hab. Vasile Bahnaru, s-a referit la „politică lingvistică” din RASSM (1924-1940), menționând insistența cu care s-a elaborat în laboratoarele Kremlinului teoria despre „limba moldovenească” ca diferită de limba română, lucru total eronat. O pleiadă întregă de așa-numiți specialiști ruși în domeniul lingvistic, puternic influențați de factorul politico-ideologic, considerau „limba moldovenească” vorbită pe malul stâng al Nistrului total diferită de cea română, iar pentru a rupe legăturile istorice și culturale cu România s-a trecut la scrierea cu alfabet chirilic.

Prof. univ. dr. hab. Anton Moraru a vorbit despre represiunile din RASS Moldovenească pe parcursul existenței sale (1924-1940), precum și despre metodele utilizate de autoritățile sovietice pentru a lichida așa-numiții dușmani ai poporului.

Un interes deosebit a prezentat comunicarea cercetătorului Nicolae Enciu „*RASS Moldovenească în preocupările demografului și statisticianului Sabin Manuilă*”. Membru al Academiei Române, Sabin Manuilă a fost coordonatorul recensământului din 1941, iar în colaborare cu Dimitrie Gusti a participat la redactarea unei lucrări impunătoare - *Recensământul populației României*, în 9 volume. De asemenea, savantul a fost preocupat și de evoluțiile demografice din noua formată republică în stânga Nistrului în 1924. Dr. Marius Tăriță a vorbit despre rolul jucat de scriitorii din RASSM în constituirea Uniunii Scriitorilor din Moldova Sovietică.

Dr. Anatol Țăranu a ținut comunicarea „*Locul și rolul RASS Moldovenești în ideograma separatismului transnistrean*”. Fiind un bun cunoscător al conflictului înghețat din stânga Nistrului, istoricul Anatol Țăranu a vorbit despre impactul acestei republicii asupra apariției și alimentării separatismului transnistrean, aducând o serie de argumente în acest sens.

În cadrul conferinței a avut loc lansarea lucrării „*Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale*”, în 4 volume. Autorii lucrării, Anatol Țăranu și Mihai Gribincea, analizează tehnologia de fabricare și de conservare a unuia din conflictele înghețate din spațiul ex-sovietic, conflict cu repercusiuni grave asupra Republicii Moldova. Lucrarea a fost prezentată de dr. Gheorghe Cojocaru și dr. hab. Nicolae Enciu. Vorbitorii au menționat că avem de a face cu o lucrare esențială pentru cunoașterea fenomenului separatismului transnistrean din momentul apariției lui în 1992 și până în zilele noastre. În lucrare sunt incluse documente valoroase, care scot în evidență atitudinea diverșilor actori, poziția diferitelor state și organizații internaționale vizavi de reglementarea acestui conflict, alimentat de Moscova, pentru a ține în frâu Republica Moldova, un mijloc de manipulare a acesteia de către puterea de la Kremlin. De asemenea, în cele patru volume de documente și materiale găsim extrase din ziare, legi, declarații și hotărâri ale Parlamentului Republicii Moldova, hotărâri, dispoziții și declarații ale autorităților de la Chișinău cu privire la conflictul transnistrean, dar și multe altele. În concluzie, subliniem că lucrarea respectivă scoate în evidență complexitatea separatismului transnistrean dar și consecințele acestui fenomen pentru Republica Moldova.

Eugen-Tudor Scîlfos*

* Eugen-Tudor Scîlfos, cercetător științific stagiar la Institutul de Istorie al AȘM.

SUMARUL REVISTEI DE ISTORIE, NR. 1-100

IN HONOREM

- Istoricul Ion Șișcanu* – 60, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 5-7.
- Savantul și profesorul Demir Dragnev la 75 de ani (Ion Chirtoagă)*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 7-10.
- Istoricul Anatol Țaranu* – 60 (**Nicolae Enciu**), 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 11-13.
- Istoricul Alexei Agachi* – 70 (**Ion Varta**), 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 14-16.
- Omagiu istoricului și omului politic Alexandru Moșanu (Nicolae Enciu)*, 2012, nr. 3 (91), p. 5-7.
- Profesorul și cercetătorul Valentin Tomuleț la 60 de ani (Ion Chirtoagă)*, 2012, nr. 4 (92), p. 5-6.
- Istoricul Dinu Poștarencu la 60 de ani (Ion Jarcuțchi)*, 2012, nr. 4 (92), p. 7-8.
- Istoricul Ion Jarcuțchi la 65 de ani (Ion Chirtoagă)*, 2013, nr. 2 (94), p. 5-7.
- Academicianul Andrei Eșanu la vârsta afirmării (premiile pentru lucrările elaborate) (Silvia Corlăteanu-Granciuc)*, 2013, nr. 3 (95), p. 7-9.
- Omagiu istoricului Valeriu Pasat* – 55 (**Nicolae Enciu**), 2013, nr. 3 (95), p. 10-14.
- Omagiu istoricului Gheorghe Gonța (Ion Chirtoagă)*, 2013, nr. 4 (96), p. 5-6.
- Profesorul Ioan Caproșu la 80 de ani (Demir Dragnev, Valentin Constantinov)*, 2014, nr. 3 (99), p. 7-10.
- Profesorul Alexandru Zub la 80 de ani (Nicolae Enciu)*, 2014, nr. 4 (100), p. 5-7.

STUDII ȘI COMUNICĂRI

- Adăniloae Nichita**, *Invățământul în sudul Basarabiei între anii 1857-1878*, 1993, nr. 4 (16), p. 33-41.
- Agachi Alexei**, *Rechiziționarea aurului din Țara Românească de către administratorii țariști în timpul ocupației militare ruse din anii 1806-1812*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 56-58.
- Agachi Alexei**, *Poziția Porții Otomane și a Imperiului Rus privitor la restituirea teritoriilor Moldovei și Țării Românești anexate de către Poartă și transformate în raiale*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 59-62.
- Agachi Alexei**, *Povara suportată de Principatele Române la aprovizionarea armatei ruse de ocupație în anii 1806-1812*, 2012, nr. 2 (90), p. 41-54.
- Agachi Alexei, Moldovan Lidia, Mihalcea Hâncu** – *boier și dregător al Țării Moldovei și ctitor de mănăstire*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 100-114.
- Agrigoroaiei Ion**, *De la Pactul Ribbentrop-Molotov (23 august 1939) la Tratatul de la Paris*, 2013, nr. 1 (93), p. 86-103.

- Alexandrescu-Sîtnic Zinaida**, *Constituirea sistemului bugetar al R.S.S.M. și funcționarea lui (1944-1950)*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 56-67.
- Alexandrescu-Sîtnic Zinaida**, *Potențialul științifico-instructiv din Moldova postbelică (1944-1950)*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 92-102.
- Alexandrescu-Sîtnic Zinaida**, *Sechestrarea averilor deportaților și formele de utilizare a lor de către autoritățile sovietice*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 21-28.
- Andrieș – Tabac Silviu**, *Semnificația heraldică și spirituală a cazului „Sigiliul Bucșănescu”*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 84-89.
- Andrieș-Tabac Silviu**, *Stema și drapelul municipiului Bălți*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 51-54.
- Antonova Ludmila**, *Planul francez de Confederație danubiană (1920). Atitudinea României*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 17-29.
- Antonov Ludmila**, *Organizarea Europei Centrale și de Sud-Est în acțiuni și demersuri diplomatice (1919-1930)*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p.46-55.
- Apostol Anatolie**, *Soțiile voievodului Constantin Cantemir Bătrînul*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 33-37.
- Arama Cezar**, *Integrarea județului Bălți în structura administrativă a României 1918-1925*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 235-241.
- Aramă Elena**, *Politica legislativă și reglementarea raporturilor juridice de drept penal în Moldova medievală*, 2007, Nr. 4 (72), p. 30-37.
- Argent Lucia**, *Reflexii istoriografice asupra lichidării autonomiei regiunii Basarabia la 1828 și manifestările nobilimii locale*, 2009, nr. 4 (80), p. 85-97.
- Artamonov Vladimir, Constantinov Valentin**, *Încercarea de trecere a lui Dimitrie Cantemir sub protectorat austriac în anul 1715*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 32-43.
- Avallone Paola**, *Per una storia del credito commerciale nel Mezzogiorno italiano preunitario: la Cassa di Sconto del Banco delle due Sicilie*, 2013, nr. 2 (94), p. 19-26.
- Babii Alexandru I.**, *Ideologia iluminismului în Moldova*, 1991, nr. 4 (8), p. 3-12.
- Bacalov Sergiu**, *Neamul Mihulețeștilor în Țara Moldovei în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 54-66.
- Bacalov Sergiu**, *Neamul boieresc al Năculeștilor în Țara Moldovei în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea*, 2009, nr. 1 (77), p. 32-47.
- Bacalov Sergiu**, *Activitatea neamului Bouleștilor în Țara Moldovei în secolul al XV-lea*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 29-65.
- Bacalov Sergiu**, *Locul reprezentanților micilor neamuri boierești în sistemul administrativ al Țării Moldovei în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea (ținuturile Lăpușna, Orhei și Soroca)*, 2009, nr. 4 (80), p. 23-36.
- Bacalov Sergiu**, *Boierimea Țării Moldovei la începutul epocii moderne (secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea)*, 2010, nr. 1 (81), p. 45-63; 2010, nr. 2 (82), p. 18-35.
- Bacalov Sergiu**, *Tangențe moldovenești în istoria neamului Drăculeștilor. Metode de utilizare practică a unor pagini din istoria națională (cazul raionului Leova)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 4-13.

- Bacalov Sergiu**, *Procesul de împământenire a boierimii alogene în Țara Moldovei în secolul al XVII-lea. Aspecte din viața și activitatea marelui postelnic Stamatie Hioti (Sacâzliul)*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 8-31.
- Bagrin Mariana**, *Revoluția din Ungaria din 1956 prin prisma presei locale din RSSM: cazul ziarului raional din Soroca „Steagul Roșu”*, 2013, nr. 3 (95), p. 72-86.
- Bagrin Mariana**, *Scrisoarea secretă a Comitetului Central al PCUS din 19 decembrie 1956: dezbateri în cadrul organizațiilor de partid din RSSM*, 2014, nr. 4 (100), p. 44-51.
- Baidaus Eduard**, *Relațiile dintre Țara Moldovei și Rusia pe fundalul disputei diplomatice ruso-otomane privind problema fortăreței Azov (1637-1642)*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 58-65.
- Baidaus Eduard**, *Contribuții la relațiile Moldovei cu Rusia moscovită în timpul crizei din Rzeczpospolita (1648-1653)*, 1995, nr. 2 (22), p. 3-15.
- Baidaus Eduard**, *Țara Moldovei în contextul proiectului antiotoman Polono-Venețian: misiunea ambasadurului Giovanni Tiepolo în Europa de Est (1645-1647)*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 54-64.
- Barcaru Silvia**, *Considerații privind instituțiile administrației locale din Basarabia reflectate în actele legislative rusești din anii 1812-1837*, 2009, nr. 4 (80), p. 69-76.
- Bârșa Grigore**, *Câteva considerații referitoare la contextul istoric și interesul național în ideologia social-politică a lui Constantin Stere*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 46-54.
- Bărlădeanu Virgiliu**, *Politici imperiale ruse de reconfigurare a identităților teritoriale la finele secolului al XVIII-lea: comentariile la însemnările unui călător rus*, 2014, nr. 1 (97), p. 38-49.
- Birlădeanu Virgiliu, Cojocari Ludmila**, *Memoria colectivă și practicile memoriei în Republica Moldova: o perspectivă de cercetare istorică*, 2009, nr. 1 (77), p. 22-31.
- Birnea Pavel**, *Prestațiile orășenilor moldoveni în secolul al XV-lea – începutul secolului al XVI-lea*, 1993, nr. 3 (15), p. 26-36.
- Bejenaru Liviu Marius**, *România anilor '80 în optica lectorilor americani de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, 2013, nr. 4 (96), p. 65-82.
- Bobână Gheorghe**, *Valori etice în opera lui Antioh Cantemir*, 2013, nr. 3 (95), p. 44-50.
- Bochmann Klaus** (Moldova-Institut Leipzig), *Dimitrie Cantemir – reprezentant al culturii europene*, 2008, nr. 4 (76), p. 18-26.
- Boldureanu Ana**, *Falsuri și imitații după asprii otomani descoperiți în Moldova (secolul XVI)*, 2005, nr. 3 (63), p. 67-69.
- Borawski Piotr**, *Ziemska siuiba wojskowa tatarów wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI stuleciu*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 29-47.
- Brânză Vladimir**, *Dezvoltarea bazei tehnico-materiale a sistemului ocrotirii sănătății în localitățile rurale (1945-1985)*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 105-114.

- Brânză Vladimir**, *Situația epidemiologică în republică în perioada anilor '45-'60*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 70-79.
- Buga Vasile**, *Dispute istoriografice româno-sovietice*, 2014, nr. 2 (98), p. 100-112.
- Bulmagă Leonid**, *Tendențele de dezvoltare a structurii sociale a populației sătești a RSS Moldova (anii 60-80)*, 1990, nr. 4, p. 3-15.
- Bulmagă Leonid**, *Transformarea colhozurilor în sovhozuri: necesitate obiectivă sau politică de clasă?*, 1992, nr. 1 (9), p. 9-17.
- Bulmagă Leonid**, *Istoriografia sovietică moldovenească despre viața social-economică și culturală a satului din anii 60-80*, 1993, nr. 1 (13), p. 28-38.
- Bulmagă Leonid**, *Gospodăria auxiliară personală în Moldova în anii '50-'80*, 1995, nr. 2 (22), p. 38-46.
- Bulmagă Leonid**, *Aspecte ale dezvoltării sectorului agricol obștesc în anii 60-80*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 5-15.
- Bulmagă Leonid**, *Considerațiuni cu privire la procesul de iluminare culturală a oamenilor muncii de la țară în anii 60-70*, 1996, nr. 4 (28), p. 56-66.
- Bulmagă Leonid**, *Unele considerațiuni privind situația în economia și sfera socială din republică la mijlocul anilor '80*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 15-24.
- Bulmagă Leonid**, *Situația în economie și sfera socială a R.S.S. Moldovenești în anii 1986-1990*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 28-41.
- Bulmagă Leonid**, *Mentalitatea maselor: constatări, sugestii*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 48-53.
- Bulmagă Leonid**, *Deservirea socială a populației rurale (anii 60-80 ai sec. XX)*, 2007, nr. 2 (70), p. 15-24.
- Bulmagă Leonid**, *Experimentul moldovenesc – cooperare intergospodărească în agricultură*, 2008, nr. 1 (73), p. 3-17.
- Bulmagă Leonid**, *Starea social-economică a statului moldovenesc către mijlocul anilor '40 ai sec. XX*, 2008, nr. 2 (74), p. 76-96.
- Burlacu Valeriu**, *Pregătirea cadrelor pentru instituțiile de cultură din R.S.S. Moldovenească în anii 1944-1950*, 1994, nr. 1 (17), p. 45-49.
- Candu Teodor**, *Considerații privind administrația în Țara Moldovei în epoca medievală. Serdăria de Orhei-Lăpușna*, 2009, nr. 4 (80), p. 14-22.
- Candu Teodor**, *Serdarii de Orhei de la sfârșitul secolului al XVII-lea - începutul secolului al XVIII-lea: Darie Donici*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 51-59.
- Cașu Diana**, *Problema femeii în ideologia și propaganda comunistă. Considerații preliminare*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 200-204.
- Cașu Igor**, *Modernizarea economică a Basarabiei după modelul sovietic, 1944-1989 (nivelul și particularitățile de dezvoltare în comparație cu republicile unionale)*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 24-41.
- Cașu Igor**, *Instaurarea regimului comunist în Basarabia, 1940-1941*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 19-33.
- Cașu Igor**, *Problema privind exterminarea evreilor în timpul celui de-al doilea război mondial în istoriografia moldovenească post-sovietică*, 2004, nr. 2 (58), p. 30-47.

- Cașu Igor**, *Fals premeditat sau eroare banală? Considerații despre ultimatumul sovietic din iunie 1940*, 2004, nr. 4 (60), p.97-102.
- Cașu Igor**, *Teroarea stalinistă în Moldova sovietică*, 2010, nr. 1 (81), p. 114-127; 2010, nr. 2 (82), p. 53-68.
- Cereteu Igor**, *Unele considerații privind apariția tipului de plan triconc în arhitectura de cult a Moldovei dintre Prut și Nistru*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 73-76.
- Cereteu Igor**, *Unele constatări privind influențele sud-dunărene în arhitectura de cult a Moldovei (secolul XIV – prima jumătate a secolului XV)*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 37-46.
- Cereteu Igor**, *Valoarea documentară și semnificația istorică a notelor posesorale*, 2004, nr. 4 (60), p. 81- 88.
- Cereteu Igor**, *Circulație de carte și schimb de valori în Țara Moldovei în secolele XVU-XIX*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 66-84.
- Cereteu Igor**, *Itinerarii basarabene ale cărții românești vechi*, 2012, nr. 3 (91), p. 55-73.
- Cereteu Igor**, *Valori cărțurărești din Biblioteca Mănăstirii Curchi*, 2013, nr. 2 (94), p. 27-48.
- Cereteu Igor**, *Contribuții la istoria bibliotecii mănăstirii Noul Neamț*, 2014, nr. 3 (99), p. 33-55.
- Cernenchi Eugen**, *Un incident diplomatic moldo-rus în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, 2008, nr. 2 (74), p. 38-48.
- Cernenchi Eugen**, *Organizarea activității diplomatice a Țării Moldovei în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea (în opera lui Dimitrie Cantemir)*, 2010, nr. 2 (82), p. 138-150.
- Cernenchi Eugen**, *Un document privind relațiile lui Petru Rareș cu Hanatul din Crimeea (1537)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 35-42.
- Chicu Maria, Chirtoagă Ion**, *Unele modificări ale structurii sociale din Moldova de Sud-Est, aflată sub dominația turco-tătară*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 43-52.
- Chirtoagă Ion**, *Formele de proprietate feudală pe pământurile Chilieii, Akkermanului și ale Benderului (1484 – anii 60 ai sec. al XVI-lea)*, 1991, nr. 2 (6), p. 28-38.
- Chirtoagă Ion**, *Populația din Sud-Estul interfluviului Nistru-Prut sub dominația otomană (1484-1595)*, 1992, nr. 4 (12), p. 12-20.
- Chirtoagă Ion**, *Unele categorii de țărani cu îndatoriri speciale din Moldova (până la fin. sec al XVI-lea)*, 1994, nr. 1 (17), p. 40-44.
- Chirtoagă Ion**, *Evoluția semnificației teritoriale a noțiunii Basarabia*, 1994, nr. 2 (18), p. 9-13.
- Chirtoagă Ion**, *Unele aspecte ale utilizării normelor juridice în Moldova de Sud-Est administrată de otomani (până la sfârșitul sec. al XVI-lea)*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 55-57.

- Chirtoagă Ion**, *Formele de rentă din circumscripțiile Chilia, Cetatea Albă și Tighina (1484-1595)*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 35-43.
- Chirtoagă Ion**, *Sudul Țării Moldovei în opera lui Dimitrie Cantemir. Unele reflecții istoriografice*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 72-78.
- Chirtoagă Ion**, *Încercări de modernizare a Imperiului Otoman și a Principatelor Române în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, 2012, nr. 1 (89), p. 5-19.
- Chirtoagă Ion, Chirtoagă Valentina**, *O nouă sursă pentru studierea evoluției procesului demografic în sudul Basarabiei*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 96-98.
- Chirtoagă Ion, Chirtoagă Valentina**, *Nomazii în sud-estul Moldovei și Balcani în sec. XVI-XVII*, 2004, nr. 4 (60), p. 10-21.
- Chirtoagă Ion, Chirtoagă Valentina**, *Movileștii, polonezii și Sud-Estul Moldovei*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 28-30.
- Ciobanu Tudor**, *Impactul pandemiei de holeră din anii ,30 ai secolului al XIX-lea asupra Basarabiei*, 2005, nr. 4 (64), p. 35-45.
- Ciobanu Veniamin**, *„Nizam-i-djedid” (noua ordine) a sultanului Selim al III-lea în viziunea unui diplomat suedez*, 2007, Nr. 4 (72), p. 105-113.
- Ciocanu Sergius**, *Noi constatări privind biserica Sfântul Nicolae a mănăstirii rupestre de la Orheiul Vechi și inscripțiile ei medievale*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 68-77.
- Ciocanu Sergius**, *Începuturile mănăstirii Condrița. Construirea primei biserici de zid. Controverse*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 42-52.
- Ciorbă Veaceslav**, *Politica regimului totalitar comunist față de clerul Bisericii Ortodoxe din RSS Moldovenească (1944-1989)*, 2010, nr. 2 (82), p. 151-168.
- Ciorbă Veaceslav**, *Misiunea Ortodoxă Română din stânga Nistrului (1941-1944)*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 58-67.
- Coadă Ludmila**, *Implementarea reformei zemstvei în Basarabia: cadru juridic*, 2007, nr. 2 (70), p. 63-69.
- Cojocari Elena, Delgrade Natalia**, *Delincvența în Basarabia în perioada țaristă – cauze și efecte*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 141-159.
- Cojocaru Gheorghe**, *Cu privire la problema Adunării Constituante în Basarabia în anii 1917*, 1991, nr. 2 (6), p. 3-13; 1991, nr. 3 (7), p. 3-18.
- Cojocaru Gheorghe**, *Anul 1989. La originile bătăliei pentru Suveranitate*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 58-62.
- Cojocaru Gheorghe**, *O retrospectivă sinceră a bătăliei pentru Independență*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 5-21.
- Cojocaru Gheorghe**, *17 martie 1991. Un referendum unional eșuat*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 55-69.
- Cojocaru Gheorghe**, *Implozia URSS și cheștiunea Basarabiei*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 54-63.
- Cojocaru Gheorghe**, *Statele Unite ale Americii și Noile State Independente (sf. anului 1991)*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 55-65.
- Cojocaru Gheorghe**, *De ce s-a destrămat Uniunea Sovietică? O paradigmă istoriografică*, 2004, nr. 4 (60), p. 102-106.

- Cojocaru Gheorghe**, *Un punct de „cotitură” în problema națională: Conferința a XIX-a unională a PCUS (1988)*, 2005, nr. 3 (63), p. 80-83.
- Cojocaru Gheorghe**, *S-a întâlnit oare Pan Halippa cu Lenin la Petrograd în 1917? (Notițe pe marginea participării unui reprezentant al Basarabiei la Congresul I General al Sovietelor)*, 2008, nr. 2 (74), p. 3-21.
- Cojocaru Gheorghe**, *Rolul jucat de organizația clandestină bolșevică din Basarabia la afilierea Partidului Comunist din România la Internaționala Comunistă*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 139-151.
- Condrea Irina**, *Repere semiotice în analiza numelor de personaje din „Istoria ieroglifică” de Dimitrie Cantemir*, 2008, nr. 4 (76), p. 171-175.
- Constantin Ion**, *Istoriografia exulului românesc despre Basarabia*, 2013, nr. 1 (93), p. 104-109.
- Constantinov Valentin**, *Confruntările polono-otomane din anii 1615-1616 și urcarea lui Radu Mihnea pe scaunul Țării Moldovei*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 5-19.
- Constantinov Valentin**, *Tabuncic Sergiu, Inscripțiile de pe crucile de piatră de la Oxentea*, 2005, nr. 3 (63), p. 70-72.
- Constantinov Valentin**, *Față în față cu străinul. Imaginea celui alt. Țările Române la începutul secolului al XVII-lea*, 2007, nr. 2 (70), p. 43-62.
- Constantinov Valentin**, *Alianțe dinastice în Țara Moldovei după domniile lui Radu Mihnea*, 2008, nr. 2 (74), p. 66-75.
- Constantinov Valentin**, *Opțiuni politice, sociale și culturale în Țara Moldovei la începutul secolului al XVII-lea*, 2010, nr. 1 (81), p. 64-82.
- Constantinov Valentin**, *Ideologia politică reflectată în diplomatica actelor medievale românești*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 14-25.
- Constantinov Valentin**, *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale în timpul primei domnii a lui Ștefan Tomșa (după bătălia de la Cornul lui Sas și până la începutul campaniei de restabilire a Movileștilor în scaun 1613-1615)*, 2012, nr. 3 (91), p. 34-47.
- Constantinov Valentin**, *Bătălia de la Drăgșani din vara anului 1616 și conjunctura diplomatică în jurul acesteia*, 2013, nr. 2 (94), p. 8-18.
- Constantinov Valentin**, *Confruntări politico-diplomatice polono-otomane în problema revenirii Movileștilor în scaunul Moldovei la începutul anului 1616*, 2014, nr. 1 (97), p. 19-29.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Probleme de cultură în Republica Moldova. Evoluția teatrului și a arte teatrale între „reflecții și contraste”*, 2010, nr. 2 (82), p. 89-113.
- Cozma Valeria**, *Trepte ale învățămîntului de arte din Moldova*, 1990, nr. 4, p. 48-52.
- Cozma Valeriu, Dolghi Adrian**, *Primul manual universitar – prima sinteză de istorie a Moldovei*, 2007, nr. 3 (71), p. 52-62.
- Cozma Valeriu, Dolghi Adrian**, *Aservirea învățămîntului istoric superior din URSS intereselor politice*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 207-216.

- Curelaru Vicențiu** (Thessaloniki, Grecia), *Biserica Grecească Sfântul Pantelimon din Chișinău*, 2004, nr. 4 (60), p. 88-92.
- Daniele Vittorio, Malanima Paolo**, *Divergență și convergență în spațiul mediteranean în perioada 1950-2010*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 104-122.
- Danilov Maria**, *Considerații privind circulația unui manuscris din Țara Românească în Moldova dintre Prut și Nistru*, 1996, nr. 3 (27), p. 97-101.
- Danilov Maria**, *Basarabia în notele de călătorie ale lui V.L. Dedlov (sfârșitul secolului al XIX-lea)*, 2014, nr. 2 (98), p. 40-47.
- Danu Eugenia**, *Activitatea partidului progresist moldovenesc (1917)*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 5-16.
- Danu Eugenia**, *Aspecte din activitatea Societății de iluminare culturală Făclia*, 2013, nr. 1 (93), p. 9-25.
- Dolghi Adrian**, *Locul sovietelor sătești și orașenești în sistemul administrativ de comandă din URSS*, 2009, nr. 4 (80), p. 122-132.
- Donos Alexandru**, *Aspecte din istoria Bisericii Orotodoxe din R.S.S.Moldovenească din perioada 1944-1953*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 28-34.
- Dragnev Demir**, *Difuzarea cărților manuscrise româno-slave în spațiul sud-est-european (secolele XIV-XVII)*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 66-67.
- Dragnev Demir**, *Constatări privind periodizarea evoluției forțelor armate ale Țării Moldovei*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 5-13.
- Dragnev Demir**, *Cu privire la apariția în Rusia moscovită a unor opere publicistice provenite din spațiul românesc (sfârșitul sec. al XV-lea)*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 38-45.
- Dragnev Demir**, *Constituirea și afirmarea statului medieval la est de Carpați (considerații istoriografice)*, 2010, nr. 1 (81), p. 3-17.
- Dragnev Demir, Andrei Eșanu**, *Date inedite despre urmașii vornicului Ilie Abaza în Rusia*, 1994, nr. 2 (18), p. 3-9.
- Dragnev Demir, Costin Petru**, *Organizarea sistemului vamal în Moldova în sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, 2007, Nr. 4 (72), p. 114-122.
- Dragnev Emil**, *Contribuții privind portretul funerar al lui Teodor Vitolt și chipul Sf. Nedelia în picturile de la Lujeni (mijlocul sec. al XV-lea)*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 26-34.
- Dragnev Emil**, *Note privitoare la pictura „înțeleaptă” din Moldova medievală*, 2004, nr. 4 (60), p. 21-33.
- Dragnev Emil**, *Programul iconografic al pronaosului bisericii Sf. Cruce din Pătrăuți*, 2005, nr. 3 (63), p. 15-26.
- Dragnev Emil**, *Profeții Vechiului Testament din naosul bisericii Sf. Gheorghe a mănăstirii Voroneț*, 2014, nr. 3 (99), p. 56-72.
- Drumea Ana**, *Unele considerații privind componența calitativă a cadrelor didactice din instituțiile de învățământ superior din Moldova (1976-1985)*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 69-75.
- Duca Gheorghe**, *Neamul Cantemireștilor – figuri notorii ale culturii naționale și universale*, 2008, nr. 4 (76), p. 8-9.

- Dulschi Silvia**, *Aspecte ale mișcării liberale din Basarabia în perioada anilor 1905-1907*, 2005, nr. 4 (64), p. 25-34.
- Emilciuc Andrei**, *Extinderea în Basarabia a sistemului rus de asigurare a securității alimentare a populației (anii 30- '40 ai secolului al XIX-lea)*, 2013, nr. 3 (95), p. 59-71.
- Emilciuc Andrei**, *Proiectarea primei căi ferate în Basarabia: între imperativul dezvoltării și asumarea poverii fiscale (1863-1867)*, 2014, nr. 2 (98), p. 13-28.
- Enciu Nicolae**, *Mișcarea naturală a populației rurale din Basarabia între cele două războaie mondiale*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 65-70.
- Enciu Nicolae**, *Mișcarea migratorie a populației rurale din Basarabia (1918-1940)*, 1995, nr. 2 (22), p. 15-24.
- Enciu Nicolae**, *Aspecte din activitatea Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940)*, 1996, nr. 4 (28), p. 28-33.
- Enciu Nicolae**, *Regimul alimentar al populației rurale din Basarabia interbelică*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 28-46.
- Enciu Nicolae**, *Evoluția demografică a Basarabiei între cele două războaie mondiale*, 2013, nr. 1 (93), p. 55-75.
- Eremia Ion**, *Hătmănia domnilor Moldovei la est de Nistru (1681-1703)*, 1994, nr. 1 (17), p. 20-29.
- Eșanu Andrei**, *Istoriografia Țării Moldovei de la Gr. Ureche pînă la I. Neculce. Unele aprecieri valorice*, 1993, nr. 1 (13), p. 3-15.
- Eșanu Andrei**, *Școala domnească la Chișinău la începutul secolului al XIX-lea*, 1993, nr. 3 (15), p. 14-20.
- Eșanu Andrei**, *Valori bibliofile în colecții particulare din Republica Moldova (Un «Catavasier» tipărit la Iași în 1792)*, 1993, nr. 4 (16), p. 41-48.
- Eșanu Andrei**, *Considerații despre viața și activitatea cărturărească a lui Axinte Uricariul*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 35-46.
- Eșanu Andrei**, *Relațiile româno-otomane în evul mediu (unele principii metodologice de cercetare)*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 64-67.
- Eșanu Andrei**, *Carte și tipar în spațiul istoric al Moldovei (sec. XIX -începutul sec. XX)*, 2007, Nr. 4 (72), p. 3-12.
- Eșanu Andrei**, **Eșanu Valentina**, *Din istoria familiei Cantacuzino*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 35-40.
- Eșanu Andrei**, **Eșanu Valentina**, *Începuturile unei epoci culturale în Moldova (Activități culturale și spirituale la mănăstirea Secu în primele decenii ale secolului al XVII-lea)*, 1996, nr. 1 (25), p. 5-17.
- Eșanu Andrei**, **Eșanu Valentina**, *Valori bibliofile moldovenești în Dobrogea (secolele XVII-XIX)*, 1996, nr. 4 (28), p. 20-27.
- Eșanu Andrei**, **Eșanu Valentina**, *Administrarea cetății și a ținutului Soroca (sec. XV - începutul sec. al XIX-lea)*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 38-55.
- Eșanu Andrei**, **Eșanu Valentina**, *Un mare demnitar la curtea mușatinilor. Ma-noiI Grecul (?-1467)*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 43-51.

- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Interpretări pe marginea unor lacune din documentele lui Ștefan cel Mare*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 70-73.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Românii și Episcopia ortodoxă din Przemysl (sec. XIV-XVII)*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 10-16.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Cu privire la un pretins codice de la mănăstirea Căpriansa*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 52-55.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Un Letopiseț slavo-român inedit de la mănăstirea Hilandar*, 2004, nr. 2 (58), p. 5-13.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Opera lui Dimitrie Cantemir in manuscrise și ediții princeps. Repertoriu*, 2008, nr. 4 (76), p. 27-55.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Dimitrie Cantemir și Sud-Estul Europei după Campania de la Prut*, 2008, nr. 4 (76), p. 114-118.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Obârșia și familia lui Luca Arbure în lumina unor izvoare inedite*, 2009, nr. 1 (77), p. 3-21.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Biblioteca schitului Condrița (sec. XVI - XIX). Încercare de reconstituire*, 2012, nr. 3 (91), p. 23-33.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, „*Notationes quotidianae*” de Ivan Ilinskii (1721-1730). *O nouă viziune după o lectură de-visu*, 2013, nr. 3 (95), p. 15-20.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, Fuștei Nicolae**, *Stareții Mănăstirii Căpriansa (secolele XV-XX)*, 1996, nr. 3 (27), p. 55-71.
- Eșanu Valentina**, *Ciobârciul în sistemul de apărare din sud-estul Moldovei în secolul al XVI-lea*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 67-70.
- Eșanu Valentina**, *Elita ștefaniană și cartea*, 2014, nr. 3 (99), p. 11-16.
- Ețco Diana**, *Pagini din istoria înființării și funcționării Școlii eparhiale de fete din Chișinău*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 89-92.
- Ețco Diana**, *Din istoria funcționării Școlii spirituale de băieți din Chișinău*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 104-110.
- Ețco Diana**, *Fragmente din istoria înființării Seminarului Teologic din Chișinău*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 62-69.
- Ețco Diana**, *Seminarul Teologic din Chișinău în perioada reformelor din anii ,60 ai sec. al XIX-lea*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 85-92.
- Ețco Diana**, *Impactul regimului Pobedonosțev asupra activității Seminarului Teologic din Chișinău*, 2004, nr. 3 (59), p. 58-64.
- Ețco Diana**, *Un deceniu de afirmări și realizări în istoria primei instituții de învățământ din Basarabia*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 69-80.
- Ețco Diana**, *Confruntări politice în Basarabia la început de sec. XX*, 2008, nr. 1 (73), p. 104-112.
- Ețco Diana**, *Unele considerații privind înființarea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia și a școlilor primare parohiale conform Regulamentului din 1836*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 129-140.
- Fedorencu Victoria**, *Membrii familiei Cantemir – personaje ale piesei druțiene*, 2008, nr. 4 (76), p. 160-163.

- Felea Alina**, *Din istoria mentalităților în Țara Moldovei: imaginea morții în societatea urbană (miji. sec. XVII-mijl.sec. XVIII)*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 66-74.
- Felea Alina**, *Impactul otoman în viața cotidiană și mentalitatea orășenilor din Moldova în perioada miji. sec. XVII – miji. sec. XVIII*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 76-85.
- Felea Alina**, *Despre imaginea corpului în Țara Moldovei (mijlocul sec. XVII-mijlocul secolului XVIII)*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 35-42.
- Felea Alina**, *Isprăvnicia în ținutul Soroca (miji. sec. al XVIII-lea - înc. sec. al XX-lea)*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 38-43.
- Felea Alina**, *Ocolul, hotarul și vatra orașului Soroca*, 2008, nr. 1 (73), p. 47-54.
- Felea Alina**, *Câteva aspecte ale cotidianului și mentalității în operele lui Dimitrie Cantemir*, 2008, nr. 4 (76), p. 108-113.
- Fortuna Andrei**, *Situația Republicii Moldova în perioada dintre dezmembrarea URSS și intrarea în structurile economice ale CSI (27 august 1991-15 aprilie 1994)*, 2004, nr. 3 (59), p. 80-90.
- Fortuna Andrei**, *Evoluția orientărilor geopolitice ale Republicii Moldova (1991-1995)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 293-312.
- Furtună Alexandru**, *Unele considerente privind spațiul de viață (așezarea, locuința) românesc*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 21-27.
- Furtună Alexandru**, *Unele considerente privind reflectarea unităților de măsură în creația populară*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 78-85.
- Furtună Alexandru**, *Constatări privind rolul cabalinelor în viața cotidiană a Țării Moldovei*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 24-35.
- Furtună Alexandru**, *Moara și morăritul în spațiul românesc, reflectate în creația populară*, 2004, nr. 4 (60), p. 92-96.
- Furtună Alexandru**, *Unele considerații privind cotidianul și mentalitatea arhaică*, 2005, nr. 3 (63), p. 61-67.
- Fusco Idamaria**, *A crisis in the past. Plague and mortality in the Kingdom of Naples in the 17th century*, 2012, nr. 3 (91), p. 48-54.
- Fuștei Nicolae**, *Gavriil Bănulescu-Bodoni. Activități la mănăstirea Căpriană*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 108-118.
- Fuștei Nicolae**, *Preocupări de istorie națională în opera mitropolitului Dosoftei*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 70-76.
- Fuștei Nicolae**, *Mitropolitul Dosoftei, preocupări de teologie biblică și practică*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 26-37.
- Fuștei Nicolae**, *Contribuția lui Dosoftei la introducerea limbii române în cultul religios*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 19-24.
- Fuștei Nicolae**, *Carte veche românească la biblioteca bisericii „Sf. Dumitru” din Chișinău*, 2005, nr. 4 (64), p. 61-72.
- Fuștei Nicolae**, *Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni în fruntea exarhatului Moldovei, Valahiei și Basarabiei*, 2007, nr. 1 (69), p. 20-34.
- Fuștei Nicolae**, *Contribuția Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni la dezvoltarea tiparului*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 169-178.

- Fuștei Nicolae**, *Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni și Filiala Chișinău a Societății Biblice Ruse*, 2010, nr. 1 (81), p. 146-160.
- Fuștei Nicolae**, *Motive doctrinare pentru persecutarea „Martorilor lui Iehova”*, 2013, nr. 4 (96), p. 48-64.
- Galben Andrei**, *Organele judiciare locale din Moldova feudală (sec. XVIII-începutul sec. XIX)*, 1990, nr. 3, p. 3-13.
- Galușcenco Oleg**, *Crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (R.A.S.S.M.)*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 65-82.
- Gherman Marin**, *Aspectul politic al fenomenului politic de imperiu în istoria Bucovinei Habsburgice*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 91-107.
- Ghilaș Victor**, *Artele vizuale în preocupările familiei Cantemir*, 2008, nr. 4 (76), p. 164-170.
- Ghimpu Vlad**, *Redescoperirea istoriei românilor nord-dunăreni din secolele al IX-lea și al X-lea (cu date onomastice și hidronimice)*, 2007, nr. 2 (70), p. 70-79.
- Gonța Gheorghe**, *Unele considerente privind evoluția raporturilor internaționale ale Moldovei și a mentalității politice în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, 1996, nr. 3 (27), p. 40-54.
- Gonța Gheorghe**, *Evoluția politică a Țării Moldovei în ultimul pătrar al secolului al XVI-lea*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 7-15; 2001, nr.1-4 (45-48), p. 46-54.
- Gonța Gheorghe**, *Relațiile politice dintre Țara Moldovei și statul rus în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 26-38.
- Gonța Gheorghe**, *Obligațiile militare ale Țării Moldovei și populației din Balcani față de Poarta Otomană în a doua jumătate a sec. al XVI-lea*, 2007, Nr. 4 (72), p. 85-94.
- Grama Dumitru**, *Din istoria izvoarelor dreptului Țării Moldovei*, 2007, Nr. 4 (72), p. 38-52.
- Grama Dumitru**, *Unele deziderate ale lui Dimitrie Cantemir referitoare la evoluția statutului juridic al Moldovei după 1711*, 2008, nr. 4 (76), p. 125-140.
- Grama Dumitru**, *Caracterizarea juridică a dezmembrării statului Moldova în 1812*, 2012, nr. 2 (90), p. 25-40.
- Gribincea Mihai**, *Politica fiscală stalinistă în RSS Moldova și foametea din anii 1946-1947*, 1990, nr. 3, p. 13-27.
- Gribincea Mihai, Țaranu Anatol**, *Unele aspecte ale prezenței militare ruse în Republica Moldova*, 2004, nr. 2 (58), p. 48-64.
- Gumenâi Ion**, *Raiua Hotinului între anii 1718-1806*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 53-68; 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 51-61.
- Gumenâi Ion**, *Unele considerații privind proprietatea boierească în ținutul Hotin în secolul al XVII-lea*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 43-65.
- Gumenâi Ion**, *Câteva considerații noi privind întemeierea episcopiei Hotinului*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 80-91.
- Gumenâi Ion**, *Politica Imperiului Rus față de lipovenii din sudul Basarabiei în perioada împăratului Alexandru I*, 2014, nr. 1 (97), p. 50-61.

- Guz Svetlana**, *Situația coloniștilor germani în timpul aplicării reformei agrare din 1918-1920 în Basarabia*, 1996, nr. 1 (25), p. 47-53.
- Guzun Vadim**, *Cea de a doua mare foamete din Uniunea Sovietică: relatări ale refugiaților care s-au salvat în România*, 2013, nr. 2 (94), p. 49-62.
- Haidarli Dan**, *Relațiile moldo-tătare de la finele deceniului 6 și începutul deceniului 7 ale secolului al XVIII-lea*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 35-47.
- Haidarli Dan**, *Ultima invazie a hoardelor tătaro-nogaice în Moldova în anul 1770 pe fondalul războiului ruso-turc din anii 1768-1774*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 83-92.
- Haidarli Dan**, *Domniile fanariote și Hanatul din Crimeea. Relații politico-militare pe fundalul războiului austro-turc din 1716-1718*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 85-96.
- Haidarli Dan**, *Relațiile politice dintre domnii Moldovei și demnitarii hanatului din Crimeea pe fundalul războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739*, 2007, nr. 3 (71), p. 34-45.
- Haidarli Dan**, *Date istorice cu privire la populația armenească în spațiul Pruto-Nistrean (până la sfârșitul secolului al XIX-lea)*, 2008, nr. 3 (75), p. 102-106.
- Haidarli Dan**, *Contextul relațiilor politice dintre reprezentanții familiei Cantemireștilor și conducătorii Hanatului din Crimeea*, 2008, nr. 4 (76), p. 176-179.
- Harabara Valeriu**, *Politica autorităților țariste față de refugiații greci din Basarabia în anii 1821-1829*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 108-115.
- Hâncu Ion**, *Semnificația etnoculturală a vaselor de lut folosite în evul mediu timpuriu de către populația diin spațiului pruto-nistrean*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 27-37.
- Hâncu Ion**, *Semnificația istorico-etnică a obiceiurilor funerare dintr-un sat medieval timpuriu din codrii Hânceștilor*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 5-18.
- Hâncu Ion**, *Soarta băștinașilor din spațiul pruto-nistrean în antichitate și în evul mediu timpuriu*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 36-46.
- Hâncu Ion**, *Medicina la strămoșii moldovenilor*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 12-16.
- Herghiligiu Cristina**, *Mărci ale comportamentului politic al elitei moldovenești în perioada 1449-1457*, 2012, nr. 3 (91), p. 8-22.
- Hrenciu Daniel**, *Mareșalul Jozef Pilsudski: O viață în serviciul Poloniei (1867-1935)*, 2007, nr. 1 (69), p. 45-59.
- Ilinca Alina**, *Considerații privind criza energetică din România anilor '80*, 2014, nr. 1 (97), p. 2014, nr. 1 (97), p. 88-100
- Ilinca Alina, Bejenaru Liviu Marius**, *Mihail Gorbaciov sau cântecul de lebedă al comunismului de tip sovietic*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 92-103.
- Ioniță Ion**, *Romanizarea Daciei răsăritene în prima jumătate a mileniului I d.H.*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 19-26.
- Iordan Constantin**, *Ofensiva Kominternului contra statelor Sud-Estului european și reacții în regiune (1924-1925)*, 2008, nr. 1 (73), p. 37-46.

- Istrati Eugenia**, *Unele considerații cu privire la data înființării Partidului Național Moldovenesc*, 1995, nr. 1 (21), p. 20-24.
- Istrati Eugenia**, *Partidul Național Moldovenesc: principii ideologice și programatice*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 26-34.
- Iucal Vasile**, *Un oraș dispărut – târgul medieval Țuțora*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 217-230.
- Iyiyol Fatih**, *Before and after the 1812 Treaty of Bucarest from the perspective of the Ottoman State*, 2012, nr. 2 (90), p. 79-84.
- Jarcuțchi Ion**, *Preliminariile Tratatului ruso-turc de pace de la București și anexarea Moldovei de Est la Imperiul Rus (1812)*, 2012, nr. 2 (90), p. 5-24.
- Jēkabsons Ēriks**, *Latvian – romanian relations during interwar period 1920-1940: context of Bessarabia*, 2012, nr. 4 (92), p. 30-36.
- Jitari Andrei**, *Mișcările religioase neoprotestante și orientale din Republica Moldova în perioada anilor 1991-2000*, 2004, nr. 3 (59), p. 91-110.
- Kocoj Ewa**, *Związki Rumunii ze Śęwišť Gorș Athos - historia i wspokzesnosc*, 2008, nr. 3 (75), p. 45-58.
- Krajdan Arina**, *Noțiunea de știință în Moldova din sec. al XVIII-lea (după unele izvoare)*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 103-108.
- Lefter Lucian-Valeriu**, *Oameni și mărturii înaintea judecătorului. Cronica întâmplărilor din 1907 într-un târg moldovenesc*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 194-199.
- Leșcu Anatol**, *Cantemireștii în istoria militară a Moldovei*, 2008, nr. 4 (76), p. 153-159.
- Levit Ejim, Pinzaru Sava**, *Teza de licență a lui Alexei Mateevici*, 1992, nr. 4 (12), p. 21-27.
- Lisnic Angela**, *Moldova și Țara Românească în contextul acțiunilor politico-militare ale Marilor Puteri în războiul austro-ruso-turc din 1735-1739*, 2004, nr. 4 (60), p. 34-49.
- Lisnic Angela**, *Tipurile mentalităților: interpretări istorice și istoriografice*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 65-70.
- Lisnic Angela**, *Tipurile mentalităților: interpretări istorice și istoriografice*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 66-69.
- Lisnic Angela**, *Locul Principatelor Dunărene în acțiunile politico-militare ale Marilor Puteri în războiul austro-ruso-turc din 1735-1739*, 2008, nr. 1 (73), p. 113-129.
- Lozovanu Dorin**, *Meglenoromâni – evoluție istorică, etnonime, răspândire și procese etnodemografice*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 205-234.
- Mafteuță Natalia**, *Considerații privind problema spațiilor școlare din Basarabia în primele decenii ale sec. XX*, 2014, nr. 1 (97), p. 62-73.
- Malanima Paolo**, *Serfdom in Eastern Europe After the Revisions*, 2014, nr. 2 (98), p. 29-39.
- Marinescu Florin**, *Mănăstirea Mira de lângă Focșani, metoh al mănăstirii athonite Vatoped*, 2008, nr. 4 (76), p. 82-87.

- Maxim Mihai**, *Dimitrie Cantemir și epoca sa. Documente noi din arhivele turcești*, 2008, nr. 4 (76), p. 73-81.
- Moisa Gabriel**, *History under ideological control. Nicolae Titulescu between exclusion and integration (1948-1989)*, 2014, nr. 4 (100), p. 52-68.
- Moraru Pavel**, *Administrația română în Bucovina (1941-1943)*, 2004, nr. 3 (59), p. 64-80.
- Moraru Pavel**, *Dumitru Bogos (1889-1946): momente inedite ale biografiei*, 2007, nr. 1 (69), p. 79-94.
- Moraru Pavel**, *Ieșirea României din războiul împotriva U.R.S.S. și acțiunile SMERȘ pentru anihilarea agenturii Serviciilor Speciale Românești*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 68-85.
- Moraru Pavel**, *Alegerile locale din Tighina, din anul 1933*, 2013, nr. 4 (96), p. 35-39.
- Moraru Pavel**, *Minoritatea bulgară din Basarabia, în perioada regimului Antonescu*, 2014, nr. 4 (100), p. 33-43.
- Movileanu Tudor**, *Unele considerații privind „Oastea cea mare” în Țara Moldovei până la mijlocul secolului al XVI-lea*, 2014, nr. 1 (97), p. 30-37.
- Neamțu Angela**, *Considerații asupra învățământului primar din coloniile germane de pe teritoriul Basarabiei (1812-1914)*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 48-55.
- Negrei Ion**, *Mischevca Vlad, Protestele de la 1912 cu ocazia centenarului răpirii Basarabiei*, 2012, nr. 2 (90), p. 97-111.
- Negru Elena**, *Introducerea și interzicerea grafiei latine în R.A.S.S.M.*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 34-42.
- Negru Elena**, *Formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești și evoluția ei social-economică*, 2010, nr. 1 (81), p. 161-169.
- Negru Elena**, *Schimbările de turiști dintre RSS Moldovenească și Republica Socialistă România (anii 60-70 ai sec. XX)*, 2013, nr. 2 (94), p. 83-90.
- Negru Elena**, *Campania „frățescă” a PCM împotriva audiovizualului din RSR (anii 70-80 ai sec. XX)*, 2014, nr. 2 (98), p. 113-123.
- Negru Elena**, **Negru Gheorghe**, *Cultivarea „patriotismului sovietic” și contracararea „naționalismului moldo-român” în primii ani postbelici din RSSM*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 83-91.
- Negru Gheorghe**, *O cale aparte a României. Concepția „Neoioabăgiei” de C. Dobrogeanu-Gherea*, 1992, nr. 2 (10), p. 11-20.
- Negru Gheorghe**, *C. Dobrogeanu-Gherea despre problema agrară în România*, 1993, nr. 2 (14), p. 8-16.
- Nesterov Tamara**, *Arhitectura cetății Soroca – un argument important în datarea fortăreței*, 2007, nr. 2 (70), p. 25-42.
- Nicolaev Gheorghe**, *Cultura artistică în Republica Moldova sub dominația regimului comunist (anii '60-'80)*, 1995, nr. 1 (21), p. 3-10.
- Nicolaev Gheorghe**, *Unele aspecte privind pregătirea cadrelor intelectualității artistice în R.S.S. Moldovenească (1944-1990)*, 1996, nr. 2 (26), p. 5-16; 1996, nr. 3 (27), p. 72-86.

- Nicolaev Gheorghe**, *Unele considerații cu privire la politica statului în domeniul conservării și valorificării patrimoniului istorico-cultural în R.S.S. Moldovenească în anii ,40-'80 ai secolului al XX-lea*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 63-71.
- Nicolaev Gheorghe**, *Antrenarea colectivelor de artiști amatori din RSSM în opera de îndoctrinare politică a populației (anii 60-70 ai secolului al XX-lea)*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p.152-168.
- Nicolaev Gheorghe**, *Politici comemorative sovietice în RSS Moldovenească prin monumente de istorie și sculpturi monumentale (1944-1990)*, 2012, nr. 4 (92), p. 59-82.
- Nicolaev Gheorghe**, *File din istoria neîmplinită a Muzeului de Arhitectură și Etnografie a Satului din Chișinău*, 2014, nr. 2 (98), p. 83-99.
- Nicolenco Viorica**, *Începuturile mișcării legionare în Basarabia (1929-1933)*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 68-80.
- Nicolenco Viorica**, *Extrema dreaptă în Europa interbelică*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 41-50.
- Niculită Ion**, *Contribuții la originea tracilor*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 5-12.
- Onicov Eugen**, *Viața și activitatea literară a arhimandritului Andronic (Popovici)*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 179-190.
- Parasca Pavel**, *Antecedente ale înstrăinării Basarabiei până la 1812*, 1992, nr. 3 (11), p. 27-32.
- Parasca Pavel**, *Continuitatea populației românești din Podolia (sec. XIII—XV)*, 1995, nr. 2 (22), p. 46-51.
- Pânzar Alexandru**, *O spiță de neam din 1819 a boierilor Șeptelici. Câteva considerații despre cum se alcătuiau spițele de neam în Divanul Domnesc*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 60-69.
- Pînzaru Mihai**, *Misiunea lui Nicolae Milescu în Suedia (1666-1667) și implicațiile sale politice și culturale*, 1993, nr. 1 (13), p. 47-53.
- Pînzaru Mihai**, *Nicolae Milescu – cartograf al Siberiei*, 1993, nr. 3 (15), p. 20-25.
- Pînzaru Sava**, *Anul 1905 și Seminarul Teologic din Chișinău*, 1991, nr. 1 (5), p. 3-12.
- Pelin Valentina**, *Mărturii documentare despre schitul Condrița înainte de 1783*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 13-20.
- Pelin Valentina**, *Cronica sârbo-moldovenească. Revenire la textul original din Moldova din anii 1615-1620*, 2004, nr. 2 (58), p. 13-30.
- Pelin Valentina**, *Manuscrise și activități culturale de la mănăstirea Dobrușa (sec. XVIII-XIX)*, 2007, nr. 2 (70), p. 3-14.
- Pelin Valentina**, *Autorul Istoriei mănăstirilor Neamț și Secu în apărarea propriei sale lucrări*, 2014, nr. 3 (99), p. 17-32.
- Ploșniță Elena**, *Muzeul de Istorie, Istoria și Publicul*, 2007, nr. 2 (70), p. 80-87.
- Pogolșa Lilia**, *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Luțk din 1711*, 2008, nr. 4 (76), p. 141-152.
- Polivțev Vladimir**, *N. A. Doroșevski (schițe din biografia politică)*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 92-97.

- Pop Ioan-Aurel**, *Lección de românism a românilor de la răsărit (sau cum am devenit moldovean ...)*, 2014, nr. 1 (97), p. 5-18.
- Pop Ioan-Aurel**, *Eminescu și Transilvania (sau Elogiul culturii naționale românești)*, 2014, nr. 2 (98), p. 5-12.
- Popovici Angela**, *Evoluția domeniului domnesc în arealele ținuturilor Orhei, Lăpușna, Soroca (secolele XV-XVII)*, 1996, nr. 3 (27), p. 87-97.
- Popovici Angela**, *Proprietatea devălmașă și structura socială a proprietarilor ei în ținuturile Lăpușna, Orhei, Soroca (sec. XV-începutul sec. XVIII)*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 56-65.
- Popovici Corneliu**, *Contribuții privind credințele sciților și orfismul timpuriu*, 1996, nr. 4 (28), p. 5-20.
- Popovschi Valeriu**, *Despre constituirea Republicii Democratice Moldovenești la 2 decembrie 1917*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 92-105.
- Popovschi Valeriu**, *Pregătirea constituției Republicii Democratice Moldovenești și a celei a Basarabiei autonome*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 45-62.
- Popovschi Valeriu**, *Cum a fost creat și a activat Biroul de organizare a Sfatului Țării*, 2005, nr. 4 (64), p. 46-51.
- Popovschi Valeriu**, *Reflecții cu privire la activitatea unor cămine culturale din Basarabia la sfârșitul perioadei interbelice și în anii războiului*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 55-60.
- Popovschi Valeriu**, *Câteva date din istoria satului Bahmut, raionul Călărași*, 2008, nr. 3 (75), p. 114-117.
- Popovschi Valeriu**, *Declanșarea luptei pentru limba maternă și alfabetul latin în Basarabia în anul 1917*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 115-138.
- Postică Elena**, *Organizații de rezistență din Basarabia postbelică (1944-1950)*, 1996, nr. 4 (28), p. 43-55.
- Postică Gheorghe**, *Considerații privind vestimentația medievală timpurie din spațiul pruto-nistrean*, 2004, nr. 4 (60), p. 5-10.
- Poștarencu Dinu**, *Dimitrie Cantemir la Sankt Petersburg*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 76-79.
- Poștarencu Dinu**, *Exodul populației peste Prut după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 93-99.
- Poștarencu Dinu**, *Componenta etnică și nivelul de instruire al populației urbane din Basarabia*, 2004, nr. 3 (59), p. 44-58.
- Poștarencu Dinu**, *Componenta socială, confesională și după sex a populației urbane a Basarabiei (1850-1917)*, 2005, nr. 4 (64), p. 5-24.
- Poștarencu Dinu**, *Comitetul Provizoriu Regional al Basarabiei (1816-1818)*, 2009, nr. 4 (80), p. 77-84.
- Poștarencu Dinu**, *Dinamica populației urbane a Basarabiei (1850-începutul secolului al XX-lea)*, 2010, nr. 1 (81), p. 83-101.
- Poștarencu Dinu**, *Mișcarea naturală a populației Basarabiei în perioada țaristă*, 2013, nr. 4 (96), p. 7-34.

- Poștarencu Dinu**, *Ațiuni de luptă pe teritoriul Basarabiei în decursul Primului Război Mondial*, 2014, nr. 3 (99), p. 84-99.
- Pruteanu-Isăcescu Iulian**, *Martin Luther și evreii. Anii toleranței (1514-1535)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 26-34.
- Purice Stela**, *Unele constatări istoriografice privind influențele occidentale în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 31-32.
- Purice Stela**, *Influențele occidentale în pictura murală a Moldovei în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, 2008, nr. 2 (74), p. 130-137.
- Purici Ștefan**, *Cu privire la concepția istorică despre dominația Haliciului asupra teritoriului din nordul Moldovei în sec. XII-XIV*, 1992, nr. 4 (12), p. 3-12.
- Rîșcă I. P.**, *Unele contribuții la cercetarea creării bazei materiale a școlilor Moldovei (1946-1960)*, 1990, nr. 3, p. 60-65.
- Rezachevici Constantin**, *Considerente privind apărătorii Cetății Neamțului în timpul asediului polon din 1691*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 17-25.
- Rezachevici Constantin**, *Cum a ajuns 1359 anul „descălecatului” Moldovei? Lămurirea unei vechi enigme după izvoare polone*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 17-26.
- Rezachevici Constantin**, *Magnații Buczacki-Jasztowiecki și Moldova în secolele XV – XVI și ramura necunoscută a acestora, boierii moldoveni Buceațchi*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 21-28.
- Rezachevici Constantin**, *Constantin Cantemir (1627-1693), întemeietorul dinastiei Cantemireștilor*, 2008, nr. 4 (76), p. 14-17.
- Rus Ionaș (SUA)**, *Românii și minoritarii în Basarabia interbelică*, 1994, nr. 1 (17), p. 29-39.
- Salem Essam Abou**, *Unele constatări privind conflictul transnistrean: geneză și actualitate*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 61-65.
- Salvemini Raffaella**, *A safe maritime border in the Kingdom of the Two Sicillies (XVth – XIXth centuries)*, 2014, nr. 3 (99), p. 73-83.
- Sava Igor**, *Unele considerații cu privire la structura instituțională a mănăstirilor Moldovei în secolele XV-XVI*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 17-25.
- Sava Igor**, *Motivațiile actului de citorie în spațiul carpato-nistrean (secolele XV-XVI)*, 2005, nr. 3 (63), p. 5-15.
- Sava Igor**, *Repere istoriografice privind problema formării și evoluției domeniului mănăstiresc în Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVI)*, 2005, nr. 4 (64), p. 52-61.
- Sava Lucia**, *Vestimentația locuitorilor orașului Chișinău (1900-1918)*, 2005, nr. 4 (64), p. 73-82.
- Sălăgean Marcela**, *Momente din istoria unirii Transilvaniei cu România*, 2013, nr. 1 (93), p. 49-54.
- Sclifos Eugen-Tudor**, *Politica rusească a domnitorului moldovean Mihail Sturdza*, 2013, nr. 3 (95), p. 51-58.

- Scurtu Ioan**, *Basarabia în documente semnate de marile Puteri (1920-1947)*, 2013, nr. 1 (93), p. 76-85.
- Scutelnic Valeriu**, *Contribuții istoriografice referitoare la reforma agrară din Basarabia de la 1868*, 2005, nr. 3 (63), p. 73-80.
- Scutelnic Valeriu**, *Regulamentul despre relațiile agrare a țăranilor regiunii Basarabia*, 2007, nr. 1 (69), p. 60-78.
- Scutelnic Valeriu**, *Legislația migraționistă rusă și exodul populației basarabene la finele secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea*, 2008, nr. 3 (75), p. 107-113.
- Serbaniuc Elena**, *Rețeaua de drumuri și transport a orașului Chișinău în secolul al XIX-lea*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 43-51.
- Simon Alexandru**, *Moldavia, Caffa and Venice in the mid 1470': Maritime and financial designs and settings for the later crusades*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 3-28.
- Solovei Rodica**, *Din viața culturală a Transnistriei (1941-1943)*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 30-42.
- Soltan Gheorghe**, „Vecin”- „Sused” în documentele moldovenești din secolele XVI-XVIII (referitor la proveniența termenului), 1991, nr. 1 (5), p. 12-17.
- Soltan Gheorghe**, *Răzeșii moșiei Drăslăceni: un studiu cronologic*, 2008, nr. 1 (73), p. 86-103.
- Sovetov Pavel**, *Miron Costin și epoca sa*, 1990, nr. 2, p. 3-15.
- Sovetov Pavel**, *Cât a costat Țării Moldovei dominația străină (forme economice de dependență a Moldovei în secolul al XVI-lea - începutul secolului al XVIII-lea)*, 1990, nr. 4, p. 16-29.
- Stăvilă Veaceslav**, *Populația Basarabiei în perioada celui de al doilea Război Mondial*, 1993, nr. 3 (15), p. 9-14.
- Stăvilă Veaceslav**, *Aspecte privind dezorganizarea economiei basarabene în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale*, 1996, nr. 2 (26), p. 29-34.
- Stăvilă Veaceslav**, *Evoluția componentei naționale a elitei politico-economice a R.S.S.M. (1940-1991)*, 1996, nr. 4 (28), p. 33-43.
- Stepaniuc Victor**, *Studierea istoriei Moldovei - o necesitate social-educativă*, 2007, nr. 3 (71), p. 46-51.
- Stoian Stelian**, *Viaja politică din Basarabia în perioada de autonomie provizorie (27 martie - 27 noiembrie 1918)*. *Activitatea Sfatului Țării*, 1992, nr. 2 (10), p. 49-55.
- Strykier Magdalena**, *Head of the Polish General Staff Visiting Romania in 1930*, 2009, nr. 1 (77), p. 78-82.
- Svetlicinaia Larisa**, „*Cantemireștii*” fond de documente din Arhiva Centrală de Stat de Acte Vechi a Rusiei din Moscova, 2008, nr. 4 (76), p. 88-92.
- Svetlicinai Rodica**, *Unele aspecte ale vieții social - politice a minorităților naționale din Basarabia în cadrul României (1918-1925)*, 2004, nr. 4 (60), p. 49-63.

- Svetlicinai Rodica**, *Minoritățile naționale din Basarabia la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX (considerații privind ponderea numerică, situația economică, potică și socială)*, 2005, nr. 3 (63), p. 43-60.
- Șevcenco Ruslan**, *Situația epidemiologică în Moldova în anii 1944-1945*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 63-67.
- Șevcenco Ruslan**, *Începuturile politicii lingvistice a regimului sovietic în RSS Moldovenească (1940-1941)*, 2007, nr. 3 (71), p. 68-72.
- Șevcenco Ruslan**, *Restabilirea sistemului de învățământ superior în RSS Moldovenească (1944-1945)*, 2008, nr. 3 (75), p. 118-133.
- Șevcenco Ruslan**, *Evoluția sistemului politic al RSSM în 1957-1961*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 265-277.
- Șișcanu Ion**, *Refugiații din Basarabia și nordul Bucovinei la 1940*, 1992, nr. 4 (12), p. 28-33.
- Șișcanu Ion**, *Latinizarea în URSS: context, obiective și acțiune, 1918-1940*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 72-82.
- Șișcanu Ion**, **Gribincea Mihai**, *Negocierile româno-sovietice în Comisia mixtă româno-sovietică de la Odesa (28 iunie-24 noiembrie 1940)*, 1993, nr. 1 (13), p. 15-28.
- Șișcanu Ion**, **Șișcanu Elena**, *Sistemul fiscal sovietic privind țărani basarabeni. Iunie 1940 - iunie 1941*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 16-26.
- Șișcanu Daniela**, *Aspecte ale tehnologiei cultului personalității lui Stalin*, 2014, nr. 2 (98), p. 73-82.
- Șlapac Mariana**, *The New Comparative Discipline*, 2008, nr. 1 (73), p. 68-75.
- Tabuncic Sergiu**, *Satele din răsăritul Țării Moldovei din secolele XIV-XV în lumina izvoarelor diplomatice interne*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 62-95.
- Tabuncic Sergiu**, *Contribuții referitoare la raporturile comerciale dintre satele și târgurile Țării Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – începutul secolului al XVI-lea*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 47-55.
- Tabuncic Sergiu**, *Contribuții la istoria demografică a Țării Moldovei (a doua jumătate a secolului al XIV-lea - secolul al XVII-lea)*, 2009, nr. 4 (80), p. 4-13.
- Tabuncic Sergiu**, *Habitatul rural din Țara Moldovei în secolele XIV-XV: dimensiuni economice (cu observații speciale asupra arealului dintre Prut și Nistru)*, 2010, nr. 1 (81), p. 18-44; 2010, nr. 2 (82), p. 3-17.
- Tabuncic Sergiu**, *Monumente arheologice și istorice dintre Prut și Nistru în însemnările lui Zamfir Arbore din Dicționarul geografic al Basarabiei (a.1904)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 160-193.
- Tărăță Marius**, *Aspecte ale instituirii sărbătorilor revoluționare sovietice. Preliminarii teoretice*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 278-292.
- Tăriță Marius**, *Activitatea Comisariatului poporului pentru învățământ al RSSM în anul de studii 1944-1945*, 2012, nr. 1 (89), p. 79-96.
- Tăriță Marius**, *The opera of George Manyuk under the pressure of the resolution on the Journals „Звезда” and „Ленинград” (september – october 1946)*, 2013, nr. 4 (96), p. 40-47.

- Tcaci Vladimir**, *Contribuții privind destinul politic al domnitorului Grigore Al. Ghica*, 1993, nr. 2 (14), p. 22-32.
- Tcaci Vladimir**, *Considerații privind poziția populației din Moldova față de războiul ruso-turc din 1768-1774*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 58-69.
- Tcaci Vladimir**, *Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi și importanța lui pentru Principatele Române*, 1996, nr. 2 (26), p. 16-28.
- Tomuleț Valentin**, *Instituirea administrației speciale a orașului Ismail și comerțul Basarabiei prin porturile dunărene în anii 30 - 50 ai secolului al XIX-lea*, 2009, nr. 4 (80), p. 44-68.
- Tomuleț Valentin**, *Exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut (anii 1812-1828)*, 2012, nr. 2 (90), p. 55-78.
- Turtureanu Ovidiu**, *Diferențiere socială și conflictul social în societatea sovietică*, 2010, nr. 2 (82), p. 169-173.
- Țaranov Vladimir**, *Cu privire la unele modalități noi de tratare a istoriei colectivizării în R.S.S.M. în perioada postbelică*, 1990, nr. 1, p. 7-21.
- Țaranu Anatol**, *Istoriografia națională – imperativ al timpului*, 1992, nr. 1 (9), p. 3-8.
- Țăranu Mariana**, *Organizarea procedurii de votare și activitatea Sovietului Suprem al RSSM în timpul primei ocupații sovietice (1940-1941)*, 2012, nr. 1 (89), p. 42-78.
- Țăranu Mariana**, *Primul val de deportare a basarabenilor (iunie 1941)*, 2014, nr. 2 (98), p. 48-72.
- Țîbulac Mariana**, *Dialog cultural dintre Republica Moldova și România (1991-2005) – domeniul muzicii, artelor plastice și teatrului*, 2013, nr. 4 (96), p. 106-120.
- Țîbulac Mariana**, *Dezvoltarea coeziunii managementului cultural în Republica Moldova după 1991*, 2014, nr. 2 (98), p. 124-128.
- Țicu Octavian**, *Border and territory in the Russian history: a glange at the post-soviet period*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 86-113.
- Țugulschi – Neaga Rodica**, *Aspecte ale urbanismului în Țara Moldovei în perioada de tranziție de la medieval la modern*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 52-58.
- Țurcanu Ion**, *Șansele ideii unității naționale în Basarabia din ajunul Unirii*, 1993, nr. 3 (15), p. 3-9.
- Țurcanu Ion**, *Unirea condiționată a Basarabiei cu România la 27 martie (9 aprilie) 1918*, 1994, nr. 1 (17), p. 3-19.
- Țurcanu Ion**, *Istoriografia din Moldova Sovietică între știință și propagandă*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 3-17.
- Țvircur Victor**, *Campania de la Prut din anul 1711*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 3-20.
- Țvircur Victor**, *Moștenirea istorică a lui Dimitrie Cantemir și contemporaneitatea*, 2008, nr. 4 (76), p. 10-13.
- Țvircur Victor**, *Dimitrie Cantemir și anturajul lui Petru cel Mare*, 2008, nr. 4 (76), p. 119-124.

- Ungureanu Constantin**, *Populația Bucovinei în preajma anexării ținutului de către Austria*, 1996, nr. 1 (25), p. 18-29.
- Ungureanu Constantin**, *Procese migraționiste în Bucovina din perioada administrației militare (1774-1786)*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 5-18.
- Ungureanu Constantin**, *Conferințele învățătorilor din Bucovina (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, 2007, nr. 1 (69), p. 35-44.
- Ungureanu Constantin**, *Cadastrul austriac din Bucovina*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 44-57.
- Ungureanu Constantin**, *Școlile reale din Bucovina*, 2012, nr. 4 (92), p. 9-29.
- Ungureanu Constantin**, *Unirea Bucovinei cu România în 1918*, 2013, nr. 1 (93), p. 26-48.
- Ungureanu Constantin**, *Populația localităților din sud-vestul regiunii Odesa (sudul Basarabiei)*, în 2001, 2013, nr. 4 (96), p. 83-105.
- Ungureanu Constantin**, *Bucovina în timpul Primului Război Mondial. Proiecte de dezmembrare teritorială*, 2014, nr. 3 (99), p. 120-138.
- Ungureanu Constantin**, *Înființarea Universității din Cernăuți, în 1875*, 2014, nr. 4 (100), p. 19-32.
- Valcov Sergiu**, *Din istoria filialei Basarabene a «Societății Biblice Ruse»*, 1993, nr. 2 (14), p. 32-40.
- Varta Ion**, *Rusia și chestiunea basarabeană în perioada războiului ruso-românoturc (1877-1878)*, 1992, nr. 3 (11), p. 3-15.
- Varta Ion**, *Contribuții la o biografie controversată a prințului Constantin Moruzi*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 18-34.
- Varta Ion**, *Istoria construcției Catedralei „Nașterea Domnului” din orașul Chișinău*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 77-84.
- Varta Ion**, *Zamfir Arbure*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 16-28.
- Varta Ion**, *Politica de deznaționalizare și asimilare în perioada 1812-1859 și manifestări de rezistență a românilor basarabeni*, 2012, nr. 1 (89), p. 20-41.
- Varta Ion, Varta Tatiana**, *Manifestări de rezistență a Bisericii ortodoxe române din Basarabia față de politica țaristă de deznaționalizare și asimilare*, 2005, nr. 3 (63), p. 26-42.
- Varta Tatiana**, *Evoluția sistemului de arendă a domeniilor basarabene ale mănăstirilor închinat (1812-1917)*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 96-103.
- Varta Tatiana**, *Noi contribuții la problema privind domeniile mănăstirilor închinat din Basarabia (1813-1907). Suprafața, orientare, capacitate economică. Considerații generale*, 2004, nr. 4 (60), p. 64-80.
- Văratec Vitalie**, *Despre bunurile germanilor basarabeni abandonate la 1940*, 1992, nr. 2 (10), p. 20-32.
- Văratec Vitalie**, *Ion Ionescu de la Brad și Basarabia*, 1995, nr. 1 (21), p. 11-19.
- Văratec Vitalie**, *Împroprietărirea însurățeilor de către statul român în sudul Basarabiei la 1878*, 1996, nr. 1 (25), p. 30-47.
- Vornic Vlad, Tabuncic Sergiu, Ciobanu Larisa**, *Un brăzdar de plug descoperit la Ialoveni. Contribuții la cunoașterea uneltelor de arat din spațiul est-carpatic în epocile romană și medievală*, 2007, nr. 3 (71), p. 22-33.

- Voronin Vladimir**, *Cantemireștii – o celebră dinastie din secolele XVII-XVIII*, 2008, nr. 4 (76), p. 5-7.
- Xenofontov Ion**, *Istoria recentă și istoria orală. Perspective de abordare*, 2008, nr. 2 (74), p. 108-113.
- Xenofontov Ion**, *Interviul - valență a democratizării discursului istoriei recente*, 2009, nr. 1 (77), p. 101-106.
- Weckerling Matthias**, *Experiențele Germaniei în cadrul unificării celor două sisteme de drept și justițiere diferite*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 258-266.
- Zabolotnaia Lilia**, *Dreptul femeielor la proprietate și moștenire în Moldova medievală*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 17-27.
- Zabolotnaia Lilia**, *Femeile în Moldova medievală (sec. XVI-XVII)*, 2007, Nr. 4 (72), p. 74-84.
- Zabolotnaia Lilia**, *Între politică și destin. Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, văzută prin prisma seculară a istoriei*, 2008, nr. 3 (75), p. 16-44.
- Zabolotnaia Lilia**, „Descrierea Moldovei” – obiect de studiu al istoriei intelectuale, 2008, nr. 4 (76), p. 103-107.
- Zabolotnaia Lilia, Barbacari Anna**, *Iugoslavia – formula destrămării. Evoluția schimbărilor teritorial-administrative și social-politice (anii 90 ai secolului al XX-lea)*, 2009, nr. 4 (80), p. 144-168.
- Zaffi Davide**, *The „Romanian spirit” of the bessarabian autonomy according to Constantin Noica*, 2014, nr. 1 (97), p. 74-87.
- Zub Alexandru**, *Despre dimensiunea basarabeană a unirii*, 2013, nr. 1 (93), p. 5-8.
- Zub Alexandru**, *Critică și (re)construcție în discursul istoric*, 2014, nr. 4 (100), p. 8-18.
- Zugravu Nelu**, *Geneza sentimentului civic la grecii din Pontul stîng. Contribuții la istoria învățămîntului în coloniile dobrogene*, 1993, nr. 2 (14), p. 3-8.
- Андрощук Александр**, *Реформирование территориального устройства Украины, Беларуси и Молдовы в 1990-е – 2000-е гг.: дискуссии, проекты, результаты*, 2009, nr. 4 (80), p. 169-185.
- Андрощук В. Е.**, *Участие Молдовы в торгово-экономических и научно-технических связях СССР в освободившимися странами (60-е – первая половина 80-х гг.)*, 1991, nr. 3 (7), p. 19-25.
- Арамэ Е. С.**, *Законодательная политика молдавских господарей в области уголовного права в XVI-XVII вв.*, 1991, nr. 4 (8), p. 27-30.
- Бабинскас Нериюс (Babinskas Nerijus)**, *Политические отношения княжества Литовского (ВКЛ) и Молдовы в 1430-1447 гг.*, 2008, nr. 3 (75), p. 3-15.
- Белов М. В.**, *Бессарабия как исследовательская площадка: служебная балканистика 1820-х гг.*, 2012, nr. 2 (90), p. 85-96.
- Белоусюк Михаил**, *О роли полиции в администрировании городов Бессарабии в дореформенный период (1812-1870 гг.)*, 2009, nr. 4 (80), p. 98-105.

- Бочков. А. А.**, *Религиозно-нравственная концепция права В. С. Соловьева*, 2009, nr. 1 (77), p. 62-68.
- Боршевский А. П.**, *Внедрение мировых судов в Бессарабии и первые основы доступа к информации об их деятельности (к 60-х – 70-е г. XIX в.)*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 80-84.
- Бырня П. П.**, *О военной обязанности горожан Молдовы в период правления Штефана Великого*, 1992, nr. 2 (10), p. 3-11.
- Гаджиева Ульвия**, *Реликвии албанского христианского населения Карабаха в V – XIX вв.*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 191-206.
- Галущенко О. С.**, *Молдавская АССР*, 2009, nr. 1 (77), p. 89-100.
- Гапионек Елена**, *Агитационно-пропагандистские акции коминтерна в связи со всеобщей стачкой горняков Великобритании в 1926 году*, 2008, nr. 2 (74), p. 125-129.
- Гапионек Елена**, *Работа Агитпропа Исполнительного Комитета Коммунистического Интернационала по подготовке пропагандистских кадров зарубежных компартий (1920-1928 гг.)*, 2009, nr. 1 (77), p. 83-88.
- Гросул В. Я.**, *Византизм Константина Леонтьева*, 2008, nr. 2 (74), p. 97-107.
- Гросул В.**, *Дипломатическая деятельность Антиоха Кантемир*, 2008, nr. 4 (76), p. 56-72.
- Гросул Владислав**, *Молдавские воинские формирования в годы северной войны*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 85-99.
- Гросул Владислав**, *Адрианопольский мир 1829 г. и княжества Молдавия и Валахия*, 2010, nr. 1 (81), p. 102-113.
- Дамьян Виктор**, *Украинское казачество в политической истории Молдавского Княжества (вторая половина XVI в. – начало 80-х гг. XVII в.)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 43-50.
- Данилевский И. Н.**, *Место текстологии в современном гуманитарном знании*, 2007, Nr. 4 (72), p. 13-29.
- Дарадур Наталья**, *Перепись населения 2004 г. в Республике Молдова как источник исследования возрастно-половой структуры населения Гагаузии: итоги и демографические перспективы*, 2008, nr. 1 (73), p.139-143.
- Заболотная Л. П.**, *Некоторые аспекты формирования городского рынка в Молдове в конце XVI-XVII вв.*, 1992, nr. 3 (11), p. 32-39.
- Иванова Л. Ю.**, *О деятельности «Южной социал-демократической рабочей организации» в Кишиневе*, 1990, nr. 3, p. 58-60.
- Квилинкова Елизавета**, *Исторические и этнографические источники по традиционной духовной культуре гагаузов*, 2008, nr. 1 (73), p.76-85.
- Козма В. И.**, *Художественная культура Молдавии в условиях партийного руководства*, 1991, nr. 2 (6), p. 39-47.

- Крупина Виктор**, *Количественно-качественные изменения в номенклатуре Советской Украины в 1945 – 1953 гг.*, 2009, nr. 4 (80), p. 133-143.
- Крупина Віктор**, *Образ центральної та місцевої влади в свідомості населення України (друга половина 1940-х – середина 1950-х років)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 257-264.
- Кузьмин Е. П.**, *Особенности российского государственного управления уездами полиэтнического Среднего Поволжья в XVIII в. (на примере Республики Марий Эл)*, 2009, nr. 4 (80), p. 37-43.
- Кульчицкий Станислав**, *Русская революция 1917 г.: деконструкция советского концепта*, 2008, nr. 1 (73), p. 18-36.
- Кульчицкий Станислав**, *Гражданское общество в советской смирительной рубашке*, 2008, nr. 3 (75), p. 59-79.
- Купчик Олег**, *Участие УССР в советской внешней политике в контексте создания СССР (1922 - 1923 гг.)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 242-256.
- Малышкин С. А.**, *Памятные места князей Кантемиров в Москве и Подмосковье*, 2008, nr. 4 (76), p. 180-184.
- Мискевка Владимир**, *Константин Ипсиланти и Россия (К истории Восточного вопроса в начале XIX в.)*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 41-57.
- Морозан Владимир**, *Крушение первых коммерческих банков Одессы и Кишинёва*, 2012, nr. 3 (91), p. 74-91.
- Мурадян Акоп**, *Участие армянского народа в Крымской войне (1853-1856 гг.)*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 116-128.
- Назаров В. Д.**, *Служилые князья в России XV века и государев двор*, 2007, Nr. 4 (72), p. 53-73.
- Негрей Ион**, *Восстание 1671-1672 гг. В Молдове. Причины и движущие силы*, 2008, nr. 1 (73), p. 130-138.
- Оськин Максим**, *Бессарабский тыл Румынского фронта зимой 1916/1917 г.*, 2014, nr. 3 (99), p. 100-119.
- Паламарчук С. В.**, *Хантемир и Буджакская орда*, 2008, nr. 4 (76), p. 93-102.
- Пономарев Александр**, *Некоторые обстоятельства персидского похода и рукописное наследие Димитрия Кантемира*, 2013, nr. 3 (95), p. 21-32.
- Пушкарева Наталья**, *Гендерная методология в истории*, 2007, nr. 3 (71), p. 3-21.
- Пушкарева Наталья**, *Имущественные права женщин в XVIII – начале XIX в.*, 2008, nr. 1 (73), p. 55-67.
- Реулец Л. В.**, *Экономическое сотрудничество Республики Молдова и Восточной Германии (конец 50-х – 60-е гг.)*, 1991, nr. 4 (8), p. 31-34.
- Руссев Н. Д.**, *Этнический и конфессиональный состав населения Белгорода (Четатя Албэ) золотоордынского периода*, 1990, nr. 4, p. 29-37.
- Руссев Н.**, *Нижний Дунай в истории Молдовы XIV в.*, 1993, nr. 1 (13), p. 39-46.
- Руссев Н. Д.**, *«В начале и в конце благих дел»*, 2008, nr. 2 (74), p. 49-65.

- Рыженков М. Р.**, *Дмитрий Кантемир и его документальное наследие в Российском государственном архиве древних актов*, 2013, nr. 3 (95), p. 33-43.
- Сакович В. А., Квилинкова Е. Н.**, *О сохранении традиционной народной обрядности в современный период (к вопросу о феномене устойчивости народной культуры)*, 2007, nr. 3 (71), p. 63-67.
- Семенова Л. Е.**, *Церковь Дунайских княжеств в отношениях с Россией в XVII в.*, 2007, Nr. 4 (72), p. 95-104.
- Советов П. В.**, *Молдавский средневековый город как центр властвования*, 1991, nr. 2 (6), p. 14-28.
- Сорокин В. Я.**, *Общинные и домашние производства племен среднего Триполья Днестровско-Прутского междуречья*, 1991, nr. 4 (8), p. 58-66.
- Степанов В.**, *Этнополитические процессы в молдавском постсоветском сообществе*, 2008, nr. 2 (74), p. 114-124.
- Степанов В.**, *Из истории обычного права украинцев Молдовы*, 2008, nr. 3 (75), p. 134-138.
- Стратиевский Кирилл**, *Голод 1932-1933 гг. в Молдавской АССР*, 1993, nr. 2 (14), p. 40-50.
- Стратиевский К. В.**, *Изменения в административно-территориальном делении и в составе населения Молдавской АССР (1924-1940 гг.)*, 1995, nr. 2 (22), p. 24-38.
- Стратиевский Кирилл**, *Годы трудные, годы голодные (1924-1926 гг. в АМССР)*, 2007, nr. 1 (69), p. 3-19.
- Стыкалина А. С.**, *Проблемы советско-румынских отношений и формирования румынской модели социализма в материалах Президиума ЦК КПСС (1953-1964)*, 2013, nr. 2 (94), p. 63-82.
- Сурдокайте Г.**, *Крест – каравик в Литве. Происхождение, развитие, обычаи*, 2008, nr. 2 (74), p. 22-37.
- Улунян Артем**, *«Румынское направление» российской военной разведки (1900-1908 гг.)*, 2009, nr. 1 (77), p. 48-61.
- Улунян Ар. А.**, *Концепции «надежного сдерживания» в военных доктринах коммунистических Албании, Румынии и Югославии в конце 60-х – начале 70-х гг. XX в.*, 2012, nr. 4 (92), p. 37-58.
- Хренчук Даниэль**, *Между „Белым Орлом” и „Красной Звездой”: польско советская война (25 апреля – 10 октября 1920 г.) и позиция правительства Румынии*, 2009, nr. 4 (80), p. 106-121.
- Царанов В. И.**, *К истории промышленного развития Молдовы (40-50-е гг.)*, 1992, nr. 3 (11), p. 16-26.
- Царанов Владимир**, *Возрождение и развитие Молдавской государственности*, 2010, nr. 2 (82), p. 36-52.
- Царану Анатол**, *Из истории участия России в возникновении и урегулирования конфликта в восточных районах Республики Молдова (1991 – 2001 гг.)*, 2010, nr. 2 (82), p. 69-88.

Цвиркун Виктор, *Ион Некулче в России*, 1993, nr. 2 (14), p. 16-22.

Шувалов Петр, (г. Санкт-Петербург), *Проблемы истории и нумизматики Днестровско Дунайских земель в VI в. (Проблема метода исследования)*, 1994, nr. 1 (17), p. 49-55.

75 DE ANI DE LA UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

Ghițiu Mitru, *Rolul factorului extern în Unirea Basarabiei cu România la 1918*, 1993, nr. 4 (16), p. 27-32.

Țurcanu Ion, *MIRAJUL INDEPENDENȚEI. Republica Democratică Moldovenească între 24 ianuarie și 27 martie 1918*, 1993, nr. 4 (16), p. 3-14.

Varta Ion, *Unele aspecte privind mișcarea națională în Basarabia la începutul sec. al XX-lea*, 1993, nr. 4 (16), p. 14-27.

CANTEMIRIANA

Cocârlă Pavel, *Târgurile Moldovei medievale în viziunea lui D. Cantemir*, 1994, nr. 2 (18), p. 20-23.

Русев Николай, *Два пассажира из «Описания Молдавии» Димитрия Кантемира: перспективы археологической интерпретации (Предварительные соображения)*, 1994, nr. 2 (18), p. 24-28.

Цвиркун Виктор, *Легенды и вымыслы о жизни и деятельности Димитрия Кантемира в России*, 1994, nr. 2 (18), p. 14-19.

50 DE ANI DE LA FONDAREA INSTITUȚIILOR ACADEMICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Chirtoagă Ion, *Contribuții la opera științifică a lui Pavel Dmitriev (Dimitriu)*, 1996, nr. 3 (27), p. 21-37.

Dragnev Demir, *Institutul de Istorie - una din cele mai vechi instituții academice din Republica Moldova*, 1996, nr. 3 (27), p. 5-20.

Царанов Владимир, *Важный документ к 50-летию академической науки в Молдавии*, 1996, nr. 3 (27), p. 37-39.

55 DE ANI DE LA FONDAREA INSTITUȚIILOR ACADEMICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Jarcuțchi Ion, *Academia de Științe a Moldovei (1961-1995) – o abordare socio-demografică a corpului academic*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 23-35.

Preașcă Ion, *Din istoria creării și activității Academiei de Științe a Moldovei*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 5-23.

80 DE ANI DE LA CONSTITUIREA SFATULUI ȚĂRII

Danu Eugenia, *Problema autonomiei în contextul vieții politice din Basarabia în anul 1917*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 5-13.

- Popovschi Valeriu**, *Sfatul Țării și formarea Republicii Democratice Moldovenești*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 13-18.
- Negru Gheorghe**, *Crearea și începutul activității Sfatului Țării în lumina unor noi documente*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 18-31.
- Țurcanu Ion**, *Despre activitatea Biroului de organizare a Sfatului Țării*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 32-53.

ANIVERSĂRI. 80 DE ANI DE LA MAREA UNIRE

- Danu Eugenia**, *Considerații cu privire la legăturile între români în anii primului război mondial*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 5-9.
- Pop Ioan Aurel**, *Formarea națiunii române medievale*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 9-14.

CONGRESUL VIII AL ASOCIAȚIEI INTERNAȚIONALE DE STUDII SUD-EST EUROPENE

- Cemortan Leonid**, *Interferențe culturale sud-est europene și teatrul Republicii Moldova*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 72-75.
- Ciocanu Vasile**, *Deschideri culturale în Basarabia din sec. al XX-lea*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 75-77.
- Corbu Haralambie**, *Cultura păcii împotriva culturii războiului și violenței*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 69-71.
- Drumea Luminița**, *Un model de toleranță interetnică: lipovenii din Dobrogea*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 77-79.

MATERIALELE SIMPOZIONULUI ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL MOLDO- POLON CONSACRAT MEMORIEI MARELUI HATMAN AL COROANEI STANISLAW ZOLKIEWSKI

- Cuvântul de deschidere al directorului Institutului de Istorie al A.Ș. a Moldovei*,
Demir Dragnev, membru corespondent al A.Ș.M. , 2004, nr. 1 (57), p. 3-5.
- Cuvântul de salut al ambasadorului Republicii Polone în Republica Moldova*, Ex-
celenpa Sa **Piotr Marciniak**, 2004, nr. 1 (57), p. 5.
- Baidaus Eduard**, *Stanislaw Zolkiewski și Țara Moldovei: considerente privind
campania polonă din anul 1620*, 2004, nr. 1 (57), p. 36-42.
- Constantinov Valentin**, *Stanislaw Zolkiewski și confruntările polono-otomane
din Moldova din anii 1615-1620*, 2004, nr. 1 (57), p. 16-20.
- Felea Alina**, *Stanislaw Zolkiewski. Despre relatările cronicarilor moldoveni și
starea monumentului ridicat în cinstea lui*, 2004, nr. 1 (57), p. 25-28.
- Kolodziejczyk Dariusz**, *Tratatul de la Hotin – un exemplu de diplomație pre-
modernă*, 2004, nr. 1 (57), p. 20-25.
- Petrus Jerzy T.**, *Considerații privind ctitoriile artistice ale hatmanului și cancel-
larului Stanislaw Zolkiewski și amintirile despre erou*, 2004, nr. 1 (57), p. 29-35.

Wagner Marek, *Expediția de la Țuțora*, 2004, nr. 1 (57), p. 6-15.

Zabolotnâi Lilia, *Raporturile dinastice moldo-polone la sfârșitul secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea*, 2004, nr. 1 (57), p. 43-50.

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT. 500 DE ANI DE LA TRECEREA ÎN ETERNITATE

Czamanska Ilona (Poznan), *Ștefan cel Mare și Polonia*, 2004, nr. 3 (59), p. 18-26.

Dragnev Demir, *Ștefan cel Mare – protector al creștinătății ortodoxe*, 2004, nr. 3 (59), p. 5-12.

Mischevca Vladimir, *Sfântul Ștefan cel Mare și Muntele Athos*, 2004, nr. 3 (59), p. 31-43.

Pelin Valentina, *Relatări despre Ștefan cel Mare în Pomelnicul de la Voroneț*, 2004, nr. 3 (59), p. 27-30.

Rezachevici Constantin, *Dimensiunea dinastică a politicii externe a lui Ștefan cel Mare*, 2004, nr. 3 (59), p. 12-17.

VIAȚA POLITICĂ INTERNĂ A MOLDOVEI ÎN PERIOADA DOMNIEI MOVILEȘTILOR

Cuvânt de salut al ambasadorului Republicii Polone în Republica Moldova, Ex-celența Sa **Piotr Marciniak**, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 3.

Nesterov Tamara, *Orheiul Vechi și familia domnitoare Movilă*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 4-12.

Tabuncic Sergiu, *Importanța actelor interne din perioada Movileștilor pentru reconstituirea relațiilor demografice din spațiul pruto-nistrean*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 12-18.

Zabolotnaia Lilia, *Politica confesională a lui Ieremia Movilă față de catolici*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 19-24.

CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE ÎN EPOCA MOVILEȘTILOR

Bobână Gheorghe, *Mitropolitul Petru Movilă și problema unirii bisericilor*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 46-51.

Candu Teodor, *Relațiile Țărilor Române cu patriarhiile și Locurile sfinte din Imperiul Otoman, sf. sec. al XVI-lea – începutul sec. al XVII-lea*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 75-81.

Ciobanu Constantin I., *Profețiile filosofilor antici din pictura murală de la mănăstirea Sucevița*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 58-62.

Czamanska Ilona, *Movilești în tradiția familiară polonă*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 25-32.

Danilov Maria, *Dimensiunea ortodoxiei în opera movileană*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 40-43.

- Dragnev Emil**, *Interferențe iconografice în epoca Movileștilor. Icoana-frescă „Maica Domnului a mărăcinișului arzând” de la Sucevița*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 51-57.
- Felea Alina**, *Domnii Movilești în istoriografia românească*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 81-86.
- Kocoy Ewa**, (Krakow), *Ostașul lui Hristos sau sfântul apropiat? Din istoria cultului lui Ioan cel Nou (de la Suceava) în Țările Române*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 63-75.
- Mățac Iurie** (Kiev), *Noi documente cu privire la biografia sfântului Petru Movilă*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 33-39.
- Pelin Valentina**, *Un manuscris necunoscut al mitropolitului Petru Movilă la Moscova*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 44-46.

RELAȚII POLITICE ȘI MILITARE MOLDO-POLONE ÎN PERIOADA DOMNIEI MOVILEȘTILOR

- Baidaus Eduard**, *Polonia, Moldova și neamul movileștilor: Contexte geo-politice: Domnia lui Ieremia Movilă*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 127-130.
- Constantinov Valentin**, *Succeciunea Movileștilor la tronul Țării Moldovei în al doilea deceniu al sec. al XVII-lea ca problemă a raporturilor polono-otomane*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 131-135.
- Eremia Ion**, *Unele aspecte privind politica externă promovată de Ieremia Movilă*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 123-126.
- Gonța Gheorghe**, *Raporturile moldo-polone la mijlocul secolului al XVI-lea*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 87-92.
- Gumenâi Ion**, *Cetatea Hotinului în politica externă a Movileștilor*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 136-138.
- Hrenciuc Daniel**, *Relațiile dintre Moldova și Polonia în timpul dinastiei Movilă (1595-1616) în context internațional*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 93-98.
- Pintescu Florin**, *Considerații privind cooperarea militară moldo-polonă din timpul dinastiei Movilă (1595-1616)*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 99-114.
- Wagner Marek**, *„W obronie tronu Mohyidw”. Hieronim (Jarosz) Otwinowski și poemul moldav din 1600*, 2005, nr. 1-2 (61-62), p. 115-122.

UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA

- Барбэ Людмила**, *Евроинтеграция – как национальная идея Республики Молдова*, 2008, nr. 3 (75), p. 95-101.
- Ильева Ирена**, *Европейская политика соседства (ЕПС)*, 2008, nr. 3 (75), p. 80-94.

DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A REPUBLICII MOLDOVA – 20 DE ANI

- Cojocaru Gheorghe**, *Mișcarea democratică națională și declararea independenței Republicii Moldova*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 128-140.

- Duca Gheorghe**, *Cuvânt introductiv la conferința științifică „20 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova”*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 123-127.
- Rezoluția conferinței științifice „20 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova”*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 156-157.
- Smochină Andrei**, *Declarația de independență din 27 august 1991 – act de temelie al Republicii Moldova*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 150-155.
- Țăranu Anatol**, *Aspecte ale istoriei începutului conflictului transnistrean*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 141-149.

DISCUȚII

- Bobină Gh. E.**, *Prima cronică a Moldovei în limba țării și autorul ei (la 400 de ani de la nașterea lui Grigore Ureche)*, 1990, nr. 3, p. 28-33.
- Eșanu Andrei**, *Istoria recentă - o fază a istoriei contemporane*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 98-99.
- Negru Gheorghe**, *Crearea conceptului „națiunii burgheze” și „socialiste” moldovenesti în istoriografia sovietică*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 69-90.
- Șofranksy Valentin, Grosu Vasile, Peres Felix, Șofranksy Zina**, *O piesă enigmatică dintr-un mormânt vechi (metode fizice și chimice în studiul materialelor istorice, arheologice și etnografice)*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 100-105.
- Виноградов В. В., Довженко Н. Н., Фейт Н. В.**, *Социально-экономический и политический кризис в Румынии накануне декабрьской революции 1989 г.*, 1990, nr. 4, p. 38-47.
- Лазарев А. М.**, *Кто и когда начал международную военную интервенцию против страны Советов? (Научная полемика с коллегами)*, 1990, nr. 1, p. 22-35.
- Мадиевский С. А.**, *Из истории общественно-политической жизни Румынии: личностные и межличностные факторы политического успеха в 1866-1918 гг.*, 1991, nr. 4 (8), p. 12-26; 1992, nr. 2 (10), p. 33-48.
- Царанов Владимир**, *К развитию сельского хозяйства Молдавии на рубеже 40-50-х годов*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 76-87.

COMEMORĂRI

- Dragnev Demir**, *Premisele epocii moderne în Moldova și Țara Românească în viziunea lui Nicolae Iorga*, 1992, nr. 1 (9), p. 26-29.
- Dragnev Demir**, *Academicianul Iachim Grosul - 90 de ani de la naștere*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 5-9.
- Eșanu Andrei, Russev** - *cercetător al cronografiei moldovenesti*, 1991, nr. 1 (5), p. 51-52.
- Eșanu Andrei**, *Nicolae Iorga despre Grigore Ureche și cronica sa*, 1992, nr. 1 (9), p. 22-26. *Eugeniu Russev (75 de ani de la naștere)*, 1991, nr. 1 (5), p. 53.

- Petrencu Anatol**, *Alexandru Boldur – profund cunoscător al istoriei neamului*, 1992, nr. 3 (11), p. 40-42.
- Platon Gheorghe**, *Mihail Kogălniceanu și istoria națională*, 1992, nr. 4 (12), p. 34-37.
- Roman Alexandru**, *Istoria Transnistriei în opera lui Alexandru Boldur*, 1992, nr. 3 (11), p. 52-54.
- Spinei Victor**, *Alexandru Boldur în contextul istoriografiei românești interbelice*, 1992, nr. 3 (11), p. 43-52.
- Tcaci Vladimir**, *M. Kogălniceanu și Societatea de istorie și antichități din Odesa*, 1992, nr. 4 (12), p. 46-48.
- Varta Ion**, *M. Kogălniceanu în corespondența diplomatică rusă (1844-1847)*, 1992, nr. 4 (12), p. 41-45.
- Zub Alexandru**, *Kogălniceanu: în căutarea modelului social-politic*, 1992, nr. 4 (12), p. 37-41.
- Zugravu Nelu**, *Nicolae Iorga: neamul, «legea», limba*, 1992, nr. 1 (9), p. 18-22.

ISTORIOGRAFIE

- Chirtoagă Ion**, *Din istoria Chinei secolelor XIV-XV*, 1995, nr. 1 (21), p. 44-49.
- Dron Ion**, *A existat oare un stat numit „Țara uzilor”?*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 97-99.
- Enciu Nicolae**, *Știința istorică academică din Republica Moldova: starea actuală și perspectivele studiilor de istorie*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 187-228.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Cercetare și carte istorică în Republica Moldova (1989-2003)*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 43-60.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Istoriografie ecleziastică din Basarabia / RSS Moldovenească / Republica Moldova (sec. XIX – începutul sec. XXI)*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 17-43.
- Gafița Vlad**, *Repere istoriografice despre activitatea politică a lui Iancu Flondor la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 44-71.
- Grati Tamara**, *Contribuții la cunoașterea vieții și activității istoricului Alexandru Boldur (anii 1927-1938)*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 88-96.
- Ivănescu Dumitru**, *Nicolae Iorga (120 de ani de la naștere)*, 1991, nr. 1 (5), p. 18-27.
- Musteață Sergiu**, *Unele considerațiuni privind cercetarea așezărilor din secolele VIII-IX în spațiul Pruto-Nistrean*, 1996, nr. 4 (28), p. 67-74.
- Negru Gheorghe**, *Etnogeneza românilor de la est de Prut în istoriografia sovietică*, 1996, nr. 1 (25), p. 54-63.
- Pavlov Ludmila**, *Relațiile internaționale din 1866-1875 ale României în viziunea istoricilor români*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 101-113.
- Petrencu Anatol**, *Istoriografia sovietică despre politica națională a Statului Român în Basarabia în 1918-1940*, 1993, nr. 3 (15), p. 37-44.

- Petrovski Nina**, *Contextul extern al problemei Unirii în istoriografia română din anii 1965-1989*, 1991, nr. 3 (7), p. 31-43.
- Purici Ștefan**, *Mișcarea națională românească în Bucovina în anii 1775-1861 în reflectarea istoriografiei ucrainene*, 1995, nr. 1 (21), p. 39-44.
- Țurcanu Ion**, *Istoriografia reformei agrare din Basarabia în anii 1918-1920*, 1992, nr. 1 (9), p. 30-50.
- Датий Ю.**, *Актуальные проблемы истории колхозов ССР Молдова в 60-е – начало 80-х гг.*, 1990, nr. 2, p. 16-26.
- Ешану А. И.**, *Проблемы истории молдавской средневековой культуры в послевоенной историографии (некоторые итоги и задачи)*, 1991, nr. 3 (7), p. 26-31.
- Жигня К. Л.**, *Социально-психологические аспекты политики США в отношении СССР, Болгарии и Румынии после второй мировой войны (современная американская историография)*, 1991, nr. 2 (6), p. 48-61.

DOCUMENTAR

- Adaugi Mihai**, *Dinastiile domnitoare în Țara Românească și Moldova. Arbori genealogici*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 87-92.
- Agachi Alexei**, *Două documente inedite din anii de ocupație militară rusă a Moldovei (1806-1812)*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 106-113.
- Agachi Alexei, Moldovan Lidia, Constantinov Valentin**, *Condica mănăstirii Hâncu (decembrie 1821)*, 2007, nr. 3 (71), p. 73-85.
- Candu Teodor**, *Corespondența cu privire la eliberarea permisului de venire la Iași a ieromonahului Ioanichie Conachi*, 2008, nr. 3 (75), p. 139-150.
- Candu Teodor**, *Documente privitoare la cioclii din Moldova pruto-nistreană (sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea)*, 2009, nr. 1 (77), p. 69-77.
- Candu Teodor, Felea Alina**, *Testamentul Zoitei Cerchez (Calmuțchi). Studiu de caz*, 2007, nr. 2 (70), p. 103-113.
- Cepoi Ion**, (S.U.A.), *Anton Crihan în scrisori de la prieteni*, 1994, nr. 1 (17), p. 59-67.
- Cereteu Igor**, *Construcții cu caracter bisericesc din Moldova în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 91-105.
- Cereteu Igor**, *Pagini din istoria bisericească a satului Stoicani (Soroca)*, 2007, nr. 1 (69), p. 95-100.
- Cereteu Igor**, *O raritate bibliografică: Biblia sacră tipărită la Paris în anul 1858*, 2007, nr. 3 (71), p. 109-110.
- Chirtoagă Ion, Haidarlı Dan**, *Contribuții la studiul situației politico-demografice în Bugeac și în dreapta Nistrului pe marginea unui document inedit (secolele XVI-XVIII)*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 115-126.
- Chirtoagă Ion, Palii Mariana**, *O nouă sursă pentru elucidarea evoluției populației din Basarabia în sec. al XIX-lea*, 2004, nr. 3 (59), p. 111-122.

- Ciobanu Tudor**, *Un izvod de moșii din Basarabia întocmit în februarie 1814*, 2009, nr. 4 (80), p. 186-204.
- Ciobanu Tudor**, *Contribuții documentare privitoare la administrația locală din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 70-90.
- Cojocaru Gheorghe**, „*Fiecare este dator și în drept să spună ce gândește*”, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 125-149.
- Cojocaru Gheorghe**, *Primele reacții pe frontul ideologic din RSSM după Congresul al XX-lea al PCUS*, 2012, nr. 1 (89), p. 127-144.
- Cojocaru Gheorghe**, *Ce se cunoștea la București despre situația din RSS Moldovenească în 1965?*, 2013, nr. 2 (94), p. 91-100.
- Cojocaru Gheorghe**, *Republica Socialistă România cere acordul URSS de a deschide un consulat la Chișinău*, 2013, nr. 3 (95), p. 87-91.
- Cojocaru Gheorghe**, *Cristian Racovsky: misterul apariției unei biografii*, 2013, nr.4 (96), p. 121-129.
- Cojocaru Gheorghe**, *90 de ani de la Conferința sovieto-română de la Viena*, 2014, nr. 2 (98), p. 129-138.
- Constantinov Valentin**, *Un document cu privire la istoria localității Nisporeni*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 131-145.
- Costin Petru**, *Organizarea sistemului comercial vamal în Moldova în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774 (După materiale inedite din arhivele ruse)*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 71-75.
- Danu Eugenia**, *Date noi despre activitatea politică a lui Ștefan Ciobanu în 1917*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 114-118.
- Dima Elena**, *Din colecția de foi volante a Bibliotecii Documentare a Direcției Generale a Arhivelor Statului din București*, 1993, nr. 2 (14), p. 57-60.
- Dmitriev Pavel, Polesciuc Parascovia**, *Contribuții documentare la istoria minorităților naționale din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, 1994, nr. 2 (18), p. 46-61.
- Dragnev Demir**, *Evoluția relațiilor politice româno-polone în lumina unei noi publicații de documente*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 66-69.
- Dragnev Demir, Svetlicinaia Larisa**, *Documente inedite cu privire la unele moșii ale mănăstirii Galata de la Est de Prut (sec. XVII-XVIII)*, 2014, nr. 3 (99), p. 139-146.
- Enciu Nicolae**, *Populația Basarabiei în anii crizei economice din 1929-1933 în viziunea ministrului Ion Mihalache*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 93-102.
- Eremia Ion, Nicolae Milescu și Ioan Belevici**: *o pagină din istoria diplomației moldovenești din sec. al XVII-lea*, 1993, nr. 4 (16), p. 49-53.
- Eșanu Andrei**, *Un document referitor la istoria mănăstirii Căpriană*, 1993, nr. 1 (13), p. 54.
- Eșanu Andrei**, *O fațetă necunoscută a activității din Moldova a lui Mihail Strilbițki*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 81-86.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Considerații privind datarea unui document din sec. al XVI-lea*, 2014, nr. 1 (97), p. 101-103

- Ețco Diana**, *Unele aspecte și probleme ale instruirii teologice din Basarabia (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, 2010, nr. 2 (82), p. 174-180.
- Felea Alina**, *Câteva documente privind ispravnicii în Basarabia (1816-1818)*, 2009, nr. 4 (80), p. 205-214.
- Ivănescu Dumitru**, *Documente privind participarea României la primul război mondial*, 1991, nr. 4 (8), p. 52-58.
- Însemnarea anexată la supremul rescript al mării sale imperiale care servește namesnicului plenipotențiar spre administrarea creării guvernământului Regiunii Basarabiei* (traducere **Valentin Constantinov, Larisa Svetlicinâi**), 2012, nr. 3 (91), p.96-106.
- Kraijdan Arina**, *Un proiect de institut în Moldova la începutul sec. al XIX-lea*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 78-80.
- Melinte Veronica, Cernenchi Eugen**, *Unele aspecte din istoria creării instituțiilor autoadministrării locale în Chișinău (1812 - 1818)*, 2009, nr. 4 (80), p. 215-224.
- Mischevca Vlad**, *Tratatul de Pace ruso-turc încheiat la București (1812)*, 2012, nr. 2 (90), p. 112-116.
- Mischevca Vladimir, Negrei Ion**, *Materiale de vexilologie heraldică (Mențiuni și descrieri de steaguri și drapele moldovenești din sec. XV – mijlocul sec. XIX)*, 1990, nr. 2, p. 48-54.
- Negrei Ion**, *Declarația de la Chișinău a unui grup de intelectuali din „toate țările române”*, 2013, nr. 1 (93), p. 116-121.
- Negru Gheorghe**, *Documente referitoare la problema și mișcarea națională în Basarabia (a doua jumătate a sec. al. XIX-lea - începutul sec. al XX-lea)*, 1994, nr. 2 (18), p. 29-46.
- Negru Gheorghe**, *Documente privind pătrunderea culturii artistice de peste Prut în Basarabia, (Aspecte ale turneelor teatrale românești în Basarabia din a doua jumătate a sec. XIX)*, 1995, nr. 1 (21), p. 50-65; 1995, nr. 2 (22), p. 69-79.
- Negru Gheorghe**, *Documente privind politica învățământului în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 106-129.
- Negru Gheorghe**, *„Curentul românofil” în Basarabia sub ocupația țaristă*, 1996, nr. 2 (26), p. 35-66.
- Negru Gheorghe**, *O tentativă nereușită de a înființa în Basarabia o „tipografie moldovenească”*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 90-100.
- Petrencu Anatol**, *România în Planul operativ de război al U. R. S. S. din mai 1941*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 81-88.
- Popovschi Valeriu**, *Reflecții asupra unui proiect de Constituție a Republicii Democratice Moldovenești*, 1993, nr. 2 (14), p. 51-57.
- Popovschi Valeriu**, *Din nou despre Biroul de organizare a Sfatului Țării sau o altă serie de documente inedite privind activitatea multilaterală desfășurată de acest organ în Basarabia în toamna anului 1917*, 2012, nr. 3 (91), p. 107-116.

- Popovschi Valeriu**, *Încă o serie de documente inedite despre Biroul de organizare a Sfatului Țării*, 2013, nr. 1 (93), p. 122-132.
- Poștarencu Dinu**, *Din istoria satelor Buțeni și Pânășești*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 106-112.
- Poștarencu Dinu**, *Documente referitoare la administrarea Basarabiei de către guvernatorul civil Scarlat Sturza*, 2007, nr. 3 (71), p. 92-102.
- Poștarencu Dinu**, *Instrucțiunea imperială cu privire la organizarea administrativă a Basarabiei din 1816*, 2012, nr. 3 (91), p. 92-95.
- Seminarul Teologic din Chișinău în primii zece ani de activitate*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p.
- Svetlicinâi Larisa**, *Documente inedite de la sfârșitul sec. al XVIII-lea privitoare la târgul Vadul Rașcov din județul Soroca*, 2008, nr. 1 (73), p. 152-169.
- Svetlicinaia Larisa, Zabolotnaia Lilia**, *Documente inedite din secolul al XVIII-lea survenite din Polonia*, 2007, nr. 2 (70), p. 88-95.
- Tabuncic Sergiu**, *Contribuții la cunoașterea istoriei orașului Ialoveni în perioada medievală*, 2007, nr. 1 (69), p. 101-105.
- Tăriță Marius**, *Corespondența scriitorilor Mihai Beniuc – Emilian Bucov în anul 1946*, 2012, nr. 4 (92), p. 123-126.
- Tărăță Marius**, *Retragerea sovieticilor din Chișinău (15-16 iulie 1941) descrisă în proză*, 2014, nr. 4 (100), p. 69-74.
- Traite de paix russo-turque de 1812*, 2012, nr. 2 (90), p. 117-122.
- Tratatul de Pace (sullhname), în 16 articole, încheiat la București între Imperiul Otoman și Rusia*, 2012, nr. 2 (90), p. 123-128.
- Țircun Victor**, *Steagurile militare moldovenești din prima jumătate a secolului XVIII*, 1990, nr. 2, p. 54-56.
- Țircun Victor**, *Opere istorice și materiale epistolare ale lui Dimitrie Cantemir din Arhiva istorico-militară de Stat a Rusiei (or. Moscova)*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 75-78.
- Țircun Victor**, *Istoria unei scrisori a lui Dimitrie Cantemir*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 231-239.
- Varta Ion**, *Contribuții documentare la istoria Basarabiei*, 1992, nr. 2 (10), p. 61-64.
- Varta Ion**, *Contribuții documentare la istoria mișcării naționale din Basarabia de la începutul secolului al XX-lea*, 1993, nr. 3 (15), p. 48-53.
- Varta Ion**, *Noi date inedite despre statutul Basarabiei de sub dominația țaristă*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 99-102.
- Varta Ion**, *Mărturii inedite despre un protest antițarist al lui Tadeu Hâjdău de la 1822*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 126-131.
- Varta Ion**, *Contribuții documentare la istoria revoluției de la 1821 sub conducerea lui Tudor Vladimirescu*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 80-91.
- Vition Lidia**, *Materiale documentare în ajutorul cercetătorilor istoriei satelor și orașelor din Republica Moldova*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 69-79.

- Zabolotnaia Lilia**, *Un document necunoscut despre viața privată. Un act de divorț din 1795*, 2007, nr. 3 (71), p. 86-91.
- Zabolotnaia Lilia**, *Considerații privind divorțul lui Alexandru cel Bun cu Ryn-gașla-Anna*, 2008, nr. 1 (73), p. 144-151.
- Аствацатуров Георгий**, *Важный документ по истории Левобережного Поднепровья*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 86-90.
- Варта Ион**, *Царизм и национальный вопрос накануне первой мировой войны*, 1994, nr. 1 (17), p. 56-58.
- Драгнев Д. М.**, *Военные статистические описания Молдовы и Валахии конца XVIII – начала XIX в. Как исторический источник*, 1990, nr. 3, p. 34-40.
- Мискевка В. И., Ткач В. И.**, *Русско-турецкий мирный договор 1812 г.*, nr. 1, p. 36-44.
- Мовилян Н.**, *Накануне и после 28 июня 1940 года*, 1992, nr. 1 (9), p. 51-57.
- Пармакли Светлана**, *Деятельность Одесского общества истории и древностей по отысканию, опубликованию и сохранению молдавских средневековых грамот*, 1992, nr. 4 (12), p. 49-58.
- Пономарев А. М.**, *Неизвестная рукопись П.С. Пуцина о русско-турецкой войне 1806-1812 гг.*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 114-124; 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 158-186; 2012, nr. 2 (90), p. 129-143.
- Сорокин В. Я.**, *Общинные и домашние производства племен среднего триполья Днестровско-прутского междуречья*, 1991, nr. 4 (8), p. 58-66.
- Цвиркун Виктор**, *Из эпистолярного наследия Иона Некулче (1713-1720)*, 1993, nr. 3 (15), p. 45-48.
- Цвиркун В. И.**, *Материалы, относящиеся к истории молдавских семей, которые уехали с Дмитрием Кантемиром в Россию*, 2007, nr. 2 (70), p. 96-102.
- Цвиркун Виктор**, *Письма Дмитрия Кантемира русским сановникам в период персидского похода 1722 года*, 2007, nr. 3 (71), p. 103-108.
- Цвиркун В.**, *Похищение из Константинополя. Из истории взаимоотношений Антиоха и Дмитрия Кантемиров*, 2008, nr. 2 (74), p. 138-146.
- Цвиркун Виктор**, *Письма Д. К. Кантемира к А. Д. Меншикову из персидского похода*, 2008, nr. 3 (75), p. 151-158.

POLEMICI

- Bulmaga Leonid**, *Considerațiuni cu privire la cauzele foametei din anii 1946-1947*, 2010, nr. 1 (81), p. 128-145; 2010, nr. 2 (82), p. 114-137.
- Bulmaga Leonid**, *Depășirea foametei din anii 1946-1947*, 2012, nr. 4 (92), p. 83-98.
- Pasat Valeriu**, *Politica de stat în condițiile foametei postbelice în RSS Moldovenească și consecințele ei social-demografice*, 2012, nr. 4 (92), p. 99-111.

Șișcanu Ion, *Foametea din RSS Moldovenească în anii 1946-1947*, 2012, nr. 4 (92), p. 112-122.

DIN ISTORIA ȘTIINȚEI

Babii Alexandru, Vrabie Eugen, *Alexandru Scarlat Sturza (1791-1854)*, 1992, nr. 4 (12), p. 64-69.

Nircă Eugen, *Savant cu mare renume*, 1992, nr. 3 (11), p. 55-57.

Pascu Ștefan, *Academia Română la 125 ani*, 1992, nr. 4 (12), p. 59-64.

Коварская Бригита, *Александр Федорович Стуарт (1842-1917)*, 1993, nr. 3 (15), p. 54-68.

Коварская Бригита, *Профессор Иван Феодосьевич Чорба (1873-1942)*, 1996, nr. 1 (25), p. 63-77.

Пармакли Светлана, *Одесское общество истории и древностей и место Бессарабии в его научной жизни*, 1993, nr. 4 (16), p. 54-61.

Цвиркун Виктор, *Из эпистолярного наследия Иона Некулче (1713-1720)*, 1993, nr. 3 (15), p. 45-47.

PLAI NATAL

Chirtoagă Ion, *Pagini din istoria unor locuri memorabile*, 1990, nr. 2, p. 59-64.

Chirtoagă Ion, *Mărturii despre trecutul unui sat al fostei raiale Hotin (Corjeuți)*, 1990, nr. 3, p. 66-69.

Chirtoagă Ion, *Din istoria unui sat din sudul Moldovei*, 1990, nr. 4, p. 53-54.

Chirtoagă Ion, *O palancă și un sat la gura Nistrului*, 1991, nr. 4 (8), p. 35-39.

Chirtoagă Ion, *Cioburciu*, 1996, nr. 2 (26), p. 67-84.

Chirtoagă Ion, *Cursul inferior al Săratei și cetatea Tatarbunar*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 80-90.

Dron Ion, *Originea toponimului „Ismail”*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 103-105.

Dron Ion, *Balmaz, Corcmaz, Talmaz*, 1996, nr. 2 (26), p. 85-90.

Eremia Anatol, *Toponimia raionului Ștefan-Vodă*, 1996, nr. 3 (27), p. 104-126; 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 114-131.

Eșanu Andrei, *Focare de cultură medievală*, 1990, nr. 1, p. 68-74.

Filip-Lupu G., *Mănăstirea Căpriana – ctitorie a voievodului Alexandru cel Bun*, 1991, nr. 4 (8), p. 39-43.

Furtună Alexandru, *Aspecte ale legii agrare din 1918 (cu referință la s. Hiliuții Vechi și Noi din jud. Bălți)*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 90-95.

Găină Alexei, *Contribuții la biografia lui Ion Inculeț*, 1995, nr. 1 (21), p. 25-29.

Gribincea Mihai, *Sate din zona Lăpușnei (primele atestări)*, 1990, nr. 1, p. 63-65.

Gribincea Mihai, *File din istoria satului Minjir*, 2004, nr. 2 (58), p. 65-95.

Gumenâi Ion, *Hotarele Ținutului Hotin până la 1715*, 1996, nr. 4 (28), p. 75-92.

Gumenii Ion, *Istoricul apariției ținutului Hotin*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 132-138.

Gumenâi Ion, *Briceni – o localitate cu vechi tradiții istorice*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 81-83.

Gumenâi Ion, *Orașul Hotin*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 80-86.

- Haidarlî Dan**, *Materiale documentare în ajutorul cercetătorilor istoriei satelor și orașelor din Moldova*, 1991, nr. 1 (5), p. 28-37; 1991, nr. 2 (6), p. 68-73; 1991, nr. 3 (7), p. 63-67; 1991, nr. 4 (8), p. 46-51; 1992, nr. 1 (9), p. 58-65; 1992, nr. 2 (10), p. 56-60; 1992, nr. 3 (11), p. 58-61; 1992, nr. 4 (12), p. 70-75; 1993, nr. 1 (13), p. 55-60; 1993, nr. 2 (14), p. 61-68; 1993, nr. 3 (15), p. 69-74; 1993, nr. 4 (16), p. 62-64; 1994, nr. 1 (17), p. 68-76; 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 89-97.
- Istrati C., Macovei A.**, *Vechi sate de pe valea Prutului mijlociu*, 1991, nr. 2 (6), p. 62-68.
- Popovici Angela**, *Din istoricul unor sate din Valea Răutului (în sec. XVI-XVIII)*, 1995, nr. 2 (22), p. 57-62.
- Poștarencu Dinu**, *Carol al XII-lea la Varnița*, 1991, nr. 3 (7), p. 68-72.
- Poștarencu Dinu**, *Întemeierea satului Volintiri*, 1995, nr.3-4 (23-24), p. 100-102.
- Poștarencu Dinu**, *Prima mențiune documentară a satului Hirova*, 1996, nr. 3 (27), p. 102-103.
- Poștarencu Dinu**, *Prima mențiune documentară despre satul Copceac din raionul Ștefan-Vodă*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 138-141.
- Poștarencu Dinu**, *Precizări privind primele mențiuni documentare ale localităților: Briceni, Dominteni, Dondușeni, Drochia, Fântânița, Frasin, Horodiște, Milești, Ocnița, Pelinia, Valea lui Vlad, Ciocâlteni*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 84-91.
- Poștarencu Dinu**, *Prima mențiune documentară a satului Sadăc*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 111-116.
- Poștarencu Dinu**, *Primele mențiuni documentare ale localităților Anenii Noi, Baraboi, Cărpineni, Hansca, Hîncăuți, Puhoi, Săiți, Ștefan Vodă, Tartaulul de Salcie*, 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 85-93.
- Soltan Gheorghe**, *Un sat răzeșesc din preajma codrilor: Drăslăceni (I)*, 1991, nr. 4 (8), p. 44-46.
- Văratec Vitalie**, *Un moment «de cumpănă» în istoria târgului Cahul*, 1995, nr. 2 (22), p. 62-68.
- Брысякин С. К.**, *Кишиневский краеведческий музей в 1918-1940 гг.*, 1990, nr. 4, p. 55-57.
- Росохацкий Александр, Руссев Николай**, *Римский мемориальный рельеф из окрестностей Тиры*, 1995, nr. 1 (21), p. 29-38.
- Руссев Н.**, *Кишинев в молдавских грамотах XV-XVI вв.*, 1995, nr. 2 (22), p. 52-57.

ISTORIE LOCALĂ

- Furtună Alexandru**, *Aspecte ale relațiilor social-economice în epoca medievală (cu referință specială la Telenești)*, 2012, nr. 1 (89), p. 113-126.
- Furtună Alexandru**, *Întemeierea târgului Telenești. Aspecte ale evoluției târgului și satului Telenești (sf. sec. al XVIII-lea – sec. al XIX-lea)*, 2013, nr. 4 (96), p. 130-147.

- Poștarencu Dinu**, *Primele atestări documentare ale localităților Balatina, Cerno-leuca, Cigârleni, Fălești, Răzeni, Țăhnăuți* 2013, nr. 2 (94), p. 101-123.
- Poștarencu Dinu**, *Primele atestări documentare ale localităților Calfa, Horești, Rujnița, Târnova din părțile Sorociei, Tomeștii Vechi și Zgurița*, 2014, nr. 1 (97), p. 104-112.
- Tabuncic Sergiu, Vornic Vlad**, *Câteva noutăți științifice prilejuate de vizita de documentare în comuna Șipca, r-nul Șoldănești (29 iunie – 3 iulie 2012)*, 2012, nr. 3 (91), p. 117-128.
- Tabuncic Sergiu, Vornic Vlad**, *Despre Movila Uriașului din părțile Sorociei*, 2013, nr. 3 (95), p. 92-103.

PROBLEME DE ISTORIE REGIONALĂ

- Jarcuțchi Ion**, *Unele considerații privind migrarea țăranilor din județul Tiraspol în Siberia la finele secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, 2005, nr. 4 (64), p. 96-109.
- Ungureanu Constantin**, *Învățământul particular românesc din Bucovina la sfârșitul stăpânirii austriece*, 2005, nr. 4 (64), p. 83-95.

ÎN AJUTORUL PROFESORULUI DE ISTORIE

- Bodeanu Ghenadie**, *Perioada Movileștilor în istoria Țării Moldovei*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 74-86.
- Bulmagă Leonid**, *Agricultura R.S.S. Moldovenești în deceniile 6-9*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 142-152.
- Certan Eugeniu**, *Unirea Principatelor*, 1991, nr. 2 (6), p. 74-80.
- Chirtoagă Ion**, *Latinescul „Romanus” – precursorul etnonimului „Român”* 2013, nr. 2 (94), p. 124-138.
- Cojocaru Gheorghe**, *Tratatul fondator de Uniune*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 87-93.
- Din „Istoria RSS Moldova”: Dezvoltarea artei medievale moldovenești*, 1990, nr. 4, p. 69-79.
- Dragnev Demir**, *Instaurarea regimului turco-fanariot în Moldova*, 1992, nr. 2 (10), p. 65-76.
- Dragnev Emil**, *Despre arta românească din secolul al XVII-lea*, 1996, nr. 2 (26), p. 91-107.
- Eremia Ion**, *Un secol de zbucium, speranțe și înțelepciune politică*, 1991, nr. 1 (5), p. 69-79.
- Eșanu Andrei**, *Focare de cultură medievală*, 1991, nr. 1, p. 68-74.
- Grama Dumitru**, *Evoluția statutului juridic al Basarabiei în anii 1812-1918*, 1994, nr. 2 (18), p. 62-70.
- Grama Dumitru**, *Doctrina dreptului natural în viziunea gânditorilor Țării Moldovei*, 1996, nr. 1 (25), p. 78-86.

- Gonța Gheorghe**, *Din „Istoria R.S.S. Moldova”: Situația politică a Țării Moldovei în anii domniei ultimilor Mușatini (până la instaurarea dominației osmane)*, 1990, nr. 3, p. 74-79.
- Jarcuțchi Ion, Mischevca Vladimir**, *Unele considerații privind actul din 1812*, 1991, nr. 3 (7), p. 73-80; 1991, nr. 4 (8), p. 67-74.
- Jarcuțchi Ion, Valcov Sergiu**, *Aspecte din istoria învățământului public din Basarabia și Transnistria (sec. XIX - înc. sec. XX)*, 1992, nr. 1 (9), p. 66-79.
- Movileanu Nicolae**, *Din istoria Transnistriei (1924-1940)*, 1993, nr. 1 (13), p. 61-69; 1993, nr. 2 (14), p. 69-77.
- Mutruc Valeriu**, *Cu privire la politica agrară a țarismului în Basarabia până la reformele din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 117-133.
- Parasca Pavel, Gonța Gheorghe**, *Din „Istoria R.S.S. Moldova”: Activitatea externă a Statului Moldovenesc în anii domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504)*, 1990, nr. 2, p. 65-77.
- Șișcanu Elena**, *Totalitarismul - fenomen al secolului al XX-lea*, 1996, nr. 4 (28), p. 93-109.
- Treptow Kurt**, *Studiu asupra religiei geto-dace: cultul lui Zamolxe*, 1993, nr. 4 (16), p. 65-73.
- Киртоагэ И., Жаркуцкий И. И.**, *Из истории Левобережья Днестра (с древнейших времен до 1918 г.)*, 1992, nr. 3 (11), p. 62-72.

BIBLIOGRAFIE

- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Noua literatură despre Cantemirești. ADDENDA (2010-2013) la Bibliografia “Neamul Cantemireștilor”*, 2013, nr. 3 (95), p. 104-129.

IPOTEZE

- Ciobanu Constantin**, *Enigma discului de la Phaistos*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 71-80.

PORTRETE ISTORICE

- Chiriac Vlad S., Inochentie (Pavlov)**, *Starețul Paisie Velicicovski și moștenirea-i spirituală și literară*, 1990, nr. 1, p. 45-52.
- Platon Gh., Mihai Sturdza** – *domnul regulamentar al Moldovei (1834-1849)*, 1991, nr. 3 (7), p. 44-55.
- Мадиевский С. А.**, *Политический путь Константина Стере*, 1990, nr. 2, p. 27-47; nr. 3, p. 41-57.

PORTRET POLITIC

- Dulschi Silvia**, *Vladimir Purișkevici – portret politic*, 2005, nr. 3 (63), p. 84-100.

PERSONALITĂȚI

- Mischevca Vladimir, Tcaci Vladimir**, *Constantin Moruzi, domn al Moldovei*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 61-67.
- Mischevca Vladimir**, *Alexandru II Mavrocordat (Firaris), domn al Moldovei: 1/12 ianuarie 1785 – 3/14 decembrie 1786*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 68-73.
- Poștarencu Dinu**, *Scarlat Sturza*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 76-82.
- Poștarencu Dinu**, *Un militant de vază al mișcării de eliberare națională din Basarabia: Vasile Țanțu (130 de ani de la naștere și 75 de ani de la moarte)*, 2012, nr. 1 (89), p. 97-102.
- Poștarencu Dinu**, *Vladimir Bodescu (145 de ani de la naștere)*, 2013, nr. 1 (93), p. 110-115.
- Varta Tatiana**, *Mitropolitul Arsenie [Stadnițchi] – viața și opera. 150 de ani de la naștere*, 2012, nr. 1 (89), p. 103-112.

MEMORIAL

- Бабилунга Н. В.**, *К суду над сталинизмом*, 1990, nr. 1, p. 53-62.
- Бабилунга Н. В.**, *Приговоренный к забвению*, 1990, nr. 4, p. 61-64.
- Бугай Н. Ф.**, «*Выселение произвести по приказу тов. Берия...*», 1991, nr. 1 (5), p. 45-52.
- Гросул В. Я.**, *Еще одно возвращенное имя: Христиан Раковский*, 1991, nr. 1 (5), p. 38-44.
- До сих пор мы не знаем за что* (Вспоминают С. И. и Я. М. Сунишевские), 1990, nr. 2, p. 57-58.

MEMORII

- Poștarencu Dinu**, *Iorgu Tudor memorialist*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 150-167.
- Лазарев А. М.**, *Народная тропка к великим предкам*, 1991, nr. 3 (7), p. 56-62.

MASĂ ROTUNDĂ

- Friedman George**, *Analizele Stratfor cu privire la Republica Moldova și evoluțiile contextului actual internațional* (înregistrare, descifrare, culegere și redactare de **Silvia Corlăteanu-Granciuc**), 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 177-198.

ISTORIA ÎN VIZIUNEA POETULUI

- Коржавин Н.**, *Стихотворения*, 1990, nr. 4, p. 65-68.

JUBILEU

- Alexandrescu-Sâtnic Zinaida**, *Membru - corespondent al A.Ș.M. Chirii Stratievschi la 70 de ani*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 106.
- Andrei Eșanu - la 50 de ani*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 113-114.

- Baidaus Eduard**, *Un destin, o istorie – savantul și profesorul Demir Dragnev la 65 de ani*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 5-6.
- Bârlădeanu Virgiliu**, *Profesorul Dr. Alexandru Zub la 65 de ani*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 104-105.
- Bârlădeanu Virgiliu**, *Profesorul dr. Alexandru Zub la 70 de ani*, 2004, nr. 3 (59), p. 124-125.
- Chirtoagă Ion**, *Savantul Paul Cernovodeanu la 75 de ani*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 97-99.
- Chirtoagă Ion**, *Constantin Rezachevici la 60 de ani*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 100-102.
- Constantinov Valentin**, *Sesiunea omagială „Ioan Caproșu la 70 de ani”*, 2004, nr. 3 (59), p. 123-124.
- Cortăteanu-Granciuc Silvia**, *Academicianul Ștefan Ștefănescu la 70 de ani*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 103-104.
- Eșanu Andrei**, *E. Russev – cercetător al cronografiei moldovenești*, 1991, nr. 1 (5), p. 54-58.
- Eșanu Valentina**, *Andrei Eșanu, Bibliografie științifică selectivă (1977-1997)*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 114-121.
- Eugeniu Russev (75 de ani de la naștere)*, 1991, nr. 1 (5), p. 53-54.
- Hâncu Ion**, *Jubileu în floarea vârstei*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 105.
- Mischevca Vladimir**, *Istoricul Demir Dragnev la 60 de ani*, 1996, nr. 2 (26), p. 110-111.
- Popovici C. F.**, *Vârsta împlinirilor (A. M. Lazarev la 75 de ani)*, 1990, nr. 1, p. 75-76.
- Profesorul Ioan Caproșu la 65 ani*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 5-7.
- Lista lucrărilor științifice ale profesorului universitar dr. Ioan Caproșu*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 8-18.
- Lista publicațiilor profesorului universitar Constantin Rezachevici*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 102-111.
- Vladimir Țaranov - 75 de ani de la naștere*, 2007, nr. 1 (69), p. 121.
- Zabolotnaia Lilia**, *Nicolae Chetraru - La originea arheologiei basarabene*, - 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 110.

RECENZII

- Agachi Alexei**, *Gheorghe Negru, Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Editura „Prut Internațional”, 2000, - 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 137-138.
- Alexandrescu-Sătnic Zinaida**, *Știința și puterea*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 113-116.
- Bacalov Sergiu**, *Virgil Pâslariuc, Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în țara Moldovei în secolul al XVI-lea*, - 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 83-86.

- Bacalov Sergiu**, *Țara Românească și Țara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*, de Valentin Constantinov, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007, - 2009, nr. 4 (80), p. 225-228.
- Baidaus Eduard**, Ion Jarcuțchi și Vladimir Mischevca, *Pacea de la București (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16(28) mai 1812)*, Chișinău, «Știința», 1992, - 1993, nr. 2 (14), p. 79-80.
- Baidaus Eduard**, Ion A. Eremia, *Țara Moldovei și Rusia. Relații politice în a doua jumătate a sec. al XVII-lea*, 1995, nr. 1 (21), p. 66-68.
- Baidaus Eduard**, Veniamin Ciobanu, *Români în politica est-central europeană, 1648-1711*, Iași. Institutul european, 1997 (192 p.), - 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 103-105.
- Baidaus Eduard**, *O nouă culegere de documente istorice - ISTORIA UNIVER-SALĂ MODERNĂ (1640-1850). CRESTOMAȚIE*. Alcătuitori Eugeniu Certan (coordonator), Valeria Cozma, Stelian Culea. Editura „Prut Internațional”, Chișinău 2000, 442 p., - 2001, nr.1-4 (45-48), p. 148-149.
- Baidaus Marina**, *Contribuții la istoria Republicii Moldova în contextul relațiilor economice internaționale*, 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 105-108.
- Balan Carmen Cornelia**, *O istorie personalizată în istoriografia românească: Academicianul Andrei Eșanu, Bibliografie*, 2014, nr. 2 (98), p. 139-146.
- Bârcă Gheorghe**, *O sinteză valoroasă privind istoria Universității de Stat din Moldova*, 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 126-129.
- Bârlădeanu Virgiliu**, Andrei Eșanu, *Contribuții la istoria culturii românești*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, 380 p., - 1998, nr. 1-2 (33-34), p. 122-125.
- Bârlădeanu Virgiliu**, Radu Ștefan Vergatti, *Spătarul Nicolae Milescu, viața, călătoriile, opera*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 92-93.
- Bîrlădeanu Virgiliu**, *Satul Drochia: Pagini de istorie*. Autor: Igor Cereteu, Ed. Pontos, Chișinău, 2007, 136 p., - 2008, nr. 3 (75), p. 161-162.
- Bîrlădeanu Virgiliu**, **Felea Alina**, *Moartea în Transilvania în secolul al XIX-lea*, 2 vol., Ed. Accent, Cluj-Napoca, vol. 1, 2006, 246 p. voi. 2, Cluj-Napoca, 2007, 720 p. Autor: Marius Rotar, - 2008, nr. 3 (75), p. 165-168.
- Bodareu Galina**, Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, 2004, nr. 2 (58), p. 99-101.
- Boldișor Ștefan**, Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, 2013, nr. 2 (94), p. 145-149.
- Boldișor Ștefan**, Vadim Guzun, *Indezirabili: aspect mediatice, umanitare și de securitate privind emigrația din Uniunea Sovietică în România interbelică*, Cluj-Napoca, 2013, 489 p., 2013, nr. 3 (95), p. 130-135.
- Bulmaga Leonid**, „Наука и общество”, Парагон, Кишинэу, 2007, 333 p., - 2007, nr. 2 (70), p. 119-120.
- Bulmaga Leonid**, *Probleme ale Istoriei Moldovei*, 2008, nr. 2 (74), p. 159-161.
- Caragea Filip**, Anatol Petrencu, *Relațiile româno-italiene: de la confruntare la colaborare (1945-1985)*, Chișinău, 1993, - 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 108-110.

- Cașu Igor, Drăgan Liviu, Andrew Wilson**, *Ukrainian nationalism in the 1990s: a minority faith*, Cambridge University Press, 1997, 2005, nr. 4 (64), p. 111-113.
- Cașu Igor, Johnson Carter (SUA), M. N. Guboglo**, *Jazyki etničekoj mobilizacii*, Moskva: Škola „Jazyki ruskoj kul'tury”, 1998, 816 p., - 2004, nr. 4 (60), p. 107-110.
- Cereteu Igor, Alexandru I. Gonța**, *Studii de istorie medievală*, Iași, Ed. „Dosoftei”, 1998, 404 p., - 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 106-108.
- Cereteu Igor, Pavel Parasca**, *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*, Chișinău, 2002, 104 p., 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 97-99.
- Cereteu Igor**, „*Epoca lui Ștefan cel Mare*” de *Andrei Eșanu, Valentina Eșanuo Oameni, destine și fapte*, 2008, nr. 2 (74), p. 150-151.
- Cereteu Igor**, *O valoroasă contribuție istoriografică privind tipăriturile bisericesti*, 2008, nr. 2 (74), p. 157-159.
- Cereteu Igor**, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*. Un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu. Vol. I (1429-1750), Iași: 2008 XXX+665 p.; Vol. II (1751-1795), Iași: 2008 XXIV + 667 p; Vol. III (1796-1828), Iași: 2009, XXIV+750 p., 2009, nr. 1 (77), p. 115-116.
- Cernenchi Eugeniu**, *Istoria unui destin - Constantin Ypsilanti*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 109-110.
- Cernenchi Eugen**, *Valentin Constantinov, Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale (1611-1634)*, 2014, nr. 4 (100), p. 78-79.
- Chicu Maria, Chirtoagă Ion**, *Un nou manual de istorie a românilor*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 119-121.
- Chicu Silvia, Gonța Gheorghe, Gh. Pungă**, *Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușeanu*, - 1995, nr. 2 (22), p. 80-81.
- Chirtoagă Ion**, *Aspecte din istoria Tighinei și Vărniței*, 1993, nr. 3 (15), p. 75-77.
- Chirtoagă Ion**, *O lucrare de sinteză a istoriei Moldovei*, 1993, nr. 4 (16), p. 74-76.
- Chirtoagă Ion**, *Andrei Eșanu, Cultura și civilizația medievală românească (din evul mediu timpuriu până în secolul XVII)*, Chișinău, 1996, - 1996, nr. 4 (28), p. 110-111.
- Chirtoagă Ion**, *O scriere contemporană neobiectivă despre trecutul cetății Tighina*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 94-104.
- Chirtoagă Ion**, *Un crâmpel al luptei Țării Moldovei pentru afirmarea ei în relațiile internaționale*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 99-100.
- Chirtoagă Ion**, *O nouă lucrare despre o problemă controversată*, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 96-97.
- Chirtoagă Ion**, *Un nou studiu despre relațiile internaționale ale Moldovei în epoca medievală*, 2004, nr. 2 (58), p. 98-99.
- Chirtoagă Ion**, *O nouă evocare a numelui marelui domnitor*, 2004, nr. 4 (60), p. 111-112.
- Chirtoagă Ion**, *O culegere de studii în formă de dicționar explicativ*, 2012, nr. 2 (90), p. 144-146.

- Ciobanu Tudor**, *Un nou studiu de demografie istorică*, 2005, nr. 4 (64), p. 110-111.
- Ciobanu Tudor**, *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Sec. XVII-XXI. Studii de demografie istorică*. Coord. Corneliu Pădurean, 2009, nr. 1 (77), p. 110.
- Ciobanu Tudor, Zabolotnaia Lilia**, Ion Bodrug, Gheorghe Damanciuc, *Diaspora poloneză din Republica Moldova: revenire la valorile culturale și spirituale*, 2007, nr. 3 (71), p. 112-114.
- Cocârlă Pavel**, *Un început de bun augur („Istoria modernă a Europei și Americii”*. Partea I. 1654-1815), - 1995, nr.3-4 (23-24), p. 130-132.
- Cocârlă Pavel**, *Contribuție de valoare la istoria Moldovei medievale*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 96-97.
- Cocârlă Pavel**, *Istoria Țării Moldovei în contextul relațiilor internaționale în epoca medievală*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 246-249.
- Cocârlă Pavel**, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu. (Reflecții pe marginea unei noi realizări a istoricilor ieșeni)*, 2012, nr. 1 (89), p. 145-152.
- Condrea Irina**, *Moldova în epoca feudalismului, volumul VIII, Documente moldovenești din secolul al XVIII-lea (1711-1750). Cărți domnești și zapise*. Coordonator-Demir Dragnev. Volum încocmit de Larisa Svetlicinâi, Demir Dragnev și Eugenia Bociarov, Chișinău, 1998, 247 p., 8 planșe, - 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 92-93.
- Condrea Irina**, *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea (1751-1774)*. Chișinău, Civitas, 2004, 320 p., - 2004, nr. 3 (59), p. 126-128.
- Constantinov Valentin**, *In honorem Ioan Caproșu, Studii de istorie*, volum îngrijit de Lucian Leuștean, Maria Magdalena Szekely, Mihai-Răzvan Ungureanu, Petronel Zahariuc, Iași, Editura Polirom, 2002, - 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 112-114.
- Constantinov Valentin**, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. V, *acte interne (1741-1755)*, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosoftei”, 2001, 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 94-95.
- Constantinov Valentin**, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VI. „Acte interne (1756-1770)”, editate de Ioan Caproșu, Editura „Dosoftei”, Iași, 2004, 2005, nr. 3 (63), p. 101-102.
- Constantinov Valentin**, *Atlas de istorie universală și a românilor*, 2005, nr. 4 (64), p. 114-115.
- Constantinov Valentin**, *Planșa „Țara Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt”*, 2008, nr. 1 (73), p. 175-176.
- Constantinov Valentin**, Andrei Eșanu, *Cultural universe in Moldavia (XV-XIX). Univers cultural în Moldova (sec. XV-XIX)*, Chișinău, 2013, - 2014, nr. 3 (99), p. 147-148.
- Crudu Lilia**, „*In honorem Alexandru Moșanu. Studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor*”, 2012, nr. 3 (91), p. 129-132.

- Crodu Lilia**, Vadim Guzun, *Marea foamete sovietică, 1926-1936*, - 2014, nr. 1 (97), p. 118-122.
- Danu Eugenia**, Gheorghe E. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, Fundația culturală „Onisifor și Octavian Ghibu”, București, Editura „Semne”, 1997, 270 p., - 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 109-112.
- Danu Eugenia**, Ion Varta, *Revoluția de la 1848 în Țările Române. Documente inedite din arhivele rusești*, - 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 111.
- Danu Eugenia**, Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, - 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 111-112.
- Danu Eugenia**, *Un nou curs de istorie modernă a românilor*, - 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 122-124.
- Demciuc Vasile**, *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII-XVIII*. Coord. acad. Andrei Eșanu, Chișinău, 2008, 604 p., 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 244-245.
- Dragnev Demir**, *O nouă ediție a operei lui Alexandru Boldur*, - 1993, nr. 4 (16), p. 76-78.
- Dragnev Demir**, *O nouă realizare a Institutului de Studii Enciclopedice al AȘM*, 2012, nr. 2 (90), p. 147-148.
- Dron Ion**, „*Din istoria turcilor dobrogeni*” (București, editura „Kriterion”, 1994, 255 p.) de Mehmet Aii Ekrem, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 156-160.
- Enciu Nicolae**, Vladimir Trebici. *Demografie contemporană*, București, 1995, - 1996, nr. 3 (27), p. 127-130.
- Enciu Nicolae**, Elena Negru, *Politica etnoculturală în R.A.S.S.M. (1924-1940)*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2003, 203 p., - 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 114-115.
- Enciu Nicolae**, *Ortodoxia în Moldova: puterea, biserica, credincioșii. 1940-1991*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 170-171.
- Eremia Ion**, Veniamin Ciobanu, *Politica și diplomația în sec. al XVII-lea. Țările Române în raporturile polono-otomano-habsburgice (1601-1634)*, - 1995, nr. 2 (22), p. 81-83.
- Eșanu Andrei**, *Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistean (sec. V-XII)* de Gheorghe Postică, București, 2007, - 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 240-244.
- Eșanu Andrei**, *O mult așteptată ediție de documente „Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente și materiale (1360-1858)”*, 2013, nr. 4 (96), p. 148-149.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *O recuperare monografică importantă*, 2014, nr. 3 (99), p.149-152.
- Eșanu Valentina**, *Dinastia Cantemireștilor (secolele XVII-XVIII)*, Coord., red. șt. acad. A. Eșanu, 2009, nr. 1 (77), p. 107-110.
- Eșanu Valentina**, *Un valoros îndrumar în labirintul cărții moderne*, 2014, nr. 1 (97), p. 113-117.
- Felea Alina**, Iolanda Țighiliu, *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova (secolele XV-XVII)*, București, 1997, - 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 108-109.

- Felea Alina**, *Iași în lumina nouă a izvoarelor*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 120-121.
- Felea Alina**, *O nouă cercetare despre societate și mentalități medievale*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 146-147.
- Felea Alina**, *Problemele politicii externe văzute prin prisma „diplomației de Mariaj”*, 2004, nr. 4 (60), p. 112-113.
- Felea Alina**, Lilia Zabolotnaia, *Europa Centrală și de Sud. Epoca contemporană*, Chișinău: Cartdidact. 2006. - 260 p., - 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 96.
- Felea Alina**, Demetrii Cantemir, *Principis Moldaviae, Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*. Dimitrie Cantemir, *Principele Moldovei, Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei*, 2008, nr. 1 (73), p. 170-173.
- Felea Alina**, *Concubinage, illegitimacy and morality on the Romanian territory between the 17th and 20th century*. Editors Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, 2009, nr. 1 (77), p. 113-114.
- Felea Alina, Zabolotnaia Lilia**, Ewa Kocoj, *Swiatynie +postacie + ikony. Malowane cerkwie i monastiry Bukowiny w wyobrazeniach rumunskich*, - 2008, nr. 1 (73), p. 173-174.
- Furtună Alexandru**, Vlad Ghimpu, *Biserici și mănăstiri medievale în Basarabia*, Chișinău, Editura Tyragetia, 2000, 220 p. + ill, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 119-120.
- Fuștei Nicolae**, *Valori și tradiții culturale în Moldova (culegere de studii)*, - 1995, nr. 1 (21), p.72-73.
- Galben Andrei**, Andrei Eșanu, *Din vremuri copleșite de greutateți*, Chișinău, 1991, - 1992, nr. 2 (10), p. 77-78.
- Gumenăi Ion**, Ioan Horga, Sorin Șipoș, „De la „Mica” la „Marea Europă”. Mărturiile franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea despre frontiera răsăriteană a Europei”, 2007, nr. 1 (69), p. 114-115.
- Haidarlî Dan, Rusu Viorica**, *Из истории социальных отношений и общественно-политического движения в Молдове XVI – начало XX в.*, Кишинев, 1991, - 1992, nr. 4 (12), p. 77-79.
- Hîncu Ion**, *O carte despre populația Moldovei din sec. XI-XIII*, 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 122.
- Iabanji Marina**, *Noi studii despre Cantemirești*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 174-176.
- Istrati Eugenia**, *Голод в Молдове (1946-1947). Сборник документов*, Chișinău, Știința, 1993, - 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 106-108.
- Madievski Samson**, Götz Aly, *Hitlers Volkstaat. Raub, Rassenkrieg und nationaler Sozialismus*, Frankfurt am Main, 2005, - 444 c., - 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 97-105.
- Marinescu Florin**, *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea (1787-1800)*. Volumul XI. (realizatori Larisa Svetlicinii, acad. Demir Dragnev și Eugenia Bociarov), 2009, nr. 1 (77), p. 111-112.
- Mischevca Vladimir**, *O originală monografie despre Moldova în epoca luminilor*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 107-108.

- Mischevca Vlad**, *O originală monografie despre istoria grecilor din Liov în sec. XVI-XVII*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 94-96.
- Moraru Pavel**, *Hnat Porohivski: asul ucrainean al Serviciului Special de Informații*, 2014, nr. 2 (98), p. 147-148.
- Negru Elena**, Nicolae Enciu, *Populația rurală a Basarabiei în anii 1918-1940*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 101-103.
- Nicolaev Gheorghe, Nicolenco Viorica**, *Basarabia în anii de foc*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 153-156.
- Pavlova Ludmila**, Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian și I. Agrigoroaei. *Cum s-a înfăptuit România modernă*, - 1995, nr. 1 (21), p. 74-75.
- Pelin Valentina**, Emil Dragnev, *O capodoperă a miniaturii din Moldova medievală. Tetraevanghelul de la Elizavetgrad și manuscrisele grupului Patrisinus graecus 74*, 2004, nr. 2 (58), p. 96-98.
- Petrencu Anatol**, *1939 год: уроки истории* М.: Мысль, 1990; С. В. Волков, Ю. В. Емельянов. *До и после секретных протоколов*, М., 1990, - 1991, nr. 1 (5), p. 59-60.
- Petrencu Anatol**, В. М. Опинка, *Румыно-французские отношения во второй половине 70-х - 80-е годы*, Кишинев, 1990, - 1991, nr. 4 (8), p.75-76.
- Petrencu Anatol**, Ion Țurcanu, *Foametea din Basarabia în anii 1946-1947: mecanismul organizării ei*, Chișinău, Universitas, 1993, 144 p., - 1994, nr. 2 (18), p. 71-72.
- Petrovski Nina**, Andrian Macovei, *Moldova și Țara Românească de la unificarea economică la unirea politică din 1859*, Iași, 1989, - 1990, nr. 4, p. 80.
- Ploșniță Elena**, *Volumul „Tradiții și valori culturale la Est de Carpați (sec. XVI-XIX)”*, Chișinău, CEP, USM, 2007, 162 p., - 2008, nr. 3 (75), p. 159-160.
- Popovici Angela**, Alexandru Gonța. *Documente privind Istoria României. Indicele numelor de persoane*, București, 1995, - 1996, nr. 2 (26), p. 108-109.
- Popovici Angela**, *Unele precizări privind ținutul și cetatea Soroca*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 104-106.
- Popovschi Valeriu**, Ioan Pelivan, *istoric al mișcării de eliberare națională din Basarabia*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie și indice de nume de Ion Constantin, Ion Negrei și Gheorghe Negru, București, 2012, 646 p., 2013, nr. 1 (93), p. 133-135.
- Poștarencu Dinu**, *Un nou studiu despre Basarabia*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 100-101.
- Poștarencu Dinu**, *O colecție de documente referitoare la Basarabia*, 2002, nr. 1-2 (49-50), p. 103-104.
- Poștarencu Dinu**, *O monografie despre Zemstva Basarabiei*, - 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 251-252.
- Rață Gheorghe**, Tatiana N. Kurteeva, *Архитектурные мотивы во французской готической миниатюре*, Chișinău, 1999, 200 p.; Arina Kraijdan, *Cultura științifică din Moldova în secolul al XVIII-lea*, Chișinău, 2003, 215 p., - 2004, nr. 1 (57), p. 56.

- Roșca A.**, *Moldova și moldovenii de Petru Lucinschi*, 2008, nr. 2 (74), p. 161-163.
- Smochină Andrei, Smochină Carolina**, *Uniunea europeană: istorie, instituții, politici. Republica Moldova în noua arhitectură europeană*. Coordonator științific: Lilia Zabolotnaia, doctor în istorie, conferențiar universitar, 2008, nr. 3 (75), p. 163-165.
- Sofian Diana, Zabolotnaia Lilia**, *Creștinismul pe înțelesul tuturor*. Autor Nicolae Fustei, 2009, nr. 1 (77), p. 112-113.
- Soltan Gheorghe**, И. Г. Киртоагэ, Юг Днестровско-Прутского междуречья под османским владычеством (1484-1595), Кишинев, «ШТИИЦ», 1992, - 1993, nr. 2 (14), p. 78-79.
- Șpac Ion**, *Sursă informativă de valoare*, 1993, nr. 4 (16), p. 78-80.
- Tabuncic Sergiu**, *Un studiu asupra arhitecturii ecleziastice din Țara Moldovei în secolele XIV-XV, până la epoca ștefaniană*, 2004, nr. 4 (60), p. 114-116.
- Tabuncic Sergiu**, *O lucrare enciclopedică exemplară despre domniile Țării Moldovei*, - 2005, nr. 3 (63), p. 102-105.
- Tabuncic Sergiu**, I. Caproșu, V. Constantinov, *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul XVIII (1623-1625)*, 2007, nr. 3 (71), p. 114-115.
- Tabuncic Sergiu**, *Interstitio East European Review of Historical Antropology*, 2008, nr. 2 (74), p. 147-149.
- Tabuncic Sergiu**, *O contribuție istoriografică de seamă despre Basarabia epocii moderne*, 2014, nr. 4 (100), p. 75-77.
- Tărăță Marius**, *Presa din Basarabia: analize, contexte, valori (1854-2004)*, - 2007, nr. 1 (69), p. 106-110.
- Tărăță Marius**, *Istoriografia separatismului transnistrean*. Autor Lidia Prisac, 2009, nr. 1 (77), p. 116-118.
- Tcaci Vladimir**, Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *Simbolurile Țării Moldovei (Din istoria vexilogiei și sigiografiei heraldice moldovenești din sec. XIV-XIX)*, - 1995, nr. 1 (21), p. 70-72.
- Tcaci Vladimir, Cernenchi Eugen**, *Un nou studiu despre politica și diplomația Moldovei în timpul lui Vasile Lupu*, - 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 134-136.
- Ungureanu Constantin**, Mariana Hausleitner, *Deutsche und Juden in Bessarabien 1814-1941. Zur Minderheitenpolitik Russlands und Grobrumaniens*, 2007, nr. 2 (70), p. 114-117.
- Ungureanu Constantin**, *Verbrechen im Namen der Idee. Terror im Kommunismus 1936-1938 (Crime în numele ideii. Teroare în comunism 1936-1938)*, Berlin, 2007, 342 p., 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 239-243.
- Ungureanu Constantin**, *Erinnerungsorte an die Opfer des Kommunismus in Belarus (Locuri de amintire a jertfelor comunismului în Belars)*, Berlin, 2011, 286 p., 2012, nr. 4 (92), p. 127-129.
- Xenofontov Ion**, Vitalie Ciobanu, *Militarii basarabeni, 1917-1918: Studiu și documente*, Chișinău, 2010, 240 p., - 2010, nr. 1 (81), p. 170-171.
- Xenofontov Ion**, *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 313.

- Xenofontov Ion**, *Itinerarul profesorului Pavel Cocârlă în Arborele cunoștințelor*, 2010, nr. 3-4 (83-84), p. 314-316.
- Xenofontov Ion**, *Enciclopedia Armatei Române*, coord. Gheorghe Marin, București, 2009, 1352 p., 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 172-173.
- Zabolotnaia Lilia**, P. Cocârlă, *Tîrgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală. Sec. XV-XVIII*, Chișinău, 1991, - 1992, nr. 4 (12), p. 76.
- Zabolotnaia Lilia**, *Evul mediu timpuriu în Moldova (probleme de istoriografie și istorie urbană)*, - 1995, nr. 1 (21), p. 68-70.
- Zabolotnaia Lilia**, Victor Țvircur, *Viața și activitatea contelui Toma Cantacuzino*, Editura „Univers Pedagogic”, Chișinău, 2005, 160p., - 2005, nr. 3 (63), p. 105-106.
- Zabolotnaia Lilia**, Daniel Hrenciuc, *România și Polonia – 1932-1939. Relații politice și diplomatice*, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Editura Universității Suceava, 2005, 268 p., - 2005, nr. 3 (63), p. 106-107.
- Zabolotnaia Lilia**, *Raportul putere centrală – factori politici interni: reflex al statutului juridic al principatelor române (sec. XVII-XVIII)*, Volum coordonat de Veniamin Ciobanu, - 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 86-87.
- Zabolotnaia Lilia**, *In honorem Demir Dragnev. Civilizația medievală și modernă în Moldova*, Chișinău, Civitas, 2006, - 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 94-95.
- Zabolotnaia Lilia**, Victor Țvircur, «*Vitralii- Витражи*», Editura Univers-Pedagogic, 2006, 276 p., - 2007, nr. 2 (70), p. 118.
- Zabolotnaia Lilia**, Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774-1918)*, - 2007, nr. 3 (71), p. 111-112.
- Zabolotnaia Lilia**, *We wspólnocie narodów i kultur. W kregu relacji polsko-rosyjskich. Materiały z sympozjum. Comunitatea popoarelor și culturilor. În lumea relațiilor polono-române*. Materialele simpozionului. Tipografia „Grup Mușatinii”, Suceava, 2008, 407 p., - 2008, nr. 3 (75), p. 162-163.
- Zabolotnaia Lilia**, *Wisniowecy. Monografia rod, de Ilona Czamanska*, Poznan, 2007, - 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 244-245.
- Zubco Angela**, *Revistă „ANALECTA CATHOLICA” Episcopia Romano-Catolică de Chișinău*, - 2007, nr. 1 (69), p. 111-113.
- Zubco Angela**, *Anuarul „Analecta Catholica”*, 2008, nr. 2 (74), p. 163-166.
- Вальков С. Н.**, *Вопросы истории XIX – начала XX в. Молдавии*, Кишинев, 1989, - 1990, nr. 3, p. 70-71.
- Заболотная Л. П.**, П. С. Кокырлэ, *Социально-экономическое развитие молдавского города в конце XVII – начале XIX в.*, Кишинев, 1989, - 1991, nr. 1 (5), p. 61-63.
- Заболотная Л. П.**, *Молдавский феодализм. Общее и особенное / Отв. Ред. Советов П. В.*, Кишинев, - 1991, nr. 4 (8), p. 76-78.
- Пономарев Алексей**, *Обзор книги Влада Мискевка „Год 1812-й: Два столетия с начала аннексии Бессарабии Российской империей”* 2013, nr. 2 (94), p. 139-144.

- Царанов В.**, *Заметки о сборнике документов: И. П. Калин. Годы борьбы и созидания. Республика Молдова была, есть и будет!*, 2008, nr. 2 (74), p. 152-156.
- Царанов В.**, *Moldova în a doua jumătate a sec. al XX-lea. Aspecte ale vieții social-economice* de Leonid Bulmaga. Chișinău, 2009, - 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 248-251.

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

- Agachi Alexei**, *Un prestigios for științific*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 125-126.
- Alexandrescu-Sâtnic Zinaida**, *Conferința internațională „Deportările din 14 iunie 1941: crime împotriva umanității”*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 150-152.
- Andrieș-Tabac Silviu**, *Al VI-lea simpozion de studii genealogice. Iași, 10-13 mai 1995; I simpozion de studii culturale. Cuhureștii de Sus, 9 septembrie 1995*, 1996, nr. 1 (25), p. 91-92.
- Andrieș-Tabac Silviu**, *Al VII-lea simpozion de studii genealogice*, Iași, 9- 12 mai 1996, - 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 162-163.
- Andrieș-Tabac Silviu**, *Al VIII-lea congres de studii genealogice*, Iași, 8-11 mai 1997, - 1997, nr. 3-4 (31-32), p. 123-124.
- Andrieș-Tabac Silviu**, *Al IX-lea congres de genealogie și heraldică*, Iași, 7-10 mai 1998, - 1998, nr. 3-4 (35-36), p. 110-111.
- Andrieș-Tabac Silviu**, *Al V-lea Colocviu Internațional de Genealogie*, 2007, nr. 3 (71), p. 116-117.
- Bacalov Sergiu**, *Conferința științifică internațională a tinerilor cercetători „Consolidarea și dezvoltarea statului de drept în contextul integrării europene”*, 2011, nr. 1-2 (85-86), p. 168-169.
- Bacalov Sergiu**, *Istoria Țării Moldovei de la medieval la modern*, 2012, nr. 4 (92), p. 130-132.
- Bacalov Sergiu**, *Ediția a II-a a Școlii Internaționale de Vară a tinerilor istorici din țările CSI și Statele Baltice (19-28 iulie 2014, Moscova - Zvenigorod)*, 2014, nr. 3 (99), p. 155-156.
- Baidaus Eduard**, *Un eveniment important în viața științei istorice din Republica Ucraina*, 1999, nr. 1-2 (37-38), p. 113-115.
- Baidaus Eduard**, *Noi orizonturi științifice: Școala Est-Europeană de Vară a Universității din Varșovia (Ediția a VIII-a, Varșovia-Vroșlav, 1-22 iulie 1999)*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 122-123.
- Bîrlădeanu Virgiliu**, *Sesiunea de comunicări științifice „Autoritatea critică în istoriografie și în istoriografia literară”*, 20-21 octombrie 2006, Alba-Iulia, România, - 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 106.
- Bîrlădeanu Virgiliu**, *Istorie și memorie colectivă în sud-estul Europei: Dileme ale implicării discursului politic*, 2008, nr. 2 (74), p. 167-171.
- Bîrlădeanu Virgiliu, Cojocari Ludmila**, *Noi proiecte de construcție a națiunii în sud-estul Europei: Bosnia-Herzegovina, Macedonia, Moldova și Muntenegru. O abordare comparativă*, 2009, nr. 4 (80), p. 229-234.

- Boldișor Ștefan**, *Actul unirii Basarabiei cu România în viziunea istoricilor de astăzi*, 2013, nr. 1 (93), p. 136-137.
- Cervencov N. N.**, *Congresul VI Internațional pentru studierea țărilor sud-est Europene*, 1990, nr. 1, p. 66-67.
- Chirtoagă Ion, Gonța Gheorghe**, *Sesiunea științifică «Imperiul otoman și popoarele din Caucaz, Europa Centrală, Răsăriteană și de Sud-Est în sec. XIV-XVIII» (Moscova, 3-5 martie, 1992)*, 1992, nr. 3 (11), p. 73-74.
- Ciobanu Tudor**, *Conferința internațională „Divorțialitate și întreruperea căsătoriei în spațiul românesc în secolele XVII-XXI”*, Arad, 19-21 octombrie 2006, - 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 106-107.
- Ciobanu Tudor**, *Al XXIII-lea simpozion național de istorie și retrologie agrară*, 2008, nr. 1 (73), p. 177.
- Constantinov Valentin**, *Drumurile comerciale în istoria Țărilor Române*, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 116-117.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Două manifestații culturale științifice*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 161-162.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Orașul Ialoveni: pagini de istorie. Seminar științific*, 17 mai 2006, Ialoveni, - 2007, nr. 1 (69), p. 116-118.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Conferința științifică internațională „Republica Moldova în „sistemul-lume” contemporan: evoluții și perspective*, 2-3 iunie, 2010, Chișinău, - 2010, nr. 1 (81), p. 172-175.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Activități în cadrul proiectului Identitatea spațiului mediteranean și Europa de Est. Schimb de oameni și culturi (studiu de caz Italia – Republica Moldova)*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 234-236.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Conferința științifică „20 de ani de la începutul acțiunilor de luptă de la Nistru, pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1992)”*, 2012, nr. 1 (89), p. 154-156.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Conferința științifică internațională „Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale” (Chișinău - Iași)*, 2012, nr. 2 (90), p. 153-157.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Colaborări internaționale. Sesiunile anuale ale Institutului Internațional de Istorie Economică „Francesco Datini” din or. Prato, Italia*, 2012, nr. 3 (91), p. 134-135.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Seminarele științifice din cadrul proiectului comun de cercetare moldo-italian din 2012*, 2012, nr. 4 (92), p. 133-136.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Rolul Parlamentului în procesul de dobândire a independenței Republicii Moldova*, 2013, nr. 2 (94), p. 150-153.
- Corlăteanu-Granciuc Silvia**, *Școala de vară „Provocările istoriei ca știință și disciplină de învățământ la începutul mileniului trei”*, Sibiu, 7-12 iulie 2014, - 2014, nr. 3 (99), p. 153-154.
- Decizia Consiliului Științific al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova cu privire la predarea și cercetarea Istoriei Românilor în*

- sistemul de învățământ și cel academic din Republica Moldova*, 2001, nr.1-4 (45-48), p. 152-154.
- Dragnev Demir**, *Sesiunea științifică jubiliară „Dimitrie Cantemir și epoca sa”*, 1994, nr. 1 (17), p. 78-79.
- Dragnev Demir**, *Sușineri de teze de doctorat*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 111.
- Dragnev Demir**, *Constatări privind activitatea științifică a Institutului de Istorie al A. Ș. a Moldovei*, 2004, nr. 1 (57), p. 51-54.
- Dragnev Demir, Jarcuțchi Ion**, *Știința istorică din Moldova în anii 1946-2006*, 2006, nr. 1-2, (65-66), p. 3-16.
- Emilciuc Andrei**, *Școala de Vară “Provocările istoriei ca știință și disciplină de învățământ la începutul mileniului trei”*, ediția a X-a (8-14 iulie 2013, Cluj-Napoca), 2013, nr. 3 (95), p. 138.
- Emilciuc Andrei**, *Școala International de Vară “Secolul XX prin ochii istoricilor din CSI și Statele Baltice: știință și educație”* (20-29 august 2013, Zvenigorod, Rusia), 2013, nr. 3 (95), p. 139.
- Emilciuc Andrei**, *Conferința științifică „Primul Război Mondial și Basarabia (1914-1918)”*, 2014, nr. 3 (99), p. 157-158.
- Eșanu Andrei**, *Sesiunea jubiliară „Savantul Alexei Bârlădeanu – 110 ani de la naștere”*, 1993, nr. 3 (15), p. 80.
- Eșanu Andrei**, *Sesiunea științifică „Onisifor Ghibu – 110 ani de la naștere”*, 1994, nr. 1 (17), p. 77.
- Eșanu Andrei, Eșanu Valentina**, *Un important for științific în capitala Turciei*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 117-122.
- Eșanu Valentina**, *Simpozionul științific „Mitropolitul Petru Movilă – 400 de ani de la naștere”*, 1997, nr. 1-2 (29-30), p. 164-165.
- Felea Alina**, *Warsaw East European Conference 2007. Democracy vs. Authoritarianism*, 14-18 iulie 2007, 2008, nr. 1 (73), p. 177-178.
- Felea Alina**, *Simpozionul științific «Comunitatea popoarelor și culturilor în lumea relațiilor polono-române»*, 2008, nr. 2 (74), p. 172-173.
- Felea Alina**, *Conferința internațională „Od armii computowej do narodowwwew-jiv”*, 2008, nr. 2 (74), p. 173.
- Felea Alina**, *III Международная летняя школа молодых ученых-историков стран СНГ «Власть и общество в истории: геополитические изменения на постсоветском пространстве в конце XX – начале XXI вв..»* (Chișinău, 10-18 iunie), - 2008, nr. 3 (75), p. 170-171.
- Felea Alina**, *XX SZKOLA LETNIA KULTURY I JĘZYKA POLSKIEGO* (Toruń, 6-24 iulie 2008), - 2008, nr. 3 (75), p. 174-175.
- Gonța Gheorghe**, *Conferința științifică internațională „Raporturile moldo-grece în contextul relațiilor internaționale: Probleme și perspective”*, 2002, nr. 3-4 (51-52), p. 99-100.
- Grosu Ruslana**, *Școala de vară internațională a tinerilor istorici din țările CSI cu genericul 20 de ani de la constituirea CSI: moștenire istorică și culturală*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 229-230.

- Jarcuțchi Ion**, *Simpozionul științific internațional «Astronomul Nicolae Donici-120 ani de la naștere»*, 1995, nr. 1 (21), p. 76-78.
- Jarcuțchi Ion**, *Conferința științifică 20 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 231.
- Jitari Andrei**, *Seminar științific: „Globalizarea lumii contemporane”*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 139.
- Mafteuță Natalia**, *Conferința științifică „Ștefan Ciobanu – vicisitudinile vieții și memoria posterității”*, 2013, nr. 4 (96), p. 152-153.
- Materiale ale Seminarului: „Reforma învățământului istoric în Moldova”*, Chișinău, 1-2 iulie 1996, - 1996, nr. 3 (27), p. 131-140.
- Movileanu N.**, *Activitatea Institutului de Istorie al A. Ș. a Republicii Moldova în anul 1992*, 1993, nr. 1 (13), p. 72-79.
- Movileanu Nicolae**, *Sușineri de teze de doctorat*, 1994, nr. 1 (17), p. 79-80.
- Musteață Ada**, *Sesiunea științifică jubiliară: „50 de ani de la fondarea instituțiilor academice din Republica Moldova”*, Chișinău, 24-25 septembrie 1996, - 1996, nr. 4 (28), p. 112-115.
- Namolovan Elena**, *Un laborator de mentalități din România*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 124-125.
- Negrei Ion**, *Conferința științifico-practică „Pan Halippa – o viață în slujba ideii de unitate națională”* (Edineț, 6 decembrie 2013), 2013, nr. 4 (96), p. 154-155.
- Negru Elena**, *Masa rotundă României din URSS sub imperiul foamei artificiale (anii 20-30 ai secolului XX)*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 236-238.
- Negru Elena**, *Conferința științifică „94 de ani de la unirea Basarabiei cu România”*, 2012, nr. 1 (89), p. 157-158.
- Nicolaev Gheorghe**, *Institutul de Istorie la început de cale nouă*, 1992, nr. 2 (10), p. 79-80.
- Nicolaev Gheorghe**, *Activitatea Institutului de Istorie al A.Ș.M. în 1993, - 1994*, nr. 2 (18), p. 73-80.
- Nicolaev Gheorghe**, *Scurtă informație despre activitatea științifico-organizatorică a Institutului de Istorie al A.Ș.M. în anul 1995, - 1996*, nr. 1 (25), p. 87-91.
- Nicolaev Gheorghe**, *Informații despre activitatea științifico-organizatorică a Institutului de Istorie al A.Ș.M. desfășurată în anul 1996, - 1997*, nr. 1-2 (29-30), p. 165-173.
- Niculită Ion**, *Al IX-lea Congres Internațional de Tracologie își va desfășura lucrările la Chișinău în septembrie 2004*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 140.
- Odineț Rodica**, *Activitatea științifică și colaborarea internațională în Institutul Relații Internaționale „Perspectiva”*, 2004, nr. 1 (57), p. 54-56.
- Petrencu Anatol**, *Simpozion internațional la Cluj-Napoca (România)*, 1992, nr. 3 (11), p. 75.
- Pluralismul științific – îndemn la înălțare în istorie*, 1990, nr. 3, p. 72-73.
- Prepeliță Corneliu**, *Conferința științifică „200 de ani de la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus”* (Ungheni), 2012, nr. 2 (90), p. 149-151.

- Prepeliță Corneliu**, *Conferința metodico-științifică „Rolul istoriei locale în predarea disciplinei istoria”*, 2013, nr. 1 (93), p. 138-140.
- Probleme ale istoriografiei moldovenești contemporane*, 1990, nr. 3, p. 72-73.
- Sclifos Eugen-Tudor**, *Cursurile de Vară ale Universității Populare “Nicolae Iorga” din Vălenii de Munte*, 2013, nr. 3 (95), p. 140-141.
- Sclifos Eugen-Tudor**, *Conferința științifică „Unirea Principatelor Române în anul 1859 și destinul Basarabiei”*, 2014, nr. 1 (97), p. 123-124.
- Sclifos Eugen-Tudor**, *Conferința științifică „RASS Moldovenească”*, 2014, nr. 4 (100), p. 80-81.
- Soltan Gheorghe**, *Sesiunea științifică «Nicolae Iorga – 120 ani de la naștere»*, 1992, nr. 1 (9), p. 80.
- Soltan Gheorghe**, *Sesiunea științifică «Destinele istorice ale pământurilor moldovenești la est de Nistru»*, 1992, nr. 3 (11), p. 75-76.
- Tăriță Marius**, *A II-a Școală de vară internațională a tinerilor istorici din CSI „Puterea și societatea: experiența Uniunii Sovietice și a țărilor CSI” Sankt-Peterburg*, 15-26 august 2007, - 2007, nr. 3 (71), p. 117-118.
- Tăriță Marius**, *Stagiarea UNESCO în Polonia*, - 2008, nr. 3 (75), p. 173.
- Tărăță Marius**, *The history of Romanian Slavic Studies. From the beginnings until the First World War*, de Radu Mârza, Cluj-Napoca, 2008, - 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 245-248.
- Tărăță Marius**, *Conferința științifică „Declarația de independență a Republicii Moldova (27 august 1991): semnificații, obiective, realizări”*, 26 august, 2010 Chișinău, - 2010, nr. 2 (82), p. 181-182.
- Tăriță Marius**, *Masa rotundă „Contextul istorico-politic și juridic al declarării independenței de stat a Republicii Moldova” (24 august 2012)*, 2012, nr. 3 (91), p. 133-134.
- Tăriță Marius**, *Masa rotundă “Reperle istorice ale independenței Republicii Moldova” (22 august 2013)*, 2013, nr. 3 (95), p. 136-137.
- Țibulac Mariana**, *Conferința internațională consacrată aniversării a 340 de ani de la nașterea ilustrului cărturar și domn Dimitrie Cantemir (29 octombrie 2013)*, 2013, nr. 4 (96), p.150-151.
- Țibulac Mariana**, *Comemorarea a 25 de ani de la retragerea trupelor sovietice din Afganistan*, 2014, nr. 1 (97), p. 125-126.
- Țibulac Mariana**, *Conferința Științifică „Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918” – conferință dedicată împlinirii a 96 de ani de la Unire*, 2014, nr. 1 (97), p. 127-128.
- Ungureanu Constantin**, *Conferința internațională Asociaționism și naționalism cultural: 150 de ani de la întemeierea „Astrei”*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 232-233.
- Ungureanu Constantin**, *Conferința științifică „Unirea Principatelor Române din 1859: context istoric și semnificații actuale”*, 2012, nr. 1 (89), p. 153-154.
- Ungureanu Constantin**, *Simpozionul internațional „200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Țarist: consecințele raptului teritorial pentru românii basarabeni” (Cahul)*, 2012, nr. 2 (90), p. 151-152.

- Ungureanu Constantin**, *Conferința Internațională „Primul Război Mondial – Perspectivă istorică și istoriografică”*, 2014, nr. 2 (98), p. 149-151.
- Varta Ion**, *Sesiunea științifică a Institutului de Istorie al A. Ș. M. „75 de ani de la unirea Basarabiei cu România”*, 1993, nr. 3 (15), p. 78-80.
- Zabolotnaia Lilia**, *Puterea și societatea în istorie. Școala internațională de vară pentru tinerii istorici din C.S.I.*, Moscova, 19 august-1 septembrie 2006, - 2007, nr. 1 (69), p. 119-120.
- Zabolotnaia Lilia**, *Conferința anuală a tinerilor cercetători*, - 2007, nr. 2 (70), p. 121-122.
- Zabolotnaia Lilia**, *Conferința anuală a tinerilor cercetători*, 2008, nr. 3 (75), p. 169.
- Zabolotnaia Lilia**, *A IV-a reuniune a directorilor institutelor de istorie a țărilor CSI „Istoria și problemele formării societății civile în statele postsovietice”*, - 2008, nr. 3 (75), p. 172-173.
- Zabolotnaia Lilia, Felea Alina, Bîrlădeanu Virgiliu**, *A V-a Reuniune a directorilor Institutelor de Istorie din CSI „Statutul statal-juridic al republicilor sovietice: general și particular”*, 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 253-257.
- Гонца Г. В., Руссев Н. Д.**, *Социальное развитие и иноземное господство «Круглый стол» ставит проблему*, 1990, nr. 4, p. 58-60.
- Датий Ю. П.**, *В специализированном совете Института истории АН ССР Молдова*, 1991, nr. 1 (5), p. 67-68.
- Царанов В. И.**, *Международный форум историков*, 1991, nr. 1 (5), p. 64-67.

REVISTA REVISTELOR

- Felea Alina**, *Revista „Analecta catolica”*, - 2005, nr. 3 (63), p. 108-110.
- Purici Ștefan**, *«Буковинский журнал. Громадсько-політичний, літературно-мистецький і науково-освітній часопис (1992-1995)»*, 1996, nr. 1 (25), p. 93-96.
- Soltan Gheorghe**, *Răsfoind revistele de istorie*, 1992, nr. 3 (11), p. 77-80.
- Șpac Ion**, *Sursă informativă de valoare*, 1993, nr. 4 (16), p. 78.
- Șpac Ion**, *O revistă basarabeană de genealogie*, 1994, nr. 3-4 (19-20), p. 98-105.
- SUMAR GENERAL**, *Revista de Istorie a Moldovei, Nr. 1-24, 1990-1995*, - 1995, nr.3-4 (23-24), p. 133-141.
- Sumar general - Revista de Istorie a Moldovei**, 1996, nr. 1-4, - 1996, nr. 4 (28), p. 116-118.
- Sumarul Revistei de Istorie a Moldovei, nr. 1-100 (1990-2014) (Constantin Ungureanu, Vera Bostan)**, 2014, nr. 4 (100), p. 82-139.
- Tărăță Marius**, *Revista revistelor științifice de istorie din România, Federația Rusă și Ucraina*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 250-258.
- Tărăță Marius**, *Revista revistelor științifice de istorie din România, Federația Rusă, Ucraina și Polonia*, 2012, nr. 4 (92), p. 137-144.

Varta Ion, „*Revista istorică*”, nr. 1-2, 1992, 1993, nr. 1 (13), p. 70-71.

IN MEMORIAM

Chirtoagă Ion, *Pavel Dmitriev (Dimitriu)*, - 1996, nr. 2 (26), p. 112.

Chirtoagă Ion, *Ne-a părăsit un renumit savant, Ion Hâncu*, - 2003, nr. 3-4 (55-56), p. 99-100.

Corlăteanu-Granciuc Silvia, *Ion Jarcuțchi (29 iunie 1948 – 4 august 2014)*, 2014, nr. 3 (99), p. 159-161.

Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, *In memoriam – Valentina Pelin*, - 2006, nr. 3-4 (67-68), p. 107-109.

Isac Vasile, Roman Alexandru, *Nicolae Movileanu*, - 1995, nr. 1 (21), p. 79-80.
Pavel V. Sovetov (1927-1991), - 1991, nr. 4 (8), p. 79.

Zabolotnâi Lilia, *Vladimir Tcaci (8 iunie 1952 - 24 mai 2004)*, - 2004, nr. 2 (58), p. 102.

Zabolotnaia Lilia, *Eugen Bernard Denize (27.XII. 1954 – 14.VI. 2007)*, - 2007, nr. 3 (71), p. 119-120.

Царанов В., *Штрихи к портрету Павла Васильевича Советова*, - 2008, nr. 2 (74), p. 174-177.

Член-корреспондент АНМ Кирилл Стратиевский (1929-2007), 2009, nr. 1 (77), p. 118-120.

AVIZ
asupra condițiilor publicării materialelor
în Revista de Istorie a Moldovei

Articolele se prezintă în limba română sau în alte limbi europene (engleză, franceză, germană, spaniolă, rusă, italiană etc.), însoțite de un rezumat. Materialele prezentate (studii, articole, comunicări, recenzii, teze etc.) trebuie să corespundă standardelor edițiilor științifice.

Fiecare articol trebuie să includă:

– **Textul.** Volumul articolului să nu depășească, de regulă, 1,5 c.a. (aproximativ 28-30 pagini, cel al recenziilor 3-4 pagini. Manuscrisul se va prezenta în varianta scrisă și electronică: **Word, Times New Roman; Font size 12; Space 1,5.** Autorii sunt rugați să prezinte materialele în redacția finală.

– **Referințele bibliografice** în format electronic: **Word, Times New Roman; Font size 10; Space 1**, se plasează după text și cuprind: **numele și prenumele autorului, titlul lucrării, locul editării, denumirea editurii, anul, pagina.** Referințele se dau în Footnote.

– **Rezumatul.** Articolele trebuie să fie însoțite, în mod obligatoriu, de un rezumat tradus într-o limbă de circulație internațională (engleză, franceză, spaniolă etc.), cuprinzând 400-500 de caractere; comunicările mici și recenziile nu vor avea rezumate.

– **Date despre autor.** La finele textului se anexează următoarele informații despre autor: **numele și prenumele, gradul științific și didactic, funcția, instituția, adresa, telefon, fax, e-mail.**

– **Data prezentării articolului.**

– **Materialul ilustrativ** se prezintă în format **A4**, sub o formă grafică clară, cu numerotarea poziției fiecărui obiect, însoțit de o legendă. Imaginile și tabelele trebuie să fie numerotate și însoțite de explicații.

Articolele sunt recenzate de cel puțin 2 recenzenti, precum și de membrii Colegiului de redacție. După caz, la recenzarea materialelor sunt invitați experți din afara Institutului și a Colegiului de redacție. Opinia și observațiile recenzenților sunt aduse la cunoștința autorului. Articolul se publică după convorbirea autorului cu recenzenții și acceptarea materialului prezentat. Manuscrisele și varianta electronică a textului se prezintă secretarului responsabil al Colegiului de redacție sau pe adresa: *Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, str. 31 august 1989, nr. 82, of. 322, Md-2012, Chișinău* sau trimise prin e-mail: *extern.director@iisd.asm.md*, Telefon: 23-33-10.

Colegiul de redacție decide asupra materialelor inserate în revistă.

Cercetările, interpretările și concluziile expuse în materialele publicate aparțin autorilor și nu pot fi considerate ca reflectând politica editorială și opinia Colegiului de redacție sau ale Institutului de Istorie al AȘM.

Retipărirea materialelor din Revista de Istorie a Moldovei se face cu acordul în scris al Redacției.

Adresa:

Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei,
str. 31 august 1989, nr. 82, of. 322, Md-2012, Chișinău, Republica Moldova.

Tel./ Fax.: (373 22) 23-45-41
director@history.asm.md

ISSN 1857-2022